T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

PAİSİİ HİLENDARSKİ'NİN SLAV-BULGAR TARİHİ BAŞLIKLI ESERİ VE BU ESERİN BULGAR MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞMASINDAKİ ÖNEMİ

AYŞE TUĞÇE KONAÇ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. BÜLENT YILDIRIM

EDİRNE – 2019

Tezin Adı : Paisii Hilendarski'nin Slav-Bulgar Tarihi Başlıklı Eseri ve Bu Eserin Bulgar Milli Kimliğin Oluşmasındaki Önemi

Hazırlayan : Ayşe Tuğçe KONAÇ

ÖZET

Paisii Hilendarski, Bulgar Aydınlanma Dönemi'ni başlatmış ve Bulgarların milli kimlik ve şuurlarını canlandırmada çok önemli bir rol oynamıştır. Yazar; soylu, ruhban ve eşraf kesimlerinin yanı sıra tüm Bulgar soyuna hitaben yazarak sonrasında geniş kitlelere yayılan "Slav-Bulgar Tarihi" eserini 1762 yılında tamamlamıştır. Paisii Hilendarski, el yazması ile Bulgarların XVIII. Yüzyılda üstesinden gelmesi gereken belli başlı konular üzerinde durmuş bunu da eski Bulgarcadan yeni Bulgarcaya geçişte popüler bir dilde yapmıştır. Derin tarihleri ile Bulgar soyunun ulus olma bilincini güçlendirmek, ana dili ile kültürlerini koruyabilmek ve Fener Rum Patrikhanesi dini egemenliği ile Osmanlı siyasal egemenliğini ortadan kaldırmak için çalışmıştır. Eseri için hem yaşadığı Aynaroz manastır bölgesi hem de dış dünya da gezdiği yerlerden topladığı kaynaklar bulmuştur. XVIII. Yüzyılda manastırlar, özellikle Paisii'nin yaşadığı Aynaroz bölgesi aktif bir şekilde halk ile bağlantı kurmuş ve bu doğrultuda mali sıkıntı yaşayan manastırlara yardım toplamak aynı zamanda hacı ya da keşiş çekebilmek için köy ve kasabaları gezmeye başlamışlardır. Bir yandan, Paisii manastıra yardım toplamak ve insanları çekebilmek için dolaşırken halkla yakın temas olanağı bulmuş ve Bulgar halkının toplumsal durumunu en iyi bu şekilde gözlediği düşünülmektedir. Öte yandan, Paisii'nin bir Sırp manastırı olan Hilendar'daki münzevi yaşam diliminde onu ötekileştiren, kendi milleti olan Bulgarlara karşı hakaret edici söz ve imalara tanık olarak onda erken bir Bulgar milliyetçiliği olarak görünen karşı bir tavrın gelişmesine neden olduğu düşünülmektedir. Tüm bunların sonucunda Paisii, Bulgar soyunun geçmişinin bilinmesinin faydalı ve yararlı olacağını düşündüğünden "Slav-Bulgar Tarihi" eserini yazmıştır. Bulgar kimliğini hatırlatmış, geniş kitlelere yaymış, böylece Bulgar milliyetçiliğinin tohumlarını atmıştır. Bu çalışmada Paisii'nin yazdığı metin aracılığıyla dil, din ve kültür gibi etkenlerin varlığı ile bir milli kimliğin inşasının düşünsel arka planı incelenmiştir.

Anahtar Kelime: Paisii Hilendarski, Bulgar Tarihi, Bulgarlar, Milli Kimlik, Aynaroz, Hilendar Manastırı, Zoğraf Manastırı, Bulgar Aydınlanma Dönemi.

Name of Thesis : Slavic-Bulgarian History of Paisii Hilendarski and Importance of this Work in the Formation of Bulgarian National İdentity
Written By : Ayşe Tuğçe KONAÇ

ABSTRACT

Paisii Hilendarski was the first person to build the Bulgarian National Organization and the construction of Bulgarian national identity. The author, in 1762, completed his “Slavic-Bulgarian History” study, which spread widely after writing to entire Bulgarians including all different social and populational groups or classes of the nation as well as the nobles, clergymen, artisans, and merchants. In his manuscript, Paisii Hilendarski focused on the central issues that the Bulgarians would have had to overcome over the 18th century, which he wrote in the ancient church Slavic. He has worked on strengthening the Bulgarian’s consciousness of being a nation with their mother tongue, sustaining their cultures with their profound history, in order to liberate the Bulgarians from the political sovereignty of Ottoman State and to emancipate from the religious dominion of the Phanar Greek Orthodox Patriarchate. For his work, he had found and gathered some collective resources together from both the Region of Agion Oros Monastery, where he eremitic cloistered, and the outside World, when he was strolling in his being gyrovague period. In the 18th century, Orthodox monasteries actively connected with the people, especially in the region of Agion Oros where Paisii lived, and the monks of the monasteries started to visit villages and towns in order to gather more benefits for the monasteries, where had financial difficulties, and to attract pilgrims or monks to the monasteries. On the one hand, Paisii had close contact with the locals as he strolled to gather benefits and people; he observed the social situations of the Bulgarian people in the best, it thought. On the other hand, the fact that on his coenobitic hermit life, Paisii witnessed insulting attitudes and implications against the Bulgarians, his nation, which marginalized him in the Serbian monastery Hilendar, is believed to have led to the development of a counter-attitude that appears to be a Bulgarian nationalistic motivation on his mind. Consequently, the reason that he thought it would have been useful and utile to know the root of Bulgarians past, therefore he had written “*Slavic-Bulgarian History.*” He established the Bulgarian national identity and spread it to

widely large masses; thus, he formed opinions on Bulgarian nationalism. In this study, by utilizing the existence of items such as language, religion, and culture; the intellectual background of the construction of national identity are examined through the text written by Paisii.

Keywords: Paisii Hilendarski, Bulgarian, Bulgarian History, National Identity, Agion Oros, Hilandar, Monastery, Zograf, Exarchy, Nationalism.

ÖNSÖZ

Balkan Çalışmaları interdisipliner ve kapsamlı bir alandır. Bünyesinde birçok bilim dalını ve alanı barındırmaktadır. Kısaca Balkanları ilgilendiren her konu, Balkan Çalışmaları alanını ilgilendirmektedir. Balkanlar ile ilgili farklı disiplinlere yönelik tek bir alanın bünyesinde olmak öğrencilere hem kendi alanlarında hem de diğer alanlarda çalışma fırsatı sunup ufku açarak farklı bakış açıları kazandırmaktadır. Dolayısı ile ben de bu alanda olmaktan ve bu alanda bir çalışma ortaya koymaktan büyük mutluluk duymaktayım. Öncelikle tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan sevgili aileme, bu çalışmamım her aşamasında bilgi, tecrübe ve fedakarlıkları ile bana daima destek veren danışmanım sayın Doç. Dr. Bülent YILDIRIM'a, tüm lisans eğitimim ve devamındaki süreç boyunca kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım sayın Prof. Dr. Melahat PARS'a, fikirlerini asla esirgemeyen, sabırla tüm problemlere yardımcı olan ve çalışma konusunun seçiminde bile çok büyük katkısı olan sayın Dr. Öğr. Üyesi Mümin İSOV'a, ne zaman yardım istesem koşan iyi yürekli arkadaşım Kutalmış BAYRAKTAR'a, manevi desteğini her daim hissettiğim Güner ÇOLAKOĞLU'na sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Ayşe Tuğçe KONAÇ

Edirne 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ…….. **IV**
İÇİNDEKİLER…… **V**
KISALTMALAR…….. **VII**
GİRİŞ……**1**
AMAÇ…… **2**
ÖNEM…….. **3**
YÖNTEM…… **3**

I. BÖLÜM

PAİSİİ HİLENDARSKİ

1. Bulgar Milli Kimliğinin Oluşum Süreci.....……..**4**

1.1. Bağımsız Kilisenin Önemi ve Paisii'nin Bu Konudaki Çalışmaları ……...**7**

1.2 Paisii Hilendarski'nin Hayatı ……...**13**

1.3. Paisii Hilendarski'nin Bulgar Milli Kimliğinin Oluşum Sürecindeki Rolü….**21**

II. BÖLÜM

SLAV-BULGAR TARİHİ

2. Slav-Bulgar Tarihi'nin Yazıldığı Ortam……**23**

2.1. Slav-Bulgar Tarihi'ni Yazma Fikri……..**30**

2.2. Slav-Bulgar Tarihi Yazımında Faydalanılan Kaynaklar……**32**

2.3. Paisii Hilendarski'nin Slav-Bulgar Tarihi Eserinin Yazımı Esnasında ve Sonrasında Ziyaret Ettiği Yerleşim Yerleri ……**43**

III.BÖLÜM

SLAV-BULGAR TARİHİNİN YAZILDIKTAN SONRAKİ DÖNEMLERE ETKİSİ

3. Paisii'den Sonra Slav-Bulgar Tarihi……...……**48**

3.1. Slav-Bulgar Tarihi El Yazması Kopyaları…….……...**51**

3.2. Petko Raçov Slaveykov için Slav- Bulgar Tarihi……**57**

3.3. İvan Vazov Kaleminden Slav-Bulgar Tarihi……**58**

IV. BÖLÜM

PAİSİİ HİLENDARSKİ'NİN SLAV-BULGAR TARİHİ ÇEVİRİSİ

4. Tarihin Faydaları……..……..**60**

4.1. Slav- Bulgar Tarihi……....**61**

4.1.2. Bu Tarihte Yazılanları Okumak ve Duymak İsteyenler İçin Önsöz…….**61**

4.1.3. Bulgar Halkı İçin Tarihi Toplantı……..……... **64**

4.1.4. Okuyucu, Buraya Dikkat Et, Sırp Kralları Hakkında Kısaca Bahsedeceğiz……...……....**90**

4.1.5. Konstantin Şişman ile İlgili Hikayeyi Tekrar Bitiriyoruz…..…….**94**

4.1.6. Burada Bulgar Krallarının Adlarını, Kimin Kimden Sonra Hüküm Sürdüğünü Olduğu Gibi Bir Araya Toplamak Gerekir…..…….…**99**

4.1.7. Bulgar Krallarının Ve Çarlarının Ne Kadar Bilindiğinin Kısaca Bir Araya Getirilmesi……..……**102**

4.1.8 Slav Öğretmenleri Hakkında……..……..**106**

4.1.9. Burada Son Zamanlarda Bulgar Halkından Çıkan Bulgar Azizlerin İsimlerini Kısaca Toparladık.....**110**

4.1.10. Sonsöz.....**117**

SONUÇ……...**119**

KAYNAKÇA……...**121**

EKLER……....**130**

KISALTMALAR

a.e. : Arhivna edinitsa (Belge/ varak)

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

BAN : Balgarska Akademiya na Naukite (Bulgar Bilimler Akademisi)

Bkz: : Bakınız

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

F. : Fon

Haz. : Hazırlayan

L. : list (Sayfa)

nr. : Numara

Op. : Opis (Dosya)

s. : Sayfa

T. : Tom

TDK : Türk Dil Kurumu

TsDa : Tsentralen Darjaven Arhiv (Bulgaristan Merkezi Devlet Arşivi)

TTK : Türk Tarih Kurumu

Vb. : ve benzeri

GİRİŞ

Tarihsel milliyetçilik, çoğunlukla destansı kişilikler ve mitolojik ögeler ile harmanlanıp sağlam temelli devletlerin oluşmasında temel bir görev üstlenmesinin yanı sıra birçok milletin siyasi tarihinin izlediği yolu şekillendirmesinde sıra dışı kuvvetli bir doktrindir. Bu söylemin geçerliliği Balkan coğrafyası haricinde olan hiçbir yerde görülemez[1]. XVIII. yüzyılda tüm Balkanları yakıp kavuran milli kimlik bilinci her bir gayrimüslim tebaayı etkilemekle kalmayıp ardı arkası kesilmeyen mücadeleler ile geri dönülemeyecek bir süreci de beraberinde getirdi. Bu mücadelelerin en büyük sebeplerinden biri olan ulus olma bilincinin oluşması ve tüm balkanları etkilemesi Fransız ihtilaline dayandırılsa da Bulgarlar için bu çıkarım doğru değildir. Bulgar milli kimlik bilincini güçlendirme ve benlik mücadelesinde en önemli iki temel yapı taşı bulunmaktadır. İlk olarak Bulgarlar milli benliklerini baskı altında bulundurduklarını düşündüklerinden Fener Rum Patrikhanesini bir tehdit olarak görmektedir devamında ise milli kimlik farkındalığından sonra çok milletli bir imparatorluktan tek milletli bir devlet yaratma politikasının önündeki tek engel olan Osmanlı Devleti ile mücadele etmelidir. Aynı zamanda etnik köken, inanç ve dil kavramlarına dayandırılan millet anlayışı Bulgar kökenli ve Ortodoks olmayan vatandaşlara karşı şiddetli bir dışlama düşüncesi yaratmaktadır[2].

Osmanlı devletinin çok kültürlü bir yapıya sahip olması, Fransız İhtilali'nin Osmanlı Devleti içindeki azınlıklara gecikmeli de olsa etkisi, dönemin büyük güçlerinin çıkarları doğrultusunda Balkanlar üzerindeki politikaları ve Ortodoks kilisesinin Bulgarlara baskıları sonucunda oluşan milli kimlik bilincinin güçlenmesi, Balkanlarda yayılmaya ve yeniden devletlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Balkanlar'daki milli kimlik oluşma sürecini ifade etmek için elbette ki Balkanları bilmek ve o dönemdeki toplumsal, siyasal koşulların değişimini anlamak gerekir. Bu doğrultuda da Bulgar milli kimlik farkındalığı ve bu süreçte Rahip Paisii Hilendarski'nin (Паисий Хилендарски) etkisi Bulgar halkını doğrudan milli kimlik mücadelesi içine çekmiştir. Bu çalışmamızda, Paisii'nin yazmış olduğu "Slav-Bulgar Tarihi" adlı eseri ve bu eserin Bulgar milli kimliğin oluşum süreci üzerindeki etkisi ele alınmıştır.

---

[1] Kemal H. Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk,* Çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s. 8.

[2] Mümin İsov, "Bulgaristan Tarih Ders Kitaplarında Türk Azınlığın Yerine İlişkin Bazı Gözlemler" Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı2, Edirne 2014, s. 40.

AMAÇ

Osmanlı Devleti altında Gayrimüslim tebaa olarak yaşamlarını sürdüren Bulgarların milli kimlik bilincini güçlendirdiği, Bulgar Aydınlanma Dönemi[3] olarak adlandırılan dönemde, Paisii Hilendarski'nin 1762'de yazdığı *''Slav-Bulgar Tarihi''* çok önemli bir yere sahip olmuştur. Yunan papazlara bağlı olmak istemeyen Bulgarlar kendi ulusal kiliselerini kurmak istedi ancak bu durum zaman içerisinde dini olmaktan çıkıp Paisii'nin başlatmış olduğu süreç sayesinde milli bir mücadele haline dönüştü. Paisii'nin amacı nitelikli bir eser ortaya koymak değil, eski Bulgarcadan yeni Bulgarcaya geçişte popüler bir dilde[4] yazmış olduğu metnin asıl amacı Bulgarların sönmeye yüz tutan milli kimliklerini alevlendirmekti. Hilendarski, Bulgar halkına seslenerek dillerini ve tarihlerini unutmamaları için çağrıda bulunur. Sonrasında ise Bulgarların tarihinde milliyetçiliğin temelleri ve Bulgar milli kimlik oluşum sürecinin kurucusu olarak tanınacaktır. Bu eser, sadece Bulgar zihniyetini değil, genel olarak Balkan milliyetçiliğini anlamak açısından da önemlidir. Yaşadığı dönemdeki milli kimlik kavgası, eşitlik arayışından ziyade egemenlik kavgasına dayanmaktadır. Nitekim Paisii de Bulgar Soyunu, Krallığını ve bağımsız Bulgar kilisesini diriltme gereğinden söz eder. Böylece, Bulgar Aydınlanma Dönemi'nin ilk manifestosu olarak ortaya çıkan Paisii'nin yazmış olduğu "Slav- Bulgar Tarihi", daha sonra milliyetçilik hareketinin temeli olarak gösterilecektir. Bulgaristan tarihi açısından değerli bir eser olmasına rağmen Türkiye'de detaylı bir şekilde araştırılmamış ve çevirisi yapılmamış bir eserdir. Tezin başlıca amacı, bu alanda gözlemlenen boşluğun doldurulması ve Türkiye'deki konuyla ilgilenen araştırmacılara, Bulgar milli kimliğinin oluşum süreci ve Bulgar milliyetçiliğinin gelişimi ile ilgili farklı bakış açıları kazandırılmasıdır.

---

[3] *Bulgar aydınlar, 18. ve 19. yüzyıllarda, Bulgarların yaşadığı sosyal ve siyasi gelişmeyi adlandırırken farklı kelimeler kullanmışlar ancak 19. yüzyılın ortalarında "Vızrajdane" (Възраждане) kelimesini kullanmaya başlamışlardır. Bulgarcada "Vızrajdane" olarak nitelendirilen kavram, Türkçe'de yeniden doğma, dirilme, canlanma, teceddüt, yenileşme, kalkınma anlamlarını ifade etmektedir. Bulgarcada "Bılgarsko Vızrajdane" olarak nitelendirilen kavram ise Türkçe'de Bulgar Uyanışı, Bulgar Aydınlanması ya da Bulgar Rönesansı gibi Türkçe kavramlar ile ifade edilebilir* (Müge Atakan, *Bulgar Edebiyatı'nda Elin Pelin ve "Geraklar" eseri*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016, s.5).

[4] Paisii Hilendarski'nin eserinin dili hakkında bkz: Rusin Rusinov, *İstoriya na Novobılgarskiya Knijoven Ezik,* Abagar, Veliko Tırnovo 1999.

ÖNEM

Paisii Hilendarski'nin Slav-Bulgar Tarihi adlı eseri Bulgar Aydınlanma Dönemi olarak adlandırılan bu süreç içerisindeki milli kimlik bilincinin güçlendirilmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Aynı zamanda daha sonraki dönem eserlerine yansıdığından incelenmesi çok büyük önem taşımaktadır. Bulgaristan tarihi ve Bulgar milliyetçiliğinde değerli bir eser niteliği taşımasına rağmen Türkiye'de detaylı bir şekilde araştırılmamış ve çevirisi yapılmamış bir eser olmasından bu alandaki boşluğun doldurulması tezimizin önemini arttırmaktadır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Tezimizde nitel bir araştırma yöntemiyle "Slav-Bulgar Tarihi" el yazması incelemesi üzerinden analiz yapma yöntemi kullanılacaktır. Slav-Bulgar tarihi el yazması ve dönemin tarihi özellikleri yansıtan yazmalar, hatıratlar çalışmamızda ve araştırmamızda yararlanacağımız türden eserlerdir. Konuyla ilgili kronikler, arşiv vesikaları, döneme ait eserler, yerli ve yabancı araştırma eserleri, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri incelenecektir. Belirli bir plan oluşturularak yazılacaktır.

I. BÖLÜM

PAİSİİ HİLENDARSKİ

1. Bulgar Milli Kimliğinin Oluşum Süreci

"Sevgili okuyucu, bu dünyada daha önce olmuş olayları ve yeryüzünde yaşamış olanların yaptığı işleri bilmek, sadece yararlı değil aynı zamanda oldukça gereklidir. Evinde oturup çok çaba sarf etmeden bu dünyadaki tüm devletlerin geçmişteki tehlikeli yolculuğunu ve şu anda onlarda olan bitenleri öğrenmek ve bu bilgiyi keyif alarak kendin ve dostların adına fayda olsun istiyorsan Tarihi oku!"

Paisii Hilendarski 1762

Bulgar milli kimliğin inşasının nasıl şekillendiğini aktarmak için önce ortamı, dönemin şartlarını ve bu doğrultuda ilk girişimin neden ruhban sınıfından olan Rahip Paisii tarafından yapıldığını anlamak gerekir. Bu sebeple hem ortamı hem de Bulgar milli kimliğinin inşasının düşünsel arka planını tespit ederken Paisii'nin fikirleri de aktarılmış olacaktır.

Öncelikle giriş yapmadan önce konunun iyi kavranabilmesi açısından milli kimliğin tanımını yapmak gerekir. TDK'ya göre Milli kimlik *"Bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü, millî hüviyet"* dir[5]. Milli kimlik belli bir toprak sınırları içerisinde bir milletin etnik, toplumsal ve dinsel bağları ile inşa edilmiştir. Hatta günümüzde birçok millet bu dinsel bağları hala güçlü bir şekilde korumaktadır. Anthony Smit, *"Kuzey İrlanda'daki Katolik ve Protestanlar, Lehler, Sırplar ve Hırvatlar, Maruniler, Sihler, Sri Lankalılar, Karenler ve İrlandalı Şiiler kimlikleri dinsel farklılık ölçütüne dayanan sayısız etnik topluluktan birkaçıdır[6]"* diyerek dinsel bağları kuvvetli olan etnik topluluklara güzel bir örneklendirme yapmıştır. Bu örnekten de yola

[5] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mill%C3%AE%20kimlik&uid=36136&guid=TDK.GTS.5cc8cc3957d8e4.17171349, (Erişim Tarihi: 01.03.2019).
[6] Anthony D., Smit, *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.22.

çıkılarak doğası gereği milli kimlik, içerisinde belirli bir topluluğu ve bu topluluğun beraberinde getirdiği anavatan fikrini barındırır.

Milli kimlik oluşturma süreci ve millet fikri yaratılması için toplumların anavatana olduğu kadar soylarına olan bilince, o dönemde en işlevsel rol üstlenen dine ve topluluğun seferber edilebilmesi için kendi dillerine ihtiyaçları vardı. Bunlardan yoksun olan topluluklar benliğini bilmek ve dünya üzerinde bir yer edinmek adına milli kimlik oluşturma sürecine girmektedir. Milli benliğin ne olduğu sorusu ise milliyetçi projenin en esrarlı yanı olmayı sürdürmektedir[7]. Bahsedilen tüm bu kavramlar esas alınarak milli kimliğin oluşma süreci ve milletlerin doğuş nedenlerini açıklarken ilk girişimin ruhban sınıfından olan Paisii tarafından yapılmasına şaşılmaması gerekmektedir. Çünkü milletler daima varlıklarını sürdürmüştür sadece benliklerinin farkına varmaları için o dönemde sayılı Bulgarca eğitimi veren manastırlardan birinde olması ve bundan dolayı dile hakim olmasından bir tarihçi ya da bilge olmamasına rağmen Paisii'den daha iyi bir yol gösterici olamazdı.

Dil kimlik sağlayıcı bir işlev olarak kullanılırsa benlik bilinci de yaratılmış olacaktı. Soy kavramı daha sonraki dönemlerde milli kimlik için önem taşıyordu elbette ama dil bu dönemde giderek milli kimlik olgusundaki oluşumda önemini arttırıyordu. Bunun en büyük sebeplerinden biri ise dilin topluluğun kendi geçmişinden izler taşıyor olmasıdır. Johann Gottfried Herder, insanı insan olarak tanımlayan şeyin dil olduğundan ve aynı zamanda dilin düşüncenin inşa edilmesine sebep olduğu için ortak dili konuşan insanların milletin ilk aşamasını oluşturduğundan söz etmektedir[8]. Fichte göre ise dil, milli bilinci yansıtmaktadır. Bu milli bilinç, eğitim ve basın yoluyla kültürel aktarımla birlikte milletin doğuşuna, benliklerini bulmasına ve gelişmelerine fayda sağlayacaktı. Milli kimlik oluşumunda dilin yanı sıra dinsel faktörün etkisi de göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Benedict Anderson, dinsel faktörün üzerinde durmuş ve yalnızca siyasal ideolojiler ile değil ön planda kültürel sistemler ile de ilişkilendirmek gerektiği vurgusunu yapmıştır[9]. Bu kültürel sistemlerin o dönemdeki en önemli rol oynayanı ise toplulukları etkisi altına alan dinsel belirleyici faktörlerdi.

---

[7] Anthony D., Smit, *a.g.e*., s. 36.
[8] Johann Gottfried von Herder, *Philosophical Writings*, Çev. Michael N. Forster, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 73.
[9] Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul 2007, s. 26.

Balkanlarda gelişen milli kimlik ve benlik oluşturma hareketleri Osmanlı topraklarında dinsel faktörler yoluyla ivme kazandığı zamanlarda, XVIII. Yüzyıl'da dünya, Bulgar milletinin varlığından bir haberdi. Hatta Osmanlı Devleti'nin resmi kayıtlarında "Bulgar" tabiri ilk kez 1794-1795 yıllarında dağlıların ayaklanması üzerine Boğdan Voyvodası Mihail'e yazılan bir hükümde geçmiştir[10]. Bu da belli bölgelerdeki etnik toplulukların sadece beraber yaşadığı milletlerin kimliğini kısmen tanıyor olması demektir. Artık klişeleşmiş bir tabirle birçok kıymetli tarihçinin de söylemleriyle "*Bu tarihlerde Balkanlarda seyahat eden seyyahlar, Tuna nehri ile Ege Denizi arasındaki topraklarda yalnız Türklerle Rumların yaşadığından bahsediyorlardı*[11]*"* diyebiliriz. Ayrıca 1850'li yıllara gelindiğinde bile hala uzmanlar, Slav milletini "Rum" zanneden bilgisiz insanların olduğundan şikayet ediyorlardı. Hatta Alman coğrafyacısı Carl Ritter bile Tuna bölgesinin güneyinin tamamını "Rum Yarımadası" olarak tabir etmiştir. Bununla da sınırlı değildir, o dönemde birçok tarihçinin de gördüğü gibi İngiliz tarihçi E.A. Freeman da 1877 yılında yazmış olduğu yazısında "Çok yakın zamana kadar Türklerin Ortodoks tebaasının hepsi Avrupalıların gözünde Rumdu" demiştir[12]. Ayrıca Halkta kendindeki bu ayrımın ve milli kimliklerinin farkında değildi. Milli kimlik ve milli benlik konusunda Hıristiyan tebaa kayıtsızdı çünkü dönemin özellikleri bakımından insanlar için din ön planda olup en önemli faktörlerin başında geliyordu. Dolayısıyla tüm milletin Ortodoks olduğu bir bölgede Rum, Yunan ya da Bulgar denilmesinin bir önemi yoktu[13].

O döneme kadar kendilerini Hıristiyan tebaa ya da reaya olarak gören azınlıklar artık milli kimliklerinin farkına yavaş yavaş varmaya başlayacaktı. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında bütün Avrupa Bulgarların milli benliklerini tanıyacak ve kendi çıkar savaşları ve siyasi emelleri doğrultusunda, Bulgar milletinin kimliğinin korunmasından bahsedeceklerdi[14]. Başka bir deyişle Doğu Avrupa ve Rusya

---

[10] Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre),* İlgi Kültür Sanat, İstanbul 2018, s. 36.

[11] Halil İnalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, TTK, Ankara 1943, s. 17; Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri Belgeler*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.; M. Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850 - 1875),* TTK, Ankara 1992, s. 46; Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye – Bulgaristan İlişkileri (1878 - 2008)*, İmge Kitabevi, Ankara 2006 s. 79; Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878 - 1908)", Türkoloji Dergisi 1, sayı 2, 2006.

[12] Mark Mazower, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev. Ayşe Özil, Alfa Tarih, İstanbul 2014, s. 27.

[13] Mazower, *a.g.e.,* s. 84.

[14] Halil İnalcık, *a.g.e*., s. 43.

Balkanların milli kimliğinin oluşma süreci ve şekillenmesinde etkili olacaktı[15]. Elbette ki bunun sebebi sadece dış güçlerin çıkar savaşları ve siyasi emelleri değildi. İlk kısımda dilin milli kimliğin oluşma sürecindeki önemini kuramcılar üzerinden vurgulanmıştır. Bu doğrultu da söylenebilir ki bir milletin dili yok olursa benliği de yok olur. Bulgarlar XVIII. yüzyılda dillerini yani benliklerini kaybetme noktasına geldiler. Yeniden benliklerini bulmak ve milli kimliklerini kanıtlayabilmek için her alanda çetin mücadeleler yapmak zorunda kaldılar[16]. İlk kimlik mücadele girişimlerini Bulgarlar, Fener Rum Patrikhanesine karşı bir tepki olarak göstermiş olsalar da bu durum daha sonraki zamanlarda özerkliğe kadar devam eden bir dava haline gelecekti.

1.1 Bağımsız Kilisenin Önemi ve Paisii'nin Bu Konudaki Çalışmaları

Fatih Sultan Mehmed Han, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Balkanlar'da, Doğu Roma'dan devir aldığı etnik ve dinsel değerlerini korumak için Patriğe, Türk ve İslam hukuku çerçevesinde din ve medeni haklar tanıyan bir ferman çıkardı. Fermanda Patrik ve diğer din büyükleri muhterem sayılıyor, her türlü vergiden muaf tutuluyordu. Patrik vezirle aynı derecede kabul edildi ve gerektiğinde padişahın huzuruna çıkarılarak veya divan toplantılarına katılarak cemaatinin meselelerini dile getirebilecekti. Ayrıca Patrikhaneyi koruyup kollamak adına yeniçerilerden oluşan bir birlik görevlendirilmişti[17]. Böylece tamamen bağımsız bir dinî kurum gibi Patrikhane tanındı. Bu gelişmelerden sonra Osmanlı Devleti kendi içindeki azınlıkların özgürce ibadetlerini yapabilmeleri için Ortodoks Hıristiyan kesimin ruhani lideri olarak İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesini tanıdı. İçerisinde "Rumları, Bulgarları, Sırpları, Arnavutları, Eflakları, Boğdanları, Rutenyalıları, Hırvatları, Karamanlıları, Suriyelileri ve Melkitleri" bulunduran, İstanbul Patrikhane'sinin yetkisinde olan Ortodoks milleti resmi olarak 1454 yılında kuruldu[18]. İlk patrik olarak ta Doğu Roma Kilisesi'nin Roma ile birleşmesine karşı çıkan Scholarius Genadi atandı[19]. Sonrasında

[15] Yahya Kemal Taştan, "Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri", *Balkanlar El Kitabı,* Cilt 1*,* Karam ve Vadi Yayınları*,* Ankara 2006, s. 413.
[16] Halil İnalcık, *a.g.e*., s. 44.
[17] M. Süreyya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", Maddesi *DİA*., C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 342-348.
[18] Kemal H. Karpat, *a.g.e*., s. 67.
[19] Karpat, *a.g.e*., s. 22.

da Bulgarlar din ve mezhep işlerinde Fener Rum Patrikhanesi' ne bağlandı[20]. Bu doğrultuda Bulgarların kendi adına ve çıkarları doğrultusunda milli kimlik bilincini güçlendirebileceği ve faaliyet gösterebileceği bir siyasi ve dini temsilcileri bulunmamaktaydı[21].

Kilise; inançlı kişilerin bağışları ve gayrimüslimlerin mülklerinden elde edilen gelirlerle varlığını korumaktaydı. Patrik'in varoluş nedeni ve kuvveti, 18. yy. 'da ciddi derecede etkili bir hal aldı[22]. Ancak Patriklik, bu muazzam yetkilerini gayrimüslim tebaadan, özellikle de Bulgarlardan faydalanmak ve Yunanlaştırmak için kullanmaya başladı. Hıristiyan azınlıkların tüm hukuki ve sosyal hayatlarından yükümlü olduğu gibi, herhangi bir hukuksuzluk durumunda yaptırımlar uygulayabiliyordu. Yaptırımlar çoğunlukla Rum olarak kabul edilmeyenlere ve mümkün mertebede Bulgar halkına veriliyordu[23]. Lakin Osmanlı, gayrimüslimlerin inanç durumlarına karışmadığı gibi inançları bahane ederek Müslüman olmayan halka zarar vermek isteyenleri engellemek ve bu kimseleri korumak için birçok tedbir almış idi[24].

Yolsuzluklar ile bu makamları ellerine geçiren Yunan din önderleri halktan bir şekilde para toplamanın yollarını bulabilmekteydi. Halkın bu Ruhban sınıfından olan yöneticilere verecek parası olmadığı zaman zirai ürünleri ve malları el konularak pazarda satılır idi. Vergi adı altında zorla toplanan bu paralar Patrikhaneye bağış adı altında gönderilir idi[25]. Hatta Ruhbanların yaptıkları bunlarla da sınırlı kalmayıp, 1800 yıllarına doğru daha da ileri giderek ibadetlerini yalnızca Yunanca yazılmış din

---

[20] Enver Ziya, Karal, *Osmanlı Tarihi (Islahat Fermanı Devri 1861-1876)*, C. VII, TTK, Ankara 1988, s. 84; Ali Kemal, Balkanlı, *Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler*, Elhan Kitabevi, Ankara 1986, s. 187.

[21] Bülent Yıldırım, *a.g.e*., s. 37.

[22] Barbara Jelavich, *History of The Balkans (Eighteenth and Nineteenth Centuries) Volume I*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983, s. 55.

[23] Halil İnalcık, *a.g.e*., s.18; M. Hüdai Şentürk, *a.g.e*., s. 49.

[24] Mesela, Fener Rum Patrikhanesi için Hıristiyanlardan, fazla para toplandığından şikâyet edilmesi üzerine, Padişah tarafından 1605 tarihli fermanda şöyle denilmektedir:
"*Sofya ve Şehirköy ve Preznik kadılarına hüküm ki: Zikrolunan kazalarda vâkı paspaslar ve sâyir keferesi tâifesi, Ordu-yı Hümayunuma arzıhâl sunup kadimden İstanbul'da Patrik içün paspaslardan altmışar akça ve re'âyândan altışar akça viregelmişler iken, hâlâ zikrolunan akça cem'ine gelenler, kâdimden olıgeldüği üzre alınup ziyâde alınmaya deyü hâlâ olan Patrik'den tezkireleri var iken kanâ'ât itmeyüp ziyâde taleb itdiklerinde re'âyâyâ olıgelene muhâlif te addi olunduğuna rızâ-yı şerifim yokdur. Fi'l-vâkı' re'âyâdan olıgelene muhâlif akça aldukları vâkı' ise men'u def' idüp kadimden olıgelene muhâlif kimesneye iş itdirmeyesiniz. İnâd ü muhâlefet idenleri vukü'u üzre yazup arz eyleyesiz ki getürdilüp haklarından geline deyü babam Hüdâvendigâr tâbe serâhu zamânında kükm-i şerif virilüp hâliyâ tecdid olunmak recâ eyledikleri ecilden buyurdum ki, vusul buldukda bu bâabda mukaddemâ sâdır olan fermân-ı şerifim mûcebince amel idüp, dahi kadimden olıgelene muhâlif kimesneye iş itdirmeyesiniz. İnâd ü muhâlefet idenleri yazup arz eyleyesiz."(15 Haziran 1605)* (Ahmed Refik, Altınay, "Türk idâresinde Bulgaristan" İstanbul 1933, s. 87.); (M. Hüdai Şentürk, *a.g.e*., s. 19.).

[25] Halil İnalcık, *a.g.e*., s. 19; M. Hüdai Şentürk, *a.g.e*., s. 51.

kitaplarından yapmalarını istedi. Bulgarların çoğunlukta bulunduğu yerlerde bile ibadetler Yunanca yapılıyor ve aynı zamanda Bulgar çocuklarının eğitimi de Yunanca veriliyordu[26]. Halk için ise bu durum o dönemde sorun teşkil etmiyordu. Nihayetinde kiliselere gelenler olduğu sürece ayinlerin ister Yunanca ister Bulgarca yapılması bir önem teşkil etmiyordu[27]. Bulgar ruhban sınıfında ise bu durum içten içe krize sebep olmaya başlamıştı. Olayların devamında ise halk Kiliselerdeki bu kötüleşme sonucunda uzaklaşıp halkın Rum olmayan kesimlerinde kiliseler Rumlaştırma ve sömürme politikalarına devam ettiği sürece Milli kimliğin oluşma sürecine giden yol da hızla açılmış olacaktı.

Gelişen olaylar doğrultusunda Patrikhane de Bulgarların şikayetlerine ve tepkilerine karşı tolerans göstermediği gibi Bulgarlardan gelen talepleri de kanunlara aykırı olduğu gerekçesiyle reddediyordu[28]. Bulgarların Patrikhaneye ilettikleri önerileri, istekleri ve talepleri reddedilip daima sonuçsuz kalmıştır[29]. Tüm bunlar yetmezmiş gibi Hilaryon adlı bir Rum papazı, Tırnova Katedralinde Bulgar din önderlerine ait kutsal eşyaları aynı yerde organize ettiği ayinle tüm insanların gözü önünde yakmıştır[30]. Hal böyle iken, Fener Rum Patriği'nin bu tutumunun bütün Balkanlar'daki Ortodoks Bulgarlar üzerindeki bütüncül bir denetim kurmasının, onların milli kimlik oluşturma süreci ve direnişlerinin güçlenmesinde etkin bir rol oynayacağı gün gibi ortadadır[31].

Bulgarlar dinî bakımdan Rum kilisesine, siyasî bakımdan Osmanlı hükümetine bağlıydı. Bu durumda Bulgarların uzun zaman süren Fener Rum Patrikhanesine karşı hareketleri aslında kendilerini bir millet olarak tanıtma, milli kimlik oluşturma ve dillerini kabul ettirme mücadelesiydi[32]. Bulgarların mücadeleleri kendi içinde farklılık gösterse de istenilen her zaman Patrikhaneden ayrılmak olmuştur. Bazıları Roma Katolik kilisesiyle birleşmeyi isterken başka bir grup tamamen bağımsız olmayı

---

[26] Ramazan Erhan Güllü, "Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Gaziantep 2018, s. 350-361.
[27] Mark mazower, a.g.e., s.84.
[28] Ramazan Erhan Güllü, *a.g.m.*, s. 350-361.
[29] Georgi P. Kostandov, *İstanbullu Bulgarlar ve Eski İstanbul (Geçmişten Günümüze Osmanlı Bakiyesi Bulgarlar Üzerine Bir Araştırma 1800-2000),* Kreatif Yayınları, İstanbul 2011, s. 66.
[30] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s. XXXII., "*Bundan dolayı Osmanlı Devleti, Bulgarların kendi dilindeki her türlü kitaplarını devlet hazinesinden karşılayarak bastırmış ve yine kendilerine meccanen dağıtmıştır."* (M. Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s. 52).
[31] İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınları, İstanbul 2006, s. 63.
[32] M. Süreyya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", Maddesi *DİA*., C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 342-348.

hedefliyordu[33]. Tamamen bağımsız olmayı hedefleyen kesim genellikle Osmanlı'nın yanına yanaşmış ve onun desteğini alarak kendi milli kiliselerini kurmak istemişlerdir[34]. Geçmişte bu düzene benzemeyen Rum kontrolünden uzak, bağımsız idaresi olan, Bulgar Kiliselerini dahi dikkate almayan aşırı dindar bir ruhban sınıfın hakimiyetinde manastırlar mevcut idi. Bunlar Ortodokslardan farklı hareket etmeleri ile bilinmekteydiler. Doğu Roma İmparatorları manastırların bu güçlerini fark ettiklerinde yönetimlerini Patrikhane'ye vermek yerine doğrudan kendilerine bağlamışlardır[35]. Bulgar milli kimliğin oluşması da bu manastırlarda filizlenmeye bağlamıştır. Çünkü Rum Patrikhanesi XVIII. Yüzyıldan itibaren göstermiş olduğu üstünlük ile birlikte Bulgar milli kimliğini ortadan kaldırma durumuna kadar getirmiş sadece verilen özel imtiyazlarla Aynaroz'da bulunan Hilendar, Zoğraf ve Bulgaristan'da bulunun Rila manastırında varlıkları korunmuştur[36]. Bunların dışındakiler de ise Rumların hiyerarşisinde onların gelenekleri ve dili ile yaşamlarını sürdürmeye devam ediyorlardı.

XVII. ve XVIII. yüzyılda bu manastırlar bir nevi Bulgarlar için eğitim ve kültür aldıkları yerler olmuştu. Manastırlara ve manastır idaresindeki okullara gelen Bulgar çocukları, Bulgarların dili, dini ve kültürleri hakkında bilgi sahibi oluyor ve bilinçli birer vatandaş olma yolundaki adımlarını sağlamlaştırıyorlardı[37].

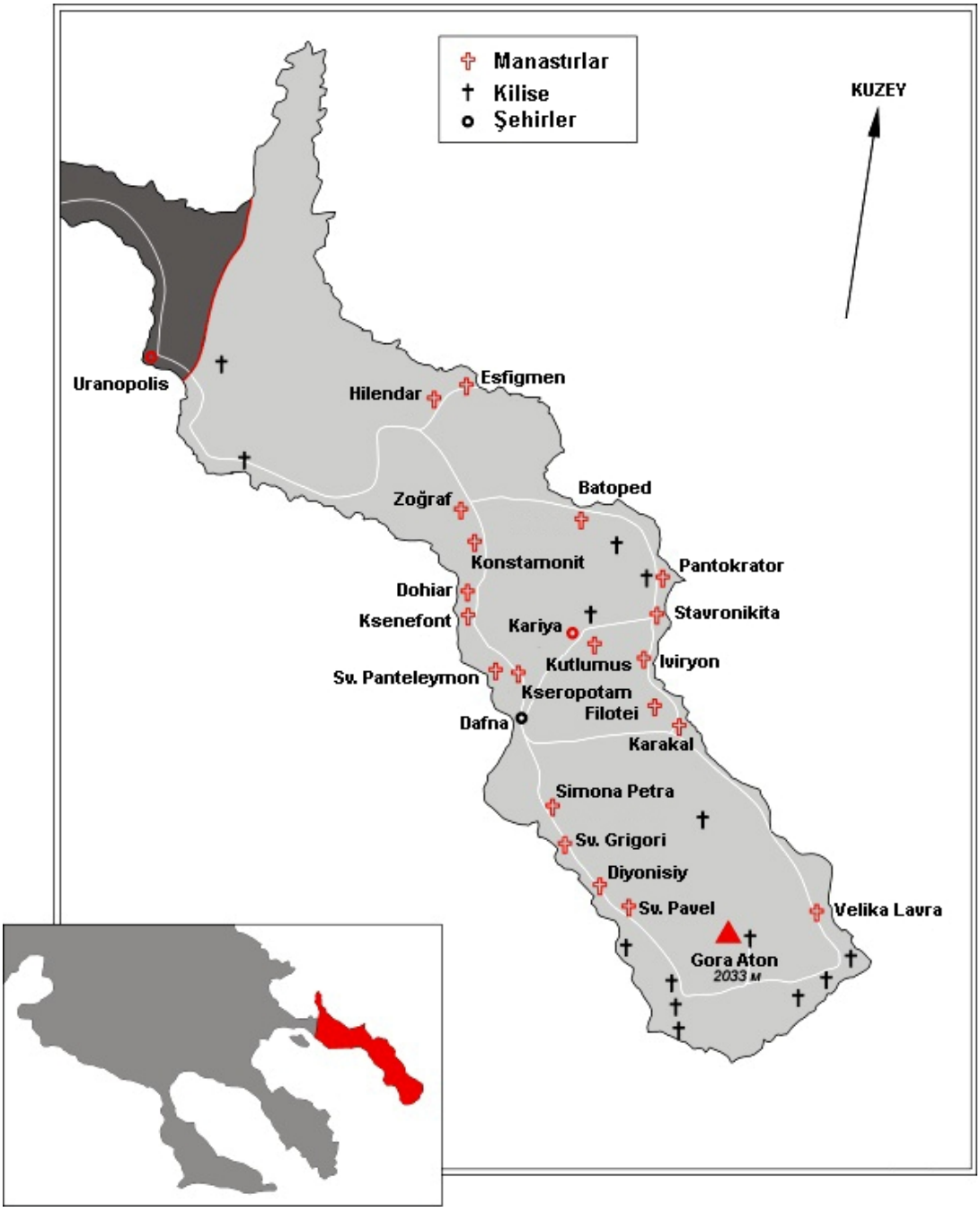
Rumların, Bulgarlar üstündeki etkileri öyle bir noktaya ulaştı ki, Bulgarların milli kimlik farkındalığı neredeyse yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmak üzereydi. Bu durum da zaman içerisinde zengin, tüccar ve elit Bulgarların, Rum olduklarını söylemesi ve bununla övünmesine sebebiyet vermekteydi[38]. Daha iyi anlaşılması için Paisii'nin Slav-Bulgar tarihindeki sözleri; *"Fakat bazıları kendi soyu ile uğraşmayı sevmiyor, yabancı kültür ve dile doğru yöneliyor ve kendi Bulgar dilini önemsemiyor ama Yunanca okumayı ve konuşmayı öğreniyorlar, aynı zamanda Bulgar olarak adlandırılmaktan utanıyorlar. Ah akılsız budalalar! Bulgar denilmesinden neden utanıyor ve neden kendi dilinde okuyup konuşmuyorsun? Yoksa Bulgarların krallığı*

---

[33] Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev. Ali Reşad, Kaknüs yayınları, İstanbul 1999, s.292.
[34] Mümin İsov, *Nay-razliçniyat Sısed. Obrazıt na Osmantsite (Turtsite) i Osmanskata İmperiya (Turtsiya) v Bılgarskite Uçebnitsi po İstoriya Prez Vtorata Polovina na XX vek*, Sofya 2005, s.21.
[35] Mehmet Çelik, *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri***,** C. I, Akademi Kitabevi, İzmir 1999, (Din-Devlet İlişkileri), s. 123.
[36] Hristo Hristov, *Bılgarskite Obştini Prez Vızrajdaneto, İzdatelstvo na Bılgarskata Akademiya na Naukite*, Sofya 1973, s. 92.
[37] Hristo Hristov, *a.g.e*., s. 93.
[38] Bilal N. Şimşir, *a.g.e*., s. XXXI; Enver Ziya Karal, *a.g.e*., s. 84.

ve devleti yok muydu? Bunca yıldır hüküm sürdü, her yerde ünlü ve şanlıydı ve defalarca güçlü Romalılar ve bilge Yunanlılardan vergi aldı. Kral ve çarları, Bulgar kralları ile barış ve sevgi içinde olabilmek için kendi kızlarını veriyorlardı. Tüm Slav soyunun en şanlısı Bulgarlar idi. İlk önce onlar kral olarak isimlendirildi, ilk onların piskoposu oldu, ilk önce onlar Hıristiyanlığı kabul etti ve en çok toprağa onlar sahip oldu. Böylece tüm Slav soyunun en güçlüsü, en saygını ve Bulgar dilinden aydınlanmış ilk Slav azizler onlardı ve ben de bunun için sırayla bu tarihi yazdım."[39] Açıkça o dönemdeki rahatsızlığını dile getirmektedir. Slav- Bulgar Tarihi'ndeki Paisii'nin ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, benlikleri kaybolmuş Bulgarlara milli benlik duygularını o dönemde canlandırmaya çalışan kişi, Paisii Hilendarski olmuştur. Böylelikle Paisii, yukarıda da bahsedilen özel imtiyaza sahip manastırlardan biri olan Zoğraf'ta 1762 yılında[40] *"Slav-Bulgar Halkının, Çarların ve Azizlerin Tarihi"*[41] adlı eserini yazarak Bulgarların milli kimlik ve şuurlarını canlandırmada çok önemli bir rol oynamıştır.

[39] Paisiy Hilendarski, *İstoriya Slavyanobılgarska*, Standart, Sofya 2008, s. 23-24.
[40] http://istoria.bg/1407/paisiy-hilendarski, (Erişim tarihi: 25.03.2019).
[41] Bu kitap, *История Славянобългарска*, *İstoriya Slavenobolgarska* (Slav-Bulgar Tarihi) adı ile 1898'de Filibe'de A. Teodorov, 1914'de Sofya'da Yordan İvanov ve 1938'de yine Sofya'da P. Dinekov tarafından 3 kez bastırılmıştır (Bilal N. Şimşir, *a.g.e*, s. XXXII), (M. Hüdai Şentürk, *a.g.e*., s. 53), Jireçek, bu kitabın 1844 yılında Hristaki Pavloviç tarafından, *Bulgar Çarlarının Kitabı* adı altında bir baskısının daha olduğunu söylemektedir. (Konstantin, Jireçek, *İstoriya na Bılgarite (s popravki i dobavi ot samiya avtor),* İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1978, s. 520.) Pavloviç'in basmış olduğu kitap ise on yıllardır Bulgaristan'da Tarih kitabı olarak okutulmaktadır.

HARİTA 1: Hilendar ve Zoğraf Manastırının da içinde olduğu Aynaroz[42] yarımadasında bulunan Manastır, Klise ve şehirler[43].

[42] Aynaroz, arşiv belgelerinde Selanik sancağına dahil olan ve cezire olarak başlı başına bir ada olan yani ada il olarak belirtilmiştir (BOA., ae. smst. III, 312-25046). *Aynoroz (Yunanca: Ἁγιον Ὄροϛ - Kutsal Dağ) Balkanlar'da Yunanistan'ın Halkidiki yarımadasından Ege Denizi'ne doğru uzanan 3 dar ve uzun yarımadanın en doğuda olanıdır. X. yüzyılda dinsel bir topluluk olarak doğan Aynoroz, Bizans, Osmanlı ve Yunanistan egemenlikleri boyunca bağımsızlığını korumayı başarmıştır* (Semavi Eyice, "Aynaroz" Maddesi *DİA*., C.4, İstanbul 1991, s. 267-269).

[43] http://www.pravoslavieto.com/manastiri/aton/index.htm, (Erişim Tarihi: 20.04.2019). Ayrıca detaylı bilgi için bkz: https://islamansiklopedisi.org.tr/aynaroz,(Erişim Tarihi: 20.04.2019).

1.2 Paisii Hilendarski'nin Hayatı

Bulgar Tarih yazımında "Uyanış Çağı" ya da "Bulgar Rönesans'ı" denilen bu çalışmada ise Bulgar Aydınlanma Dönemi olarak ifade edilen dönem, Paisii Hilendarski'nin 1762'de yazdığı Slav-Bulgar Tarihi "История Славянобългарска" ile başlar. Pek çok Bulgar araştırmacıya göre, Hilendarski Bulgar Aydınlanma Dönemi'nin ilk ideolojisini sunan kişidir[44]. Tarihçenin yazılmasının asıl ve ana sebebi Paisii'nin milli benliği ve öz bilincinde yatmaktadır. Döneminde, milletinin ruhsal halinin ve bilinçlenmesi gereken Bulgarların bariz bilincine sahip bir kişidir.

Yazdığı el yazması dışında kendisi hakkında oldukça kısıtlı bilgilere erişmekteyiz. Hayatı hakkında çok az kanıt vardır ve çoğunlukla el yazmasından, Aynaroz (Athos) ya da Kutsal Dağ diye adlandırılan bölgedeki manastır arşivlerinden, Hilendar ve Zoğraf Manastırı arşiv belgelerinden ve o dönemde yazılmış olan birkaç mektuptan ve bağış kayıtlarından gelmektedir. Bu şekilde de kişiliği bir sır olarak kalmaya devam etmektedir. Slav-Bulgar Tarihi el yazması ne kadar ünlü ise Paisii'nin hayatı da bir o kadar gizemini korumaktadır. Ancak Slav-Bulgar Tarihi'nde kendisi hakkında "soyağacı, yaşı, geldiği bölge, el yazmasını yazması için topladığı ana kaynaklar, bulunduğu yerler gibi" kısmen de olsa bilgiler vermektedir. Paisii hakkında en kısa ve en kesin veriler yazmış olduğu tarihçesinde yer almaktadır. Onun dışında bahsedeceğimiz tüm veriler tarihçilerin araştırmaları ve bulmuş olduğu kaynaklar doğrultusunda birer varsayımdır. Tarihçesinin önsöz ve sonsöz kısmındaki vermiş olduğu veriler daha detaylı, somut ve açıktır.

Paisii'nin kendisi hakkında biyografik veri sağladığı en önemli metin sonsöz bölümündeki aşağıdaki kısımdır:

"*И я съставих в манастира Хилендар, при игумена Лаврентия, мой роден брат от една майка и по-стар от мене; той тогава имаше 60 години, а аз — 40. В това време Хилендар даваше данък на турците три хиляди гроша и беше задлъжнял 27 хиляди гроша. И имаше голям смут и несъгласие между братята. Затова не можах да изтърпя това в Хилендар, изязох и дойдох в Изограф и там намерих още много сведения и писания за българите.*

[44] Konstantin Kosev, *Kratka istoriya na Bılgarskoto vızrajdane*, Prof. Marin Drinov, Sofya 2001, s. 25.

Прибавих и завърших казаните неща в тая историйца в полза на нашия български род…[45]*"*

"Onu da benim bir anneden olma benden daha büyük kardeşim (o zaman o altmış yaşındaydı ben ise kırk) başrahip Lavrenti'nin yanında Hilendar manastırında derledim. O zamanlar, Hilendar Türklere üç bin sikke vergi veriyordu ve yirmi yedi bin sikke borçluydu. Kardeşler arasında da büyük bir kargaşa ve anlaşmazlık vardı. Bu yüzden Hilendar'da dayanamayıp, çıktım ve Zoğraf'a geldim ve orada Bulgarlarla ilgili birçok kaynak ve yazı buldum. Ekledim ve bu tarihçedeki söylenen şeyleri Bulgar soyumuzun yararına tamamladım..."

El yazmasından da anlaşılacağı gibi Paisii'nin Hilendar Manastırından Zoğraf'a geldiği açıktır. Aynı zamanda Slav-Bulgar Tarihini 1762 yılında yazdığından el yazmasındaki sonsöz kısmında belirttiği gibi 40 yaşında olduğu düşünülürse Paisii'nin doğum yılının 1722 yılında olduğu ortaya çıkmaktadır buna ek olarak da Aynaroz'da keşiş olduğu yaşın 23 olduğu bilgisine ulaşmaktayız. İkinci Önsözden önceki Slav-Bulgar Tarihi başlığı altında yazdığı açıklamadan ise Paisii'nin Samakov[46] Piskoposluğundan Aynaroz (Aton)'a 1745 yılında gelip orada yaşamaya başladığını ve 1762 yılında Tarihçesini yazdığını anlıyoruz. Bu kısım ise şöyledir:

"За българския народ, царе и светии и за всички български деяния и събития събра и нареди Паисий йеромонах, който живееше в Света гора Атонска и беше дошъл там от Самоковската епархия в 1745 година, а събра тази история в 1762 година за полза на българския род[47]*"*

"Bulgar halkı, kralları, azizleri ve tüm Bulgar faaliyetleri ve olayları için 1745 yılında Samakov Piskoposluğundan kutsal Aynaroz Adasına gelen ve orada yaşayan keşiş Paisii derledi ve tertipledi. Bu tarihi ise 1762 yılının yazında Bulgar halkının faydası için derledi."

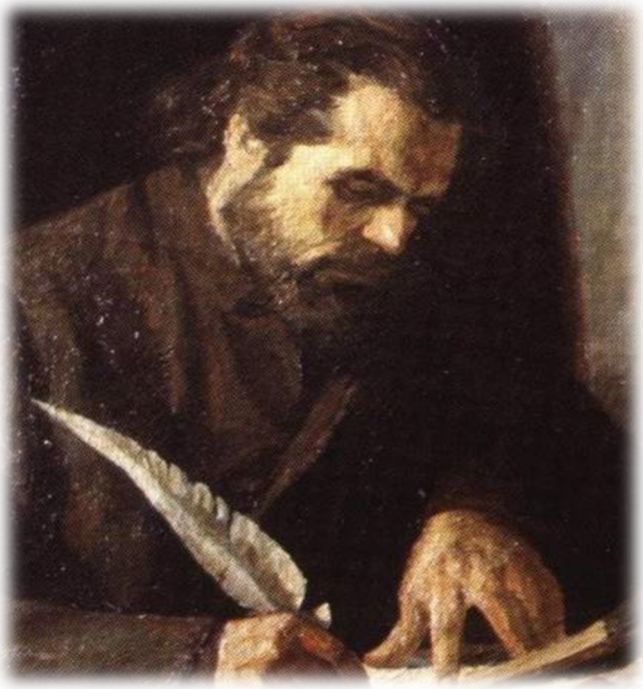
---

[45] Paisii Hilendarski, *Slavyano-bılgarska İstoriya*, Bılgarski Pisatel, Sofya 1979, s. 104.

[46] *Tarihçi Konstantin Jireçek Samakov'u büyük evleri, geniş ve iyi döşenmiş yolları ile Sofya veya Köstendil'den daha gelişmiş, Bulgaristan'ın ilk Batılı şehri olarak tasvir etmiştir. Samakov ayrıca bir Ortodoks piskoposluk yeri, idarî bir merkez, on iki camisi, beş kilisesi, bir rahibe manastırı ve Amerikan Metodist Okulu ile kilisesi bulunan bir kasaba durumundaydı* (Machiel Kiel, "Samakov", Maddesi *DİA.,* C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009).

[47] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 35.

El yazmasındaki önsöz ve sonsöz kısmında yazmış olduğu tüm bu bilgiler ile Zoğraf ve Hilendar Kronikleri[48] beraber ele alındığında Paisii'nin doğum yeri ve ailesi hakkındaki bilgileri açıklığa kavuşturmada yardımcı olmaktadır.

RESİM 1: Paisii Hilendarski'nin Portresi[49]

Araştırmacıların çoğu Paisii'nin doğum yeri hakkında birçok tez\ mit ortaya atmıştır. Bu yerlerden bazıları; Belovo, Dospei, Razlog, Troyan, Bansko, Samakov vd. ancak Bulgar Orta çağ ve Paisii çalışmalarıyla bilinen Yordan İvanov tarafından ilk olarak 1938 yılında belgeler yayımlandı ve İvanov Paisii'nin kaynaklara bakıldığında 1722 yılında Bansko'da[50] doğduğu vurgusunu yapmaktadır[51].

---

[48] Bulgar Bilimler Akademisinde "BAN" tutulan Prof. Yordan İvanov'un arşiv fonunda kroniklerin dökümleri bulunmaktadır. Son zamanlarda ise bu kronikler Prof. Bonyu Angelov tarafından ele alınmıştır (Bonyu Angelov, *Hilendarska Prepravka na İstoriya Slavyanobolgarskaya*, İzv. Na Bılgarskoto İst. D-vo, Sofya 1961, s. 191).

[49] Koyu Dençev'in (1920-1984) Sofya'da 1954 yılında yapmış olduğu yağlı boya çalışması, http://bgportret.com/paisii-hilendarski, (Erişim Tarihi: 25.04.2019).

[50] Paisii'nin doğum yeri ile ilgili araştırmacılar Bulgar kaynaklarında geniş bir literatüre yer vermiştir. Daha detaylı bilgi için bkz: İvan Nenov, *Rodnoto mu Mqsto na Paisii Hilendarski*, Pod Redaktsiya na Prof. Simeon Yanev, Bılgarski Pisatel, Sofya 2003.; Bonyu Angelov, *Kım Vıprosıt za Rodnoto Mqsto na Paisii Hilendarski,* Lit. Misıl, Sofya 1962.; Donço Donçev, *Za Rodnoto Mqsto na Paisii,* Nar. Prosveta, Sofya 1962.; Mihail Kovaçev, *Samakovskata Eparhiya prez 1757g., sb. Paisii Hilendarski i negovata Epoha*, Sofya 1962.; İvan Snegarov, *Za Rodnoto Mqsto na Paisii Hilendarski,* Sofya 1962. Vb.

[51] Yordan İvanov*, Rodnoto Myasto na Otsa Paisiya se Ustanovyava*, V. Zora, 5591, 15. Şubat. 1938.

Paisii'nin kendisini Samakov Piskoposluğundan olduğunu kabul ettiği biliniyordu, ancak XVIII. Yüzyılda Bansko'nun bu piskoposluğun sınırları içine girdiği kesin değildi. En bilinen ve Paisii'nin doğum yerini savunan araştırmacıların başvurduğu kaynak, Zoğraf Manastırının Kroniklerinden biridir. Bu Kronikte Zoğraf manastırına daima bağış yapan biri olarak bilinen Hacı[52] Vılço (Paisii'nin kardeşi) hakkında Samakov Piskoposluğunun sınırları içine giren Bansko'daki köyüne, kendisi ve ailesine dair bilgi içermektedir. "*Soyu Samakov Piskoposluğu Bansko köyünden gelen bağışçı Hacı Volça 1757 y*…[53]" denmektedir.

RESİM 2: Paisii Hilendarski'nin anısına yapılmış yazılı anıtın resmi, Bansko, 1960[54].

[52] Kutsal yerleri ziyaret günümüzde olduğu kadar eski dönemlerde de popülerdi. Hıristiyanlıkta Hacı olmak sadece kutsal yerleri ziyaret etmekle değil aynı zamanda Hıristiyanlık uğruna can vermiş şehitler, azizler ve kutsal kitaplarda adı geçen meleklere adanmış yerleri ziyaret ederek de olunabiliyordu. Genellikle ziyaret edilen yerler Kudüs, Efes ve Roma olmuştur. Hacı Vılço'da bu kutsal yerlerden birini ziyaret edip Hacı unvanı almıştır.

[53] Mihail Kovaçev, *a.g.e*., s. 87.

[54] TsDA, F.720, op.5, a.e. 78-II-A-Б, nr. 60-2496-9, http://photoarchives/srch, (Erişim Tarihi: 03.05.2019) 'den naklen; Yazıda ise "Burada Rahip Paisii'nin 1722'de doğduğu ev yer alıyormuş." yazmaktadır.

Sadece bu bilgiyle değil aynı zamanda Yordan İvanov tarafından yayımlanan Hilendar kroniklerinde manastıra verilen önemli bir bağıştan bahsedilmektedir. 17 Ocak 1756 tarihli kronik belgelerinde yönetici baş rahip Lavrenti'nin Hacılar ile birlikte Bansko'dan Manastıra geldiği, 3 gümüş haç ve 1153 kuruş verdiği ve aynı gün başrahip Lavrenti'nin Hilendar Manastırı için babasının Bansko'daki evine yemin ettiği yazılıdır[55]. Bu durumda Paisii'nin erkek kardeşi Lavrenti'nin babasının evini Bansko'da göstermesiyle Paisii'nin doğum yeri Bansko olarak kabul edilmektedir. Araştırmacılar sadece Paisii'nin değil aynı zamanda Neofit Rilski[56], Serafim gibi bilinen kişiliklerin de Bansko'da doğmuş olduğunu söylemektedir.

Bulunan arşiv kayıtları, Aynaroz Manastırlarından olan Zoğraf ve Hilendar ile Dağ köyü olan Bansko arasında XVIII. Yüzyılda güçlü bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Elbette ki bunun sebebini sadece Paisii, onun ailesi ve Azizlere bağlamak mümkün değildir. XVIII. yüzyılda Bansko önemli ve zengin bir ticari yerleşim yeriydi. Bansko'nun yakınlarında Mezya[57], Trakya ve Makedonya yolu için önemli geçiş noktası ve eski bir yerleşim yeri vardı. Bansko'nun ne zaman kurulduğuna dair bir belge olmasa da eski bir yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Konstantin İreçek'e göre, kentin başlangıcı bilinmiyor ancak İreçek burayı "*bezroden*" köksüz, uçsuz bucaksız bir tabirle adlandırmaktadır[58].

Bansko müze sorumlusu Svetla Baryakova ise Bansko'nun tarihinin XVI. Yüzyıla dayandığını söylüyor. Osmanlı akıncılarından korunmak için kurulduğu söylenen kasabanın ilk yazılı kaynaklarının 1567 yılında olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca ekleyerek büyük baş hayvancılıkla uğraşanların Osmanlı kaynaklarında Bansko kasabasıyla ilgili arşivlerinde ilk defa tamamen Hıristiyan halktan oluşan bir kasaba olarak geçtiğini söylemektedir[59]. Bahsedilen kaynaklarda ayrıca XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Bansko'nun Baniska "Банискa" köyü adı altında bulunduğunu da

---

[55]Hristo Hristov, *Paisii Hilendarski Negovoto Vreme, Jiznen Pıt i Delo*, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1972, s.175.

[56] Yeni Bulgar eğitiminin kurucusu olan Bulgar keşiş, öğretmen ve sanatçı olan Neofit Rilski, XIX. yüzyılda Bulgar biliminin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

[57] Moesia, (Mizii) Makedonya, Sırbistan ile Bulgaristan'ın kuzey kesimini içine alan tarihi bölge ve antik bir Roma eyaletidir. Antik coğrafya kaynaklarına göre bölgenin sınırları güneyde Balkanlar ve Şar Dağlarına, Batı'da Drina Irmağına, Kuzey'de Tuna Nehrine ve Doğu'da Karadeniz'e kadar uzanırdı.

[58] Konstantin Jireçek *İstoriya na Bılgarite (s popravki i dobavi ot samiya avtor)*, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1978.

[59] https://www.bnr.bg/tr/post/100640568, (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

belirtilmektedir[60]. Peki Bansko'yu döneminde önemli kılan ve orada yaşan Bulgar halkının gelişmesine katkı sağlayan rolü neydi? Batı Avrupa ticaretinin ve XVIII. yüzyılın ortalarında İngiltere'de endüstrinin gelişmesi, öncelikle Batı ticaretinin hakim olduğu Osmanlı topraklarında ekonomiye ilk güçlü ivmeyi kazandırdı.

XVIII. Yüzyılda Balkanlardan neredeyse tüm Avrupa ülkeleri ile ticaret yapılıyordu. Bansko'da konumu gereği bu dönemde yapılan ticaretlerin içerisindeki önemli yerleşim yerlerinden biriydi. Dolayısıyla tüm ticaret merkezlerinin yoğun bir geçiş merkezi haline dönüşmüştü. Aynı zamanda Bansko, XVIII. yüzyılda Orta, Batı ve Doğu Avrupa ile olan ticarete dahil olan tüm gayrimüslimlerin ekonomisine katkıda bulunan yerleşim yerlerinden biridir.

Bansko'da yapılan ticaretin büyük çoğunluğu pamuktan elde ediliyordu. Saksonya tekstil endüstrisi çoğunlukla bu bölgedeki pamukları tercih ediyordu. Öte yandan "Pamuk Derbent[61]" denilen hammaddelerin taşıma yolunun Bansko'nun Arnavut kaldırımlı sokakları, Kervanları ve Balkan Yarımadası'nın güney sınırlarından Belgrad'a oradan Viyana'ya ve diğer orta Avrupa şehirlerine gittiği bilinmektedir[62].

Elbette ki bu ticaret sadece pamukla sınırlı değildir, pamuğun yanı sıra yün, deri, balmumu gibi ürünlerin de ticareti yapılmaktaydı. XVIII. Yüzyılda yaklaşık olarak 1766 yılının ortalarında Viyana'da Balkan bölgesinden Yahudi, Ermeni ve çoğunun Yunan olduğu 134 tüccar kayıtlıydı[63]. Muhtemelen o dönemde tüm doğu Ortodoks Hıristiyanlarını Rum ya da Yunan diye adlandırdıklarından kayıtlara çoğunun Yunan olarak geçtiği düşünülmektedir. Kayıtlara geçen Bulgar olduğu düşünülen tüccarların isimlerinden bazıları ise şöyledir: Radovan Vılko, Simeon Vılko, Radol Hadji Mihail, Radi Hadji Nikola, Georgi Hadji Yeonim, İliya Radovan, Hadji Lazko, Nikola Mutafçi, Radonovi ve Paisi'nin ailesi olan Baanovi[64].

---

[60] Velço Velçev, *Paisii Hilendarski Epoha, Liçnost, Delo,* Dırjavno İzdatelsvo Narodna Prosveta, Sofya 1981, s. 51.
[61] *derbent (I) -di, isim eskimiş Farsça derbend 1. Geçit 2. Sınırda bulunan küçük kale. Derbent (II) -t'i özel, isim (de'rbendi) 1. özel, isim Konya iline bağlı ilçelerden biri;* http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ce063548b00d7.60808995, (Erişim Tarihi: 06.05.2019).
[62] Velço Velçev, *a.g.e.*, s.53.
[63] İvan Batakliev, *Grad Bansko, Podnoto Myasto na Paisiy Hilendarski*, Makedonski Kulturno-Prosvetni D-va, Sofya 1972, s. 19.
[64] İvan Bataklıev, *a.g.e.,* s. 19.

RESİM 3: Arka Fonda Pirin Dağının olduğu Bansko'nun panoramik görüntüsü[65]

Paisii'nin babası da dönemin tüccarlarından bir tanesiydi ve pamuk ticaretiyle uğraşıyordu. Bansko'daki en eski ve köklü ailelerin birinden geldiği düşünülmektedir. Paisii'nin babasının adı Mihail Baanovi (bazı tarihçiler Bilyu Baanovi olarak adlandırmıştır) annesinin adı ise Katerina Baanovi'dir. Mihail ve Katerina'nın en küçüğü Petır (Paisii), ortancası Vılço (Daha sonradan Hacı Vılço olarak adlandırılacak[66]) ve en büyüğü Lazar (Lavrentii) olan 3 erkek çocuğu ile adlarını ve sayısını bilmediğimiz birkaç kız çocuğu vardır[67]. Paisii ve Lavrenti manastır hayatını seçerken, Hacı Vılço ise babasının izinden gidip tüccar olmayı seçmiştir. Aynı zamanda da Manastırlardan bağlantısını koparmayıp her zaman kardeşlerine destek olmayı ihmal etmemiştir. Dönemin önde gelen bağışçıları arasında yer almaktadır ve

[65] TsDA, f. 1546K, op. 1, a.e. 1110, L.18, http://archives.bg/photoarchives/srch (Erişim Tarihi: 04.05.2019) 'den naklen; Resim, 1921 yılında çekilmiş olup çekenin bilgisi bulunmamaktadır.
[66] Paisii'nin ortanca kardeşi Vılço 1731 yılında Kudüs'e gidip Hacı olmuştur (Ekaterina Boyadjieva, *Paisii Hilendarski Pıtyat na Negoviya Jivot*, ARS Milenium MMM, Sofya 2012, s.80).
[67] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e.*, s. 9.

birçok kronik ve mektuplarda Zoğraf ve Hilendar manastırlarına yaptığı bağışlar yer almaktadır. Muhtemelen çocuk eğitimlerini yerel kilise okulunda almışlardır.

Baanovi ailesinin en büyük oğlu olan Lazar'ın Slav-Bulgar tarihinden edinilen bilgi doğrultusunda dolaylı olarak 1702 yılında doğmuş olduğu çıkarım yapılmaktadır. Yaklaşık olarak yüzyılın ikinci on yılında Aynaroz'daki Ortodoks manastır bölgesinin himayesine girebilmek için doğum yerini terk etmiş olmalı. Ruhban hayatını kabul ettikten sonra adı Lavrenti olarak değişmiştir. Daha sonrasında ise Aynaroz'da bulunan Hilendar manastırında Baş rahipliğe kadar yükselmiştir. İnsanlara hizmet etmek ve manevi huzur arayan birçok yetenekli genç o dönemde keşiş olmayı tercih ediyordu. Lavrenti de bunlardan biridir. Ayrıca o zamanlar manastırların dışında başka bir entelektüel yaşam yeri de yoktu. Bundan dolayı sadece Lavrenti ya da Paisii değil dönemlerinde ve daha sonrasında birçok genç manastırlara gidip rahip olmuştur.

Paisii ise yerel kilise okulunu bitirdikten sonra eğitimini dönemin en güçlü eğitim geleneğinin verildiği yer olan Rila manastırında tamamladı. Prof. Velçev'in anlatımıyla Rila manastırı Paisii için, "*Geçmişteki tarihi ve günümüzdeki dine bağlılığıyla Rila manastırı, Ortodoks inancının ve halkın milliyetinin korunması için Hıristiyan inancının asla sönmeyen bir ışığıdır*"[68] şeklinde ifade etmiştir. Belli ki Paisii için Rila Manastırının önemi büyüktü ancak geçmişte zengin kültüründen bahseden Bulgar halkının eski siyasi bağımsızlığına tanıklık eden belgelerin saklandığı yer değildi.

Elbette ki Rila Manastırının orada kaldığı zaman boyunca Paisii'nin hayatı ve çalışmalarındaki önemi de ihmal edilmemelidir. Bahsedildiği gibi o dönemde vatandaşlar genelde manastırlara dünyevi kaygılar, ıstıraplar ve kişisel günahlarından kurtuluş maksadıyla gidiyorlardı ancak Paisii, bunlardan biri değildir. Sadece en büyük kardeşi Lavrenti'nin, Hilendar Manastırında olduğundan Paisii'nin hayatının şekillenmesinde kalıcı bir rol oynamış denilebilir. Nitekim 1745 yılında daha 23 yaşındayken Hilendar manastırına kardeşinin yanına gidip Aynaroz'da yaşamaya başlamaktadır[69].

[68] Velço Velçev, *a.g.e.,* s. 57.
[69] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 35.

1.3. Paisii Hilendarski'nin Bulgar Milli Kimliğinin Oluşum Sürecindeki Rolü

1745 yılında Aynaroz'daki Hilendar manastırına gittikten sonra Paisii dış dünya ile ilişkisini koparmamıştır. Bir keşiş olarak manastıra yardım toplamak ve hacı ya da keşiş çekebilmek için köy ve kasabaları gezmeye başlamıştır. Aynı zamanda yükselebilmek, çalışmak ve eğitimi için manastırda daha iyi bir ortam bulduğu el yazmasında kendisi tarafından belirtilmektedir. Paisii manastıra yardım toplamak ve insanları çekebilmek için dolaşırken halk ile yakın temas olanağı bulmuş ve Bulgar halkının durumunu en iyi bu şekilde gözlemediği düşünülmektedir. Ortodoksların kutsal yeri olan Aynaroz'daki Hilendar manastırı bir Sırp manastırıdır[70]. Dolayısıyla o dönemde Sırp ve Yunanlar manastırdaki nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Paisii her bir keşişin kendi halkının kültürü ve geçmişi ile övünmeye başlamasına ve Bulgar halkına karşı hakaret edici sözlerine maruz kalmıştır. Bu sebeple de Hilendar manastırında keşişler ile sık sık tartışmaya girmiştir. Paisii soyunun tarihini bilmesinin faydalı ve yararlı olacağına inanıyordu. Bir yandan da buna saygı duymayanları gördükçe halkı uyandırma isteği daha da alevlendi. Halkının içindeki cevherin farkındaydı ve onu çıkarmak için yılmadan en ince ayrıntısına kadar çalıştı. Bu nedenle Bulgarlar arasındaki maddi ve manevi bir darbeye duyulan ihtiyacı ilk gören, Yeni Çağ'ı ilk kez öngören ve soyunu tanıma ve tanıtma heyecanına kapılan ilk kişidir. Paisii 'de bu şekilde Bulgarların tarihini yazma fikri ve Bulgar milli kimliğin oluşum sürecindeki rolü, doğmuş oldu[71].

Bu koşullar doğrultusunda Bulgar halkına, krallarına, azizlerine ve geçmişte yaptıkları tüm faaliyetlerine hitaben,1762 yılında "история славянобългарска" "Slav-Bulgar Tarihi" adlı eserini yazdı. Paisii, Bulgar halkının şanlı geçmişini anlatan yapıtında, Bulgarların ulusal bilincini uyandırmayı başlıca hedef edinmiştir. Rum kilisesinin Bulgarlara yapmış olduğu baskıların yanı sıra Osmanlı Devleti idaresine karşı da mücadele çağrısı yapmış ve ülkesinin insanlarını, kendi dillerinin kutsallığını korumaya, kendilerini eğitmeye ve kiliselerinin bağımsızlığı için mücadele etmeye teşvik etmiştir. Yazmış olduğu eserinde Yunan ve Sırpların Bulgarları aşağılamasından duyduğu rahatsızlığı dile getirirken aynı zamanda Osmanlı Devleti

[70] http://www.hilandar.org/manastir, (Erişim Tarihi: 06.05.2019).
[71] Paisiy Hilendarski*, İstoriya Slavyanobılgarska*, Standart, Sofya, 2008, s. 23.

idarecilerinin Bulgar halkına kötü davrandığı ve bu kötü tutum dolayısıyla ölen Bulgar azizleri olduğu gibi iddialarda da bulunmuştur[72].

Slav-Bulgar Tarihi, Bulgar halkının geçmişi hakkında bilimsel ve eleştirel bir eser niteliğinde değildir. Elbette ki bu onun nicelik ve önemini azaltmaz. Osmanlı Devleti idaresi döneminde Bulgaristan farklı vilayet sınırları içerisinde yer almış ve bu vilayetlerde de Bulgarlar demografik olarak net bir çoğunluğa sahip olmamıştır. Bu sebeple benlik bilincinin oluşturulabilmesi için milli bir tarihe dayandırılarak mitler ortaya atılmalı ve kimlik kutsallaştırılmalıydı. Dolayısıyla Paisii'nin de yaptığı, tarihlerini yeniden yazarak ya da genellikle olduğu gibi inşa ederek var olma kavgasında sağlam bir ulus olma ve milli kimlik bilinci inşa etmekti. Bu doğrultuda Bulgar halkının milli kimlik ve şuurlarını canlandırmaya çalışmakta ve kendi soyu ile dilinden utanan Bulgarlara tepkilerini dile getirmektedir. Bulgar halkının geçmişini anlatan Paisii, Bulgar devletinin gücünü, tarihi bilmenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca Paisii eseriyle Bulgar literatürüne "Bılgarsko Oteçestvo" (Bulgar Anavatanı) kavramını kazandırmıştır[73]. Bu da döneminde ve sonrasında okuyan herkesi heyecanlandırıp onlardaki milli bilinçlenmeyi vurgulamak için yapılmıştır. Bu nedenle, doğrudan milli bir mücadeleye çağrı yapmadan Paisii aslında Bulgar halkının ulusal bağımsızlığını kazanma sorununu ve bunun için asıl önemli olan milli kimlik meselesini dile getirmektedir. Aynı zamanda, Yunan dili ve aydınlanma etkisinin kaldırılması için çağrıda bulunmaktadır. Bu eser XIX. yüzyılın ilk yarısında halk kitleleri arasında büyük yankı ve heyecan uyandırmıştır. Böylelikle el yazmasıyla Bulgar Aydınlanma Dönemi'ni başlatmış ve daha sonrasında milliyetçilik hareketlerinin de temelini oluşturmuş olacaktır.

---

[72] Paisii Hilendarski, *a.g.e.*, s. 89; Osmanlı Devleti'nin 500 yılı geçen Bulgaristan'daki hakimiyeti esnasında Bulgarlar; Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerden farklı olarak Voynukluk ve Doğancılık vazifelerine getirilmişlerdir. Voynuklar en fazla ordu için kullanılan atların çayırlanması ve yetiştirilmeleri işlerine bakarken, Doğancılar da saray için doğan yetiştirme işinden sorumluydular. Dolayısıyla Bulgarlar diğer gayrimüslim tebaadan farklı olarak yardımcı askerî hizmet sınıfında kullanılmışlardır (Bülent Yıldırım, *a.g.e.*, s. 36); Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmed Refik, *Türk İdaresinde Bulgaristan*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989; Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK Yay., Ankara 1989.

[73] Müge Atakan, *a.g.t.*, s.11.

II. BÖLÜM

SLAV-BULGAR TARİHİ

2. Slav-Bulgar Tarihi'nin Yazıldığı Ortam

"Kalbinde soyu ve sevdiği kendi Bulgar anavatanı olan Bulgar soyu, babalarınızın, atalarınızın, krallarınızın, piskopos ve azizlerinizin ilk zamanlarda nasıl yaşadıklarını ve geçindiklerini bilmek isteyen, okuyan ve dinleyen Bulgar halkı dikkatli olun. Diğer kabilelerin ve halkların kendi soyunu ve dilini bildikleri gibi her okur-yazarın bilip anlattığı var olan tarihlerini, soyu ve dili ile gurur duyduğu gibi atalarınızın davasını bilmeniz gerekli ve faydalıdır. Böylece ben de size sırayla soyunuz ve diliniz için bilinenleri yazdım. Başka kabile ve soylar tarafından alay edilen ve kınanan olmamanız için okuyunuz ve biliniz."

Paisii Hilendarski 1762

İnsanlar aslında benimsedikleri fikirlere göre değil yaşadıkları bölgelere göre şekillendirirler ideolojilerini. Paisii'nin ideolojisini inşa edeceği ve Bulgar milli kimlik bilincini güçlendirebileceği Aynaroz'dan daha iyi bir yer olamazdı. Türkler tarafından verilen Aynaroz adı Rumca "Hagion Oros" (kutsal dağ) adının değişimiyle meydana gelmiştir. Aynaroz manastırlarıyla ünlü bir yarımadadır. Ayrıca Aristo'nun M.Ö 384 yılında doğup on yedi yıl yaşadığı yerdir[74]. Manastırlar şehri olarak bilinen Aynaroz yarımadasında hala geçerli olan kadınların girmesinin yasak olmasıyla da ünlüdür.

Günümüzde de olduğu gibi o dönemde de Aynaroz başlı başına adeta bir devlet statüsündedir. Hatta Bulgar tarihçilerinden bazıları kaynaklarında XVIII. Yüzyıldan bahsederken yarımadayı "атонска монашеска република" Aynaroz Manastır Cumhuriyeti diye adlandırmaktadır. Bilindiği gibi Padişahlar dinî konularda tüm gayrimüslim tebaaya ayrıcalıklar tanımaktadır ancak Aynaroz yüzyıllardır ister Doğu Roma döneminde olsun ister Osmanlı döneminde her zaman özel imtiyazlara sahip olmuştur. Doğu Roma tarihçisi F. Dölger'in söylemleriyle: *"…..…Türk Sultanları, Aynaroz'un eski bağımsızlık haklarını yalnız tanımakla kalmamışlar, aynı zamanda*

[74] Velço Velçev, *a.g.e.*, s.61.

onlara yeni haklar da bağışlamışlardır.[75]" Künyesi "Hassa Bostancılar Ocağı'nın bez bahası ve kasabiyeleri için ocaklık tayin olunan Aynaroz'daki on dokuz kilise rahiplerinin diğer tekaliften muaf oldukları ve Selanik kazasına komşuluk yardımı namı ile rızaları ile para verdikleri halde tekrar para talebi ile rencide edildiklerinden men edilmesi.[76]" olan belgeden de anlaşılacağı gibi Aynaroz yarımadasındaki ekstra vergiyi Osmanlı maruz görmüş Paisii zamanında da bu koruyucu ve imtiyazlı durum devam etmiş ve hakları aranmıştır. 1783 yılında büyük manastırların temsilcilerinden oluşan (yirmi manastırın her birinden birer temsilci) bir meclis kurulmuş ve yarımadanın idaresini eline almıştır. Böylelikle de her manastırdan birer kişi kendi bağlı olduğu manastırı mecliste temsil etmektedir[77]. Verilen tüm bu bilgiler doğrultusunda bölgenin adeta bir devlet statüsünde olduğu açıkça görülmektedir.

XVIII. yüzyılda bölgede on sekiz Yunan manastırına karşılık sadece Sırplara ait Hilendar manastırı ve Bulgarlara ait Zoğraf manastırı bulunmaktadır[78]. 1877 yılındaki arşiv belgelerine göre bu manastırlar ve nüfusları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir[79]:

Manastır	**Keşiş Nüfusu**	**Avam Takımı**
Lavra Manastırı (963 yılında kuruldu)	537	66
Rusiko (Agiu-Aya-Panteleimonos) Manastırı (Onuncu yüzyılın başlarında kuruldu)	568	14
Vatopedi Manastırı (972 yılında kuruldu)	445	66
Pantokratoros Manastırı (1363 yılında kuruldu)	290	47
İviron Manastırı (972 yılında kuruldu)	226	43

[75] Abidin Temizer, "Kadınsız Şehir Aynaroz: Tarih, Mekan Ve Yaşam", *Studies of the Ottoman Domain*, Cilt. 2, Sayı. 2, Şubat 2012, s.5.
[76] BOA., c.. adl. 28- 1667.
[77] Semavi Eyice, "Aynaroz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* C.4, İstanbul 1991, ss.267–269.
[78] https://islamansiklopedisi.org.tr/aynaroz, (Erişim Tarihi: 10.05.2019).
[79] Abidin Temizer, *a.g.m.*, s.8-9.

Agiu (Aya) Pavlu Manastırı (X. yüzyılda kuruldu)	215	11
Hilandariu (Hilander) Manastırı (1198 yılında kuruldu)	177	27
Kutlumusiu Manastırı (XIII. yüzyılın sonunda kuruldu)	135	52
Ksenofondos Manastırı (XI. yüzyılda kuruldu)	122	18
Esfigmenu Manastırı (XI. yüzyılda kuruldu)	105	15
Dionysiu Manastırı (1375 yılında kuruldu)	102	5
Ksiropotamu Manastırı (X. yüzyılda kuruldu)	98	29
Filoteu Manastırı (990 yılında kuruldu)	92	15
Karakalu Manastırı (X. yüzyılın sonunda kuruldu)	88	18
Zografu Manastırı (X. yüzyılda kuruldu)	87	28
Gorigoriu Manastırı (1345 yılında kuruldu)	86	13
Simonos Petra Manastırı (1257 yılında kuruldu)	71	29
Stavronikita Manastırı (1541 yılında kuruldu)	60	11
Dohiariu Manastırı (X. yüzyılda kuruldu)	53	17
Konstamonitou Manastırı (XI. yüzyılda kuruldu)	43	8
TOPLAM	**3.600**	**532**

Bu manastırlar içinden Bulgarlar için önemli olanları Hilendar ve Zoğraf'tır. Bir Sırp manastırı olmasına rağmen o dönemde Hilendar manastırında Bulgarların sözü

geçmekteydi. Hatta Slav-Bulgar tarihinden de bilindiği gibi Paisii'nin abisi bu manastırda (Игумен) baş rahipliğe kadar yükselmiş kardeşi Paisii ise (Проигумен) baş rahip yardımcısı unvanına sahip olmuştur. 1745 yılında Hilendar manastırına geldiğinden beri belgelerde adı 11 kere geçtiği tespit edilmiştir[80]. 1745 yılından 1755 yılına kadar herhangi bir ruhani unvanı olmadığı görülmektedir. 11 Ağustos 1755 yılında "паисий йеромонах" keşiş Paisii, daha sonrasında ise 1760 yılında "проигумен" baş rahip yardımcısı olarak kayıtlara geçip ondan sonra bu unvan devam etmiştir. Prof. Bojidar Raykov'un bulup yayımladığı 25 Ağustos 1760 tarihli belgede ilk kez baş rahip yardımcısı unvanı geçmiştir. Belgede *"Bizim baş rahip yardımcısı kardeşimiz Paisii Samakov Piskoposluğundan gelip, 340 sikke teslim etti."*[81] yazmaktadır. Aynı zamanda Slav-Bulgar Tarihinin sonsöz kısmında, Paisii'nin bu tarihçeyi yazarken Hilendar manastırında baş rahip yardımcısı ve keşiş olduğunu da belirtmektedir. *"Аз Паисий иеромонах и проигумен Хилендарски,…"*[82], Bu da demek oluyor ki Paisii 1762 yılında iki unvana sahipti. O zamanlar Baş rahip ise kardeşi Lavrenti idi. Slav-Bulgar Tarihinden de görüldüğü gibi Hilendar Manastırında kardeşi, Paisii ve dönemindeki Bulgar keşişler aktif bir rol aldıkları gibi yaptıkları bağışlarla da Manastıra yardımda bulunmuşlardır.

Hilendar manastırı kuzey Yunanistan'daki özerk bir manastır cemaati olan Halkidiki Yarımadası'nın doğu ucundaki Kutsal Aynaroz (ιον Όρος, Agion Oros) bölgesinde yer almaktadır. Hilendar, Aynaroz yarımadası manastırı hiyerarşisinde dördüncü ve Sırp halkının en önemli manevi ve kültürel merkezlerinden biridir[83]. 1198 yılında, eski Sırbistan Prensi Stefan Nemanja tarafından kurulmuştur. O tahtından vazgeçtikten sonra, keşiş olmaya karar verdi ve kısa süre sonra Sırbistan'ın Başpiskoposu olan oğlu Aziz Sava'ya katıldı[84].

Uzun tarihinde Hilendar Manastırı, yükseliş ve düşüş dönemleri geçirmiştir. Sadece Aynaroz topraklarında değil, aynı zamanda dünyadaki en iyi korunmuş ve düzenlenmiş Slav, Ortodoks manastırlarından biridir. Bugün Hilendar Manastırı'nın başrahibi yoktur. Çünkü rahipler, Tanrı'nın doğrudan kendisinin dünyevi manastır işlerini yönettiğine inanmaktadırlar.

---

[80] Velço Velçev, *a.g.e.*, s.89.
[81] Bojidar Raykov, Hristo Kodov, Boryana Hristova*, Slavyanski Rıkopisi v Rilskiya Manastir*, Nauka i İzkustvo, Sofya 1986, s.30.
[82] Paisii Hilendarski, *a.g.e.,* s. 104.
[83] http://www.hilandar.org/manastir, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
[84] http://www.hilandar.org/manastir, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

RESİM 4: Tsanko Lavrenov'un (1896-1978) Hilendar Manastırını resmettiği yağlı boya tablosu[85].

Sırbistan, XIV ve XV. yüzyıllarda Osmanlı yönetimi altına girdiğinde, Sırp keşişlerin nüfusunun Bulgarlara oranla azaldığı görülmektedir[86]. Hilendar Manastırında diğer Aynaroz manastırlarında olduğu gibi büyük bir kütüphane bulunmamaktadır. Hristov'a göre, Hilendar'daki keşişler tüm manastırlardan daha inançlı ama daha cahil ve bilgisiz olarak geçmektedirler. Hristov ilave olarak aralarında makul sayıda Bulgar, Rus ve Ulahların olduğunu ifade etmiştir[87]. Genellikle orta çağ Bulgarcası okurlar ve yeme içmeleri belirli kurallar dahilinde olurdu. Çoğu zaman da oruç tutarlardı.

Zoğraf ve Hilendar Manastırı birlikte Bulgar tarihiyle yakından ilgilidir. Zoğraf manastırının ise ilk belgeleri 980 yılına uzanmaktadır. Uzun ve görkemli bir tarihe sahiptir. Vasili Barski'ye[88] göre Manastır dönemin Doğu Roma imparatoru Bilge Leo

---

[85] http://www.pravoslavieto.com/art/shkoli/samokovska/1896-1978_Lavrenov.htm, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).
[86] http://www.pravoslavieto.com/manastiri/aton/hilendar/index.htm,(Erişim Tarihi:12.05.2019).
[87] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s.19.
[88] Rus keşiş, yazar ve gezgin Vasili Grigorovich Barski 1701 yılında zengin bir tüccar ailesinde Kiev şehrinde doğdu. Dünya turu yapmıştır ve Aynaroz adasında da bulunmuştur. Notlarının oldukça büyük bir kısmını Aynaroz manastırlarına ayırmıştır. Aynı zamanda Bulgar kültür mirası hakkında değerli bilgiler de içermektedir. Yazar, çok sayıda manastırda bulunan Bulgar

zamanındaki Bulgar Kralı tarafından inşa edilmiştir[89]. Efsaneye göre O zamanlar Ohri'den olan Musa, Aaron ve İvan Selima adındaki üç kardeş Aynaroz'a gelmiştir. Ve barınabilmek için yer yapmışlardır. Tırnova'dan olan Bulgar Kralı İvan ise onlara bağışta bulunarak yeri Manastıra dönüştürmüştür[90]. Daha sonrasında ise Zoğraf manastırı barbarlar ve yağmacılar tarafından yakılıp yıllarca terk edilmiş bir şekilde kalmıştır. Kuruluşundan bu yana manastırda Bulgarlar yaşamaktadır ancak aralarında Yunan bazen ise Rus bulunmaktadır. Önceleri manastırda el yazma kitapları çokça bulunmaktadır ancak zaman içerisinde o döneme gelene kadar ya yangında yanmış ya da yağmacılar tarafından yağmalanmıştır. Zoğraf Manastır kütüphanesinde birkaç Kraliyet Kararnamesi diğer adıyla altın mühür bulunmaktadır[91].

Zoğraf manastırı Aynaroz yarımadasındaki diğer manastırlara kıyasla en az toprağa sahip olanıdır.

RESİM 5: Aynaroz'da bulunan Zoğraf Manastırının Panoramik görüntüsü[92]

kitaplarından ve Bulgaristan hükümdarı İvan Asen II'nin Zoğraf Manastırı'nın kurulmasındaki rolünden de bahsetmiştir. Ayrıca Barski, keşişlerin birçok manastırda yaşadığını ve ibadetin Bulgarca yapıldığını dile getirmektedir. Vasily Barski'nin çalışmaları birçok Bulgar yazar tarafından kullanılmış ve zengin bir materyal kaynağı içerdiğinden kullanılmaya devam etmektedir.

[89] Margarita Kojuharova, *Ruski Prepisi za Bılgarskite Zemi XVII-XIX vek.*, Oteçestven Front, Sofya 1986, s.41.

[90] http://www.sveta-gora-zograph.com/manastira/slova.php?id=1,(Erişim Tarihi: 12.05.2019).

[91] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s.22.

[92] TsDA, f. 720, op. 5, a.e. 78-II-I-A, nr. 74-3083-2, , http://archives.bg/photoarchives/srch 'den naklen (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

Vasil Barski, Paisii döneminde Aynaroz'a manastırları dolaşmaya geldiğinde İstanbul'dan Rus asıllı diplomat pasaportuyla gelmesine rağmen manastırdaki Sırplar ve Bulgarlar tarafından iyi karşılanmadığını dile getirmiştir. Bunun sebebi ise Ukraynalı olmasıdır. İyi karşılanmaması aynı zamanda Hilendar ve Zoğraf keşişlerinin, Patrik Nikon'un reformlarından sonra basılan Rus kilise kitaplarını kabul etmemelerinden kaynaklanmıştır[93]. Manastırdaki Sırp ve Bulgar keşişleri, Barski'de olduğu gibi, Rus keşişlerin inancını muhtemelen Katolik ülkelerinde yaşamalarından kabul etmediler. Bu doğrultuda Manastır kardeşliğini kabul etmeden önce tekrardan vaftiz edilmelerini talep etmişlerdir. Barski onları hatalarından caydırmaya çalışmış ama başarılı olamamıştır. Çünkü, Barski'nin düşüncelerine göre cahillikleri, kendi kaderlerini belirlemeleri ve inatları bunun önündeki bir engeldi[94]. Barski'nin belgelerinin o dönemi ne kadar yansıttığı bilinmemektedir.

Ancak şüphesiz Hilendar ve Zoğraf manastırları için Vasil Barski'nin raporları, aynı dönemde yaşamış olan Paisii'nin iç manastır hayatını ve el yazması eserinin yazıldığı ortamı anlamak açısından özellikle önemlidir. Barski'nin raporları ve diğer kaynaklardan da anlaşıldığı gibi Aynaroz manastırlarındaki manastır kardeşliği kolay değildi. Hristov'a göre ise, Osmanlı yönetimine rağmen yağmacıların soygun yapması ve verilen vergiler keşişlerin hayatını zorlaştırmaktaydı[95]. Vasil Barski, sadece verilen vergilerden değil diğer birçok sebepten de keşişlerin Aynaroz'dan kaçtığını belirtmektedir[96]. Buna rağmen XVIII. Yüzyılda zorlu yaşamı ve birçok manastır yok olmasına karşın Aynaroz çalışanları, keşişleri ve avam takımını dışarıdan çekmeye devam etmiştir.

XVIII. yüzyılda Aynaroz manastırları özellikle Hilendar ve Zoğraf dış dünya ile bağlantı kurduğu en büyük dönemine girmiştir. Bu yardım toplamak ve manastıra rahip ve hacı çekmek için günden güne artan sayıda keşiş göndererek yapılmıştır. Bu keşişler ise özellikle okur yazar, tecrübeli ve iyi eğitim alanlardan seçilip mentor olarak Hıristiyan Ortodoks nüfusuna hitap etmişlerdir. Bilindiği üzere bu keşişlerden biri Paisii iken bir diğeri ise büyük kardeşi Lavrenti'dir. Bu da onların döneminde okur yazar, iyi eğitim almış ve tecrübeli olduklarını göstermektedir. Zoğraf ve Hilendar manastırlarının Bulgar köylerinden oluşan bağlantısı döneme göre oldukça genişti denilebilir. Bu bağlantılar genellikle İvraca, Vidin, Gabrovo, Kazanlık, Rusçuk, Kotel,

---

[93] Hristo Hristov*, a.g.e*., s.23.
[94] Margarita Kojuharova, *a.g.e*., s.47.
[95] Hristo Hristov, *a.g.e*., s.25.
[96] Margarita Kojuharova, a.g.e., s.45.

Panagürişte, Koprivnica, Pazarcık, Sofya, Samakov, Bansko v.b. birçok köy ve şehirleri kapsıyordu[97]. Dış dünyadaki var olan hayatla günden güne daha fazla bağlantı kuruyorlar ve böylelikle Halkın eğitimini, kültürünü ve ruhani yaşantısını geliştirmeye başlamışlardır. Aynı zamanda da zenginler ve tüccarlarından bağışlar toplayıp manastırların ekonomisine büyük katkı sağlamaktadırlar. Bu tüccarların arasında Paisii'nin kardeşi hacı Vılço'nun da katkıları oldukça önemlidir. Ayrıca diğer ülkelerdeki Ortodoks halk ve bağış yapanlar nereye bağış yaptıklarını görmek ve merak ettikleri için Aynaroz yarımadasını ziyarete geliyorlardı[98].

2.1. Slav-Bulgar Tarihi'ni Yazma Fikri

Aynaroz'daki Zoğraf ve Hilendar manastırındaki keşişlerin Bulgar halkının eğitim, kültür ve ruhani yaşantısını belli bir ölçüye kadar etkilediği açıktır. Ancak hiçbir keşiş Paisii'nin Slav-Bulgar tarihi eserini yazdığındaki gibi anavatan ve soy bilincini aşılayarak geçmişin bilgisi doğrultusunda geleceklerine ışık tutmamıştır. Ayrıca keşişler ve dış dünyanın geri kalanı Bulgarları farklı şekilde görüyor ve bu anlamda Paisii kendi soyunun döneminde en büyük sorunlarından biri olan benlik saygısının yeniden canlanmasına duyulan ihtiyacı öngörüyordu. Slav-Bulgar tarihinde de Paisii soyunun geçmişini bilmesini ve taktir etmelerini vurgulamış aynı zamanda kendi tarihlerinin farkındalığının halkının güçlenmesinde de yardımcı olacağını düşünmüştür ve geçmiş ile yaşadığı dönem arasında ilişki kurarak Bulgar milli bilincini uyandırmayı amaçlamıştır.

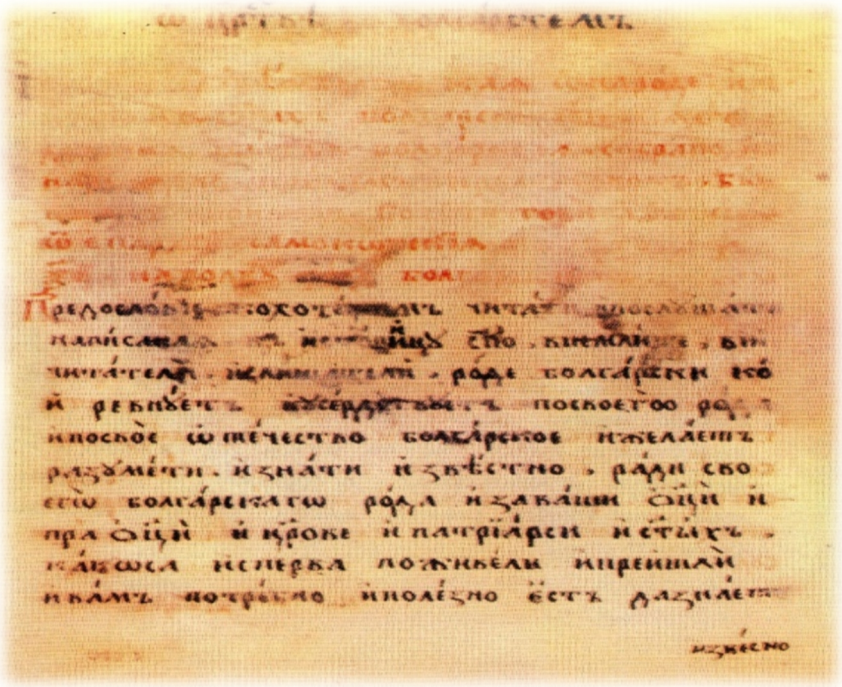
Tüm bu bilgiler doğrultusunda Paisii Bulgar halkının cehaletinin farkına varmış ve manastırda Bulgar olarak karşılaştığı olaylar ve muhtemelen dış dünyada yardım toplamak için gezerken gördüğü atmosferden eserini yazma ihtiyacı hissetmiştir. Bir Yunan milliyetçisinin söylemleriyle, *"Köylülere Yunan mısınız Bulgar mısınız diye sorduğumda bana boş gözlerle bakıyor, bir yandan ne dediğimi anlamaya çalışırken diğer yandan da istavroz çıkararak şöyle bir cevap veriyorlardı: Biz Hıristiyan'ız tam olarak ne demek istiyorsunuz Yunan mı Bulgar mı derken?"*[99] Paisii'nin gezerken gördüğü atmosfere Yunan milliyetçisinin bu sözleri iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

---

[97] Mihail Kovaçev, *Bılgarsko Monaşetvo v Aton*, Sinodalno izdatelstvo, Sofya 1967, s.29.
[98] Mihail Kovaçev, *a.g.e.*, s.30.
[99] Mark Mazower, *a.g.e.*, s.83.

Marin Drinov ise bu durumu XVII. ve XVIII. Yüzyılda Bulgar halkı insanın en temel ihtiyacı olan ruhtan yoksun olarak tam bir cehalet halinde ve ölü olduğunu, Bulgarların halk olmadıklarını sadece bastırılmış, yok sayılmış ve eriyip giden bir insan grubunu oluşturduklarını dile getirmiştir[100].

Bazı Bulgar tarihçileri ise Paisii'nin Slav-Bulgar Tarihi'ni yazma fikrini 7 Ağustos 1758 yılında Hilendar Manastırına gelen Sırp tarihçisi Jovan Rajić[101]'e bağlamaktadırlar. Ancak Prof. Hristov, Rayiç'in daha genç yaştayken Aynaroz'u ziyaret ettiğini, kendisinin tavsiyeye ihtiyacı olduğunu ve Paisii ondan yaşça büyük olduğundan ona tavsiye vermesinin mümkün olamayacağını belirtmiştir. Ayrıca ekleyerek Slav-Bulgar tarihini yazma fikrinin Rayiç'in Aynaroz'a gelmesinden iki yıl sonra doğduğunun ve sonrasında gerekli materyalleri toplamaya başladığının üzerine vurgu yapmaktadır[102]. Bunların yanı sıra Hilendar manastırında Paisii ve Rayiç'in karşılaştıklarına dair yazılı herhangi bir belge, mektup ya da kronik bulunmamaktadır.

RESİM 6: Paisi'nin Orijinal El yazması Eserinden Bir Bölüm[103]

[100] Marin Drinov, "Otets Paisii, Negovoto Vreme, Negovata İstoriya i Uçenitsite Mu", *Periodiçestvo Spisanie na Bılgarskoto Knijovno Drujestvo*, 4, Sofya 1871, s.5.
[101] XVIII. yüzyılın en büyük Sırp akademisyenlerinden biri olarak kabul edilen Sırp yazar, gezgin ve tarihçidir. Macar topraklarında batı eğitimi aldıktan sonra Kiev'de ilahiyat okumuştur. Sırp tarihi hakkında materyal toplamak için Aynaroz'a gitmiştir. Daha sonrada memleketi Karlofça'ya geri dönmüştür (Konstantin Jireçek, *a.g.e.*, s.554).
[102] Hristo Hristov, *a.g.e.,* s.188.
[103] Slav-Bulgar Tarihi başlıklı önsöz kısmı (Paisii Hilendarsi, *a.g.e.,* s.104).

1745'ten 1760'a kadar olan dönem Paisii için ufkunun kademeli olarak genişleyip olgunlaştığı dönem olarak tanımlanabilir. Ortodokslar ve Hıristiyanlar arasında bu dönemde daha sık duyulmaya başlayan Yunan, Bulgar, Sırp ve Ulah kelimeleri doğal olarak bu farklı milletlerin geçmişine ilgi duymasına sebep oluyordu. Yunanlıların baskıları ve Bulgarları yunanlaştırma çabaları aynı zamanda manastırda çalışırken oradaki keşişlerin kendi halklarının geçmişi ve kültürüyle övünüp diğer milletleri aşağılaması Paisii'de "*Slav-Bulgar Tarihi*" (*И*стория Славянобългарска)[104] eserini yazma fikri doğdu. 1762 yılında yazılan Paisii'nin emeği onu manastırdaki keşişliğiyle değil, Bulgar halkıyla, acılarıyla, özlemleriyle ve istekleriyle derinden bağlı şekilde yeni bir insan olarak ortaya koymaktadır.

2.2. Slav-Bulgar Tarihi Yazımında Faydalanılan Kaynaklar

Paisii Hilendarski'nin Slav-Bulgar Tarihini yazmaya karar vermesindeki en büyük sebeplerden birinin Aynaroz'daki Sezar Baroni'nin (1538-1607) "*Halkın ve Kilisenin Eylemleri*" (Deyaniya Tsarkovnaya i Grajdanskaya) eserini okuması olduğu düşünülmektedir. Bu eserde Paisii Bulgar halkının Doğu Roma İmparatorluğu ile mücadelesindeki gücünden övgüyle bahsettiğine tanık olmuş ve Paisii'nin Bulgar halkının gücüne olan inancı, yeni bir dönem başlatan eserini yazmaya karar vermesine sebep olmuştur.

Başlangıçta Paisii Hilendarski Aynaroz manastırlarının kütüphanelerindeki eserlerden kaynak aramıştır. Bunu da kendi eserinde açıkça belirtmektedir. Ancak kaynakların yeterli olmadığını fark etmiş ve Bulgar tarihi hakkında önemli kitaplar ve belgeler olduğunu bildiği Alman topraklarını (o dönemde Avusturya) ziyaret edip kaynaklardan yararlanmaya karar vermiştir. Sremski Karlovci (Karlofça)'ya yolculuğunu 1761 yılının baharında gerçekleştirmiştir. Hilendar manastırındaki 1761 tarihli bir mektupta "Nisan ayında Paisii uzun bir yola çıktı." diye geçmektedir[105]. Aynaroz'dan Karlofça'ya gitmek için Struma nehri, Sofya, Niş ve Belgrad'dan geçmiştir. Bu yol Bansko tüccarlarının hareket ettiği Paisii'nin ise tanıdık olduğu

[104] Slav-Bulgar Tarihi'nin bir başka adı da "İstoriya Slavyabolgarskaya o Narode i o Tsare i o Svyatih Bolgarskih i o Vseh Deyaniya i Sbitiya Bolgarskaya"'dır.
[105] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s.191.

güzergahlardan biriydi. Aynaroz'dan Karlofça yolu yaklaşık olarak bir ay sürmekteydi. Paisii'de 1761 yılının Mayıs ayında ulaşmış olmalıdır. Orada Paisii Karlofça başpiskopos kütüphanesinde Mavro Obrini'nin kitabının Rus baskısı ile karşılaşır[106]. Hilendar manastırına ise çok kalmadan aynı yıl Haziran aynın sonuna doğru döndüğü tespit edilmiştir[107]. Döner dönmez eserini tamamlamaya koyulmuştur. Ancak Slav-Bulgar tarihindeki sözlerinden anlıyoruz ki Hilendar manastırındaki kardeşlerin arasında olan huzursuzluk ve anlaşmazlık yüzünden Zoğraf manastırına gidip eserini yazmaya orada devam etmektedir. Zoğraf manastırında ne kadar süre geçirdiği tam olarak bilinmemektedir. Buna karşılık Zoğraf'ta bir yıl boyunca eseri üzerinde çalışmış olduğu açıktır.

Slav-Bulgar Tarihi'nde Paisii Aynaroz ve Zoğraf'ta yerli kaynakları bulduğu kadar Bulgar topraklarında da pek çok eski Bulgar kaynakları bulduğunu dile getirmiştir. Ancak bu yerli kaynakların kısıtlı derecede Bulgar Kralları hakkında olduğu ve genel olarak Bulgar Azizlerini kapsadığı bilinmektedir. "*Eski Bulgar kitaplarının ve kraliyet mektuplarının bulunduğu tüm Aynaroz manastırlarının yanı sıra Bulgaristan'da pek çok eski Bulgar kitabının bulunduğu birçok yeri aradım. Bulgar kralları hakkında yazılı fazla bir şey bulunmamaktadır.*[108]" Paisii'nin eserinden de anlaşıldığı gibi yerli kaynaklardan genellikle Aynaroz manastırlarından ve Bulgar topraklarından bulmuş olduğu Bulgar Kralların mektupları ve yazışmaları yer almaktadır. Bunlar ise Bulgar devletinin sınırları içerisinde veya sınırlarının ötesinde bulunan çeşitli manastırlardaki manastır kardeşliklerinin Bulgar yöneticileri tarafından Aynaroz manastırına verilmiştir[109]. Araştırmacılar, sekizi Bulgar dilinde Bulgar krallarına ait olan mektubun yanı sıra üçü Yunan dilinde mektup olduğunu söylemektedir. İçlerinde İvan Asen II, Konstantin Tih, İvan Aleksandır vb. gibi Bulgar yöneticileri bulunmaktadır[110].

Paisii mektup ve yazışmaların dışında manastır kütüphanelerinde birçok Bulgar ve Hıristiyan azizlerin yaşam öykülerine rastladı[111]. Bunlar Slav-Bulgar tarihi yazımında Paisii için en önemli ikinci yerli kaynak niteliği taşımaktadır. Eserinde ise Kiril – Metodi ve onun öğrencileri, İvan Rilski, İlarion Maglenski, Kozma Zografski,

---

[106] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 95.
[107] Velço Velçev, *a.g.e*., s. 90.
[108] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s.94.
[109] Nadejda Dragova, "Domaşni İzvori na İstoriya Slavyanobalgarska -Paisii Hilendarski i Negovata Epoha", *Sbornik ot İzsledvaniya po Sluçay 200-godişnata ot İstoriya Slavyanobalgarska*, Pod Red. Na Dimitar Kosev, BAN, Sofya 1962, s. 285 - 340.
[110] Yordan İvanov, *Bılgarski Starini iz Makedoniya*, Nauka i İzkustvo, Sofya 1970, s. 576.
[111] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 94.

İvan Vladimir, Gavril Lesnovski, Yoakim Sarandaposrki, Nikola Ohridski, Yoanikiy Deviçeski, Filotey Skitski, Petka Tarnovska, Angel Bitolski gibi azizler hakkındaki hayat hikayelerini bilip kullandığı görülmektedir.

Bilindiği üzere XVIII. Yüzyılda, Paisii Hilendarski'nin yaşadığı dönemde Bulgarlar için Zoğraf ve Hilendar manastırlarından sonra en ünlü ve saygın manastır Rila manastırıydı. Burada ise Bulgar halkının kültürel yaşam ve geleneklerini koruyan seçkin Bulgar aydınları ve azizleri yaşadı ve çalıştılar. Aynaroz manastırlarında olduğu kadar elbette ki Rila manastırında da kayda değer kaynaklar bulunmaktadır. Burada Son Bulgar Kralı İvan Şişman'ın Rila mektubunun aslı ve Rila azizlerinin hayatı ile ilgili birçok şey bulunmaktadır[112]. Bulunan bu kaynakları da Paisii eserinde detaylı bir şekilde işlemiş ve okuyuculara İvan Şişman'dan ve Azizler bölümünde Rila azizlerinden de bahsetmiştir.

Yerli Bulgarca kaynaklar, Paisii Hilendarski için eserinde her defasında üzerinde durduğu Bulgar halkının görkemli geçmişini yeniden diriltmesi açısından özellikle önemlidir. Slav-Bulgar tarihinde yerli kaynakların kısıtlı ve az olmasının üzerinde durarak "*Bugünde halkımız ve Bulgar kralları hakkında yazılmış kapsamlı kronikler yok"*[113] diyerek bunun için üzüldüğünü birçok kez vurgulamıştır. Ancak yerli kaynakların kısıtlı ve eksik olmasına rağmen az kaynakla detaylı ve yenilikçi bir eser ortaya çıkarmıştır. Elbette ki Paisii Hilendarski bu eseri ortaya çıkarmak için yerli kaynakların yanı sıra başka kaynaklara da ihtiyaç duymuştur.

Paisii, Slav-Bulgar Tarihi'nin önsöz kısmında; *"Ben fazlasıyla kitap okudum ve çok fazla gayret ederek aradım ancak hiçbir şekilde bulamadım. Birçok el yazması ve basılmış tarihlerde az, nadiren ve kısa bilgiler şeklinde bulunuyor. Latin olan Mavrubir isminde biri, Yunancadan Bulgar kralları ile ilgili kısa bir tarih kitabı çevirdi fakat öyle kısa ki, sadece kralların isimleri ve kimin kimden sonra hükümdarlık ettiği bulunmaktadır."*[114] Kaynakların yetersizliğini vurgulayarak kullandığı yerli kaynaklar dışında yabancı kaynaklardan da bahsetmiş ve ayrıca nasıl oluşturduğu bilgisini de paylaşmıştır*; "Bu Mavrubi'den ve diğer birçok tarihçiden uzunca bir süre önemli olanları topladım, detaylandırdım ve bu kısa tarihi oluşturdum."*[115].

---

[112] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s.138.
[113] Paisii Hilendarski, *a.g.e.*, s. 25.
[114] Paisii Hilendarski, *a.g.e.*, s. 25.
[115] Paisii Hilendarski, *a.g.e.*, s. 26.

Sonsöz kısmında ise tekrardan eserinde kullandığı kaynakların bilgisini vererek Mavrubi'nin Tarihinin kısaca Bulgar ve Sırp kralları hakkında yazıldığından bahsetmiş ve azizler hakkında bir şey olmamasından şikâyet etmiştir. Bunu da Mavro Obrini'nin Latin kökenli olmasından Doğu Ortodoks azizlerine saygı duymadığını dile getirerek açıklamıştır[116].

Önsöz, Sonsöz ve Slav-Bulgar Tarihi'nin diğer kısımlarından da anlaşıldığı üzere Mavro Obrini'nin 1601 yılında yazmış olduğu "Slavların Krallığı" adlı kitabının 1722 yılında yapılmış olan Rusça çevirisi Paisii'nin kullandığı ana yabancı kaynaklardan bir tanesiydi[117].

Ex libris comitum de Tornouch

IL
REGNO
DE GLI SLAVI
HOGGI CORROTTAMENTE
DETTI SCHIAVONI.
HISTORIA
DI DON MAVRO ORBINI RAVSEO
ABBATE MELITENSE.

Nella quale si vede l'Origine quasi di tutti i Popoli, che furono della Lingua SLAVA, con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia, & Africa; il progresso dell'Imperio loro, l'antico culto, & il

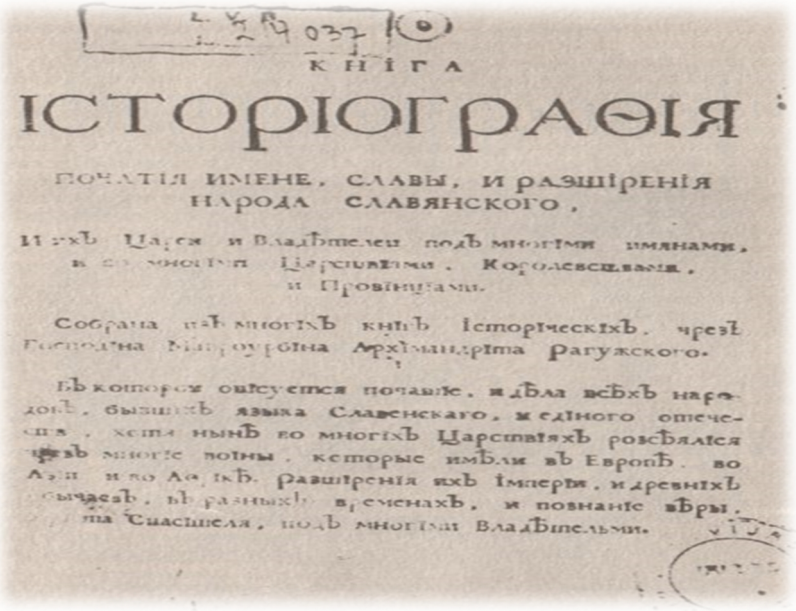
RESİM 7: Mavro Obrini'nin 1601 yılında yazmış olduğu "Slavların Krallığı" adlı kitabın ilk sayfası[118].

---

[116] Paisii Hilendarski, *a.g.e.*, s. 95.

[117] Dimitar Raykov, *İstoriçeskata Sadba na Makedonskite Balgari,* Makedonski Nauçen İnstitut, Sofya 1997, s. 67.

[118] Kitap 1601 yılında İtalya'nın Pesaro kentinde "Slavların Krallığı" adında İtalyanca çıkmıştır. Kitabın Bulgarca basımı ise Paisii'nin Slav Bulgar Tarihi'nin yazılmasının 250. Yılında yayımlanmış ve tanıtım yazıları Prof. Nadejda Dragova ve Prof. Josep del Agata tarafından yapılmıştır. Prof. Dragova, kitabın çıktığı 1601 yılında Slav kavramının olmadığı aynı zamanda haritada öyle bir krallığın da olmadığına dikkat çekmiştir. Slav kökenli Katolik bir keşiş olan kitabın yazarı Mavro Obrini Güneydoğu Avrupa'daki Slavların hikayesini anlatmaktadır. Prof. Dragova Hikayesini yazmasının amacını, diğer tüm ülkeler ve insanlarla eşitliklerinin kazanması olduğunu söylemektedir. Kitabın İtalyanca yazılmış olması tesadüf değildir.

КНІГА

ІСТОРІОГРАѲІЯ

ПОЧАТІЯ ИМЕНЕ, СЛАВЫ, И РАЗШІРЕНІЯ НАРОДА СЛАВЯНСКОГО,

И ихъ Царей и Владѣтелей подъ многими именами, и со многими Царствіями, Королевствами, и Провинціями.

Собрана изъ многихъ книгъ Историческихъ, чрезъ Господина Мавроурбіна Архимандрита Рагужского.

Въ которомъ описуется почавше, и дѣла всѣхъ народовъ, бывшихъ языка Славенскаго, и єдиного отечества, хотя нынѣ во многихъ Царствіяхъ розсѣялся чрезъ многіе воины, которые имѣли въ Европѣ, во Азіи и во Африкѣ, разширенія ихъ Имперіи, и древнихъ обычаевъ, въ разныхъ временахъ, и познаніе вѣры, отъ Спасшеля, подъ многими Владѣтельми.

RESİM 8: Mavro Obrini'nin kitabının Rusça baskısının ana sayfası[119].

Slav-Bulgar Tarihi eserini yazarken Paisii Hilendarski tarafından yaygın olarak kullanılan Mavro Obrini'nin "IL Regno Degli Slavi" (Slavların Krallığı) adlı eseri İtalyan dilinden Rus diline Rus İmparatoru Petır'ın emri ile çevrilmiştir[120].

RESİM 9: Mavro Obrini'nin Portresi[121]

Sadece din adamları tarafından değil aynı zamanda İtalyan aristokratlarının yanı sıra tüccarlar tarafından okunabilmesi de sağlanmıştır. Bu kitabın yazarı tüm Slavlar adına gönderilen bir şövalye olarak kabul etmektedir. Paisii Hilendarski'nin Slav Bulgar Tarihi eserini yazmasında önemli bir temel kaynak niteliği taşıyan bu kitabın tam çevirisi henüz yapılmamıştır; https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/01859.asp, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

[119] Dimitar Raykov, *a.g.e*., s. 71.

[120] https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/01859.asp, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

[121] https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/01859.asp, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

Mavro Obrini, XVI. yüzyılın ortalarında doğmuş ve Hırvatistan'ın Dubrovnik şehrinde 1614 yılında ölmüştür. Obrini hayatının büyük bir kısmını, o zamanlar güney Slav topraklar ile geniş ticari ilişkilerini elinde tutan, kalabalık bir şehir olan Dubrovnik'te geçirmiştir[122]. Maneviyatı kuvvetli Slav kökenli Katolik bir keşişti[123]. İdeolojik oluşumu, XVI. yüzyılın ikinci yarısında güney Slavlar arasında yaygınlaşan Katolik propagandasının etkisi altında olmuştur[124]. Ancak bu etki eserinde de görüldüğü gibi Slav halklarının tarihlerini keşfederek bilinçlenmesine ve birleşmesine katkıda bulunma fikrinin doğmasına sebep olmuştur. Mavro Obrini "Slavların Krallığı" eseri ile Dalmaçyalı Slavlardan doğan, Slav dünyasının birlik fikirlerini savunan ilk ve Avrupa'daki diğer halklar arasındaki önemli rolün bir ifadesi haline geldi. Bu nedenle Obrini, potansiyel düşmanlara karşı ortak mücadele adına Slavların birleşmesini savunan ilk Pan-Slavcı olarak tanımlanmaktadır[125].

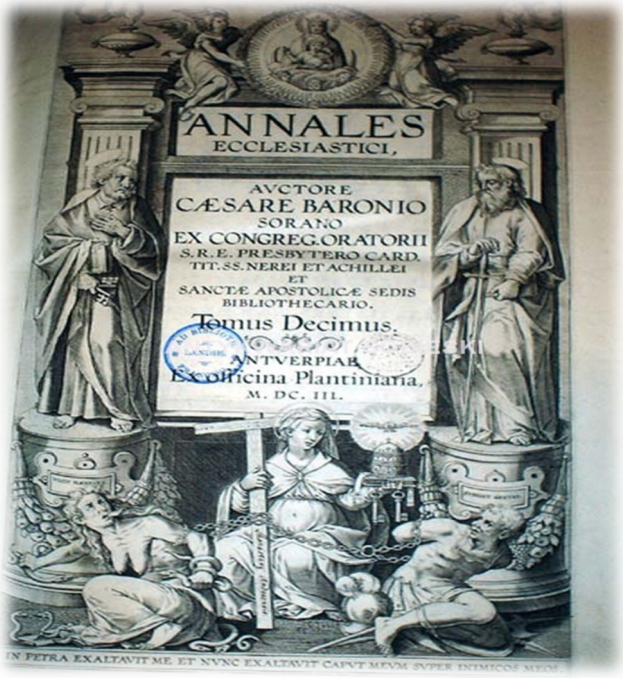
Mavro Obrini'nin "Slavların Krallığı", özgürleşme arayışında olan halkın İtalyan dünyasının ekonomik ve kültürel yaptırımlarının etkisi ve tepkisi altında Dalmaçyalı Slavlara olan saygınlığı arttırmak adına yazılan bir eserdi. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda aynı durumda olan Bulgarlar, ekonomik açıdan daha gelişmiş, daha yüksek kültüre sahip ve güçlü bir oluşum olan Patrikhaneye bağlı Rum vatandaşı statüsündeydi[126]. Bu durumda Paisii Hilendarski'nin Slav-Bulgar tarihi eserinde de aynı özgürleştirici ifadeleri ve kendi fikirlerini bulduğundan ya da Obrini'nin fikirlerini benimsediğinden ana kaynak olarak kullanılmıştır.

Slav-Bulgar Tarihinde Paisii Hilendarski'nin kullandığı Mavro Obrini'nin eseri dışında başka bir yabancı kaynağa ait veriler de bulunmaktadır. Sezar Baroni'nin (Caesar Baronius) adını, eserinin sayfalarının birçok yerinde alıntı olarak kullanmaktadır. Örneğin 45. Sayfada İstanbul'un Serazenler tarafından kuşatılması ve Bulgar Han'ı Trivel'in yardımından bahsederken sayfanın yan tarafına *"Baroniya, II. Bölüm 823. Sayfa"* notu düşmüş ve bu notu birkaç sayfa da daha tekrarlamıştır[127]. Bu doğrultuda Slav-Bulgar Tarihi'nden, "Halkın ve Kilisenin Eylemleri" (Deyaniya

[122] https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/01859.asp, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).
[123] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 95.
[124] Stanoje Stanojevic, *Narodna Enciklopedijja Srpsko-Hrvatsko-Slovenack*a, III Knjiga, Bibliografski Zavod D.D, Zagreb 1928, s. 212.
[125] Stanoje Stanojevic, *a.g.e.,* s. 213.
[126] Hristo Hristov, *Paisii Hilendarski Negovoto Vreme, Jiznen Pat i Delo*, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1972, s. 158.
[127] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 45.

Tsarkovnaya i Grajdanskaya) başlığı altında yayımlanan Sezar Baroni'nin çalışmasının Paisii'nin kullandığı ikinci yabancı ana kaynak olduğu anlaşılmaktadır.

Sezar Baroni 31 Ekim 1538 yılında Sora, Napoli Krallığında (Şimdiki İtalya) doğmuş, 30 Haziran 1607 yılında Roma'da ölmüştür. Dini tarihçi ve Kilise Tarihinin babası unvanına sahiptir[128]. Soylu bir aileden gelmektedir. İlkokul eğitimini Veroli'de almış Napoli'de ise teoloji ve felsefe okumuştur. Ailesinin en çokta babasının destekleriyle daha on sekiz yaşındayken Roma'ya hukuk okumaya gitmiştir. Öncelikle yapmış olduğu yayıncılık faaliyetleri ile bilinmektedir[129]. Tüm eserlerinden en önemlisi ise 30 yıl arşivlerde ve Vatikan'da çalışma imkanı bularak kilise tarihi hakkında çok sayıda belge edindiği ve daha önce bilinmeyenler de dahil olmak üzere, hem basılı hem de el yazısı olan kiliseler tarihi (Annales ecclesiastici) eserini eleştirisel olarak ortaya koymuştur. Ayrıca ilk olarak arkeolojik veriler özellikle de Roma kazılarının sonuçları kullanılmıştır. Eser birçok dile çevrilmiştir ve 1719 yılında "Halkın ve Kilisenin Eylemleri" başlığı altında Rusça yayımlanmıştır[130].

RESİM 10: Sezar Baroni'nin **"**Annales ecclesiastici" eserinin ilk sayfası[131]

[128] http://www.newadvent.org/cathen/02304b.htm, (Erişim Tarihi: 17.05.2019).
[129] http://www.pravenc.ru/text/77578.html, (Erişim Tarihi: 17.05.2019).
[130] Lilyana Simeonova, "Za İstoriyata na Edna Tsarkovna İstoriya ili za Tsezar Baroniy i Negoviya Vek", *Hristiyanstvo i Kultura*, br. 10 (107), Sofya 2015, s.67-74.
[131] https://books.google.com.tr/books/about/Annales_Ecclesiastici.html?id=3ANQAAAAcAAJ.

ДѢЯНІЯ
ЦЕРКОВНЫХЪ И ГРАЖДАНСКИХЪ,
ОТЪ
РОЖДЕСТВА ХРТОВА ДО ПОЛОВИНЫ
ПЯТАГО НАДЕСЯТЬ СТОЛѢТІЯ,
СОБРАННЫХЪ
ГЕОРГІЕМЪ КЕДРИНЫМЪ И ДРУГИМИ,
ПЕРЕВЕДЕННЫХЪ
СЪ ГРЕЧЕСКАГО НА РОССІЙСКІЙ ЯЗЫКЪ.
ЧАСТЬ ПЕРВАЯ

RESİM 11: Sezar Baroni'nin eserinin Rusça çevirisi[132]

On iki ciltten oluşan Sezar Baroni'nin eserinde Bulgarlara ait bilgiler birçok yerde geçmektedir ve XII. Yüzyılın sonuna kadar dayanmaktadır. Slav-Bulgar Tarihi'nde kullanılan iki ana kaynakta da Bulgar krallarının, hayatlarının, Azizlerin v.b. gibi ana kaynaklardan gelen verileri kapsamayan bir iddia vardır. Prof. Hristov, iki ana kaynakta da en önemli olayların kapsamlı ve tutarlı bir kronolojiden yoksun ve birçok tarihinin yanlış verildiğini dile getirmektedir[133]. Sezar Baroni ve Mavro Obrini eserlerinde Bulgarları diğer Slavlar arasında en son yere koyarken Paisii Bulgar soyunun şanlı geçmişine vurgu yaparak en güçlü, en şanlı, en yüce soy ve millet olduklarını her an dile getirmiştir. Mavro Obrini'nin kitabı için ise Paisii eserinde "kısa ve kabul edilemez" şeklinde ifade etmiştir. Her ne kadar Obrini'nin eseri Baroni'ye göre çok daha kısa ve hatalı olsa da Büyük Petır yönetimindeki Rus devletinin önemli ölçüdeki politik hedeflerinden biridir. Bu hedefler ise Slav Rusya'nın kuvvetlerini kuzeye, batıya ve güneye dağıtmak ve İsveçliler, Baltık Almanlar, Tatarlar ve Osmanlılara karşı mücadelede Slavlar arasında müttefikler aramaktı[134]. Bunun yanı sıra, Batının etkisini bastırmak ve Slav kimliği ve Doğu Ortodoks inancını sağlamlaştırmak için asimileden korumaya çalışmaktı[135].

---

[132] https://search.rsl.ru/ru/record/01008506600, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).
[133] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s.192.
[134] Velço Velçev, *a.g.e.*, s. 99.
[135] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s. 160.

Her iki ana kaynakta da Slav milletinin birliği ve Ortodoks inancı olan iki temel fikrin oluşturulması için çabalanmıştır. Paisii'nin eserini ana kaynaklardan ayıran en önemli özelliği ise Slav birliğine değil Bulgar milletinin yüceliğine ve biricikliğine yapılan vurgu olmuştur. Ancak muhtemelen Mavro Obrini ve Sezar Baroni'nin eserlerinden etkilendiğinden Bulgar milletinin yanı sıra Slav birliğini de atlamamış eserinde üzerinde durduğu gibi bölüm başlığı olarak detaylı bir şekilde de incelemeyi ihmal etmemiştir. Ancak kaynaklardan farklı olarak Slav milletinden bahsederken Bulgarları ayrı tutarak en şanlı ve görkemli geçmişi ile ilk kendi diline hakim olan ve en çok saygı duyulan vurgusunu her yerde yapmıştır[136]. Ayrıca "Slav Öğretmenleri Hakkında" başlığı altında Slav alfabesini yaratan Aziz Kiril ve Metodi'yi okuyucularına aktarmayı da ihmal etmemiştir.

Paisii'nin yazdığı Slav-Bulgar Tarihi ile kullandığı iki ana kaynak arasında ayrımlar olduğu kadar benzerlikler de bulunmaktadır. Slav-Bulgar tarihi özellikle Bulgar krallarından ve hükümdarlıklarından bahsederken Mavro Obrini'nin eseriyle oldukça benzerlik göstermektedir.

[136] Paisii Hilendarski, a.g.e., s. 82.

Mavro Obrini, s.295

Сей Сабин послал к царю просити мира: а болгари собравшеся сотворили храброе воспротивление. Видя же себе ненавидима от поданных, удалился в городок Меземорию и оттуду пройде в Константинополь под защищение Константина царя, да служит его злочестию, еже имел в Болгарии, отложив почтение святых икон. Болгари же поставили корол Пагана. Сей Паган послал к самодержцу да бы имети с ним разговор лицем к лицу. Получа же верност слова царскаго, пришел со всеми своими бояри к царю. Цар поносив их о томлении учиненном Сабину, присутствующему при предреченном разговоре, учинил по видимому мир с Паганом, но под рукою послал цар людей вооруженных в Болгарию поймати главнейшего всех оных мятежей, которому повелел обсещи при его присуствии руки и ноги, и по том повелел учинити ему анатомию живо-

Paisii Hilendarski, s.20

Сей Сабин послал к цару просити мир защо се убоял от грци. Болгари же видели защо се убоял събрали ся и противили ся храбро. Видев же себе Сабин ненавидима от войнство и от поданих побегнал в град Замория и от туду прииде в Цариград под защищение царя Копронима и отложил почитание светих икон що бил почитал в Болгарию. Болгари же поставили на царство Тагана.

Се Таган послал царю Копрониму да би имели мир болгари и грци и да има разговор лице к лицу с Копронима и утврдили договор. Егда пришел Таган у Цариград при Копронима поносив им ради Сабина защо неправедно дигнули распра и уклонил ся Сабин от царство болгарское. По привиденнем учинил мир с болгарскаго царя Копроним, а в тайне послал войска безъоборною в Болгария и разорил и попленил место оное. Болгари же прогнали Та-

RESİM 12: Mavro Obrini ile Paisii Hilendarski'nin eserlerinin aynı bölümlerinden bir kısım[137]

[137] Tezin IV. Bölümünde çevirisi olduğu için Türkçeye çevrilmemiştir. Çevirisi için Bkz: 73 syf. Resim ise Hristo Hristov'un kitabından taranmıştır (Hristo Hristov, *a.g.e.,* s.237).

Örnekten de anlaşıldığı gibi Slav-Bulgar Tarihi'ndeki bazı değişiklikler, kısaltmalar ve rakamlar dışında neredeyse bire bir aynıdır. Mesela, Mavro Obrini'nin eserinde Kopronim'in Bulgaristan'a saldırdığı asker sayısı 80.000 iken bu sayı Paisii Hilendarski'nin eserinde 70.000'dir[138]. Benzer örnekler ve iki metnin diğer kısımları Paisii Hilendarski'nin ana kaynak olarak Mavro Obrini'nin eserini oldukça çok kullandığını göstermektedir.

Bu iki ana kaynak hariç Paisii Hilendarski eserini oluştururken henüz kesin olarak belirlenemeyen başka yabancı kaynakları da kullanmıştır. Bunlardan bazıları, Teofan İzpovednik'in kronikleri, papa Nikolay'ın Bulgarların taleplerine cevapları, Patrik Nikon'un döneminde Rusya'da basılmış diğer kitaplar, Güney Pan-Slavist'in önemli bir savunucusu olan Hristofor Jefaroviç 'in Stematografiya eseri v.b.'dir. Paisii Hilendarski, Slav-Bulgar Tarihini yazarken toplam 45 yerli ve yabancı kaynak kullandığı varsayılmaktadır[139].

Paisii Hilendarski'nin eserindeki tasarlanan düşünce, Tarihin sadece yöneticiler, ruhban sınıf için değil ait olduğu tüm milleti kapsayan bir düşünce olduğunun özetidir. Bu doğrultuda Paisii eserini yazarken kaynak araması için dolaştığında Bulgar milletinin durumuna tanıklık etmiş ve eserini sadece yazmakla yetinmeyerek halk arasında el yazması nüshasının gerekirse para verilerek çoğaltılmasını talep edip tekrardan birçok yeri gezerken hem manastır kardeşliğine yardım toplamak istemiş hem de Bulgar milletine eserini bizzat kendisi tarafından tanıtmıştır. Bunu da eserinde şu sözlerle dile getirmiştir: *"Böylece ben de size sırayla soyunuz ve diliniz için bilinenleri yazdım. Başka kabile ve soylar tarafından alay edilen ve kınanan olmamanız için okuyunuz ve biliniz. Size faydalı ve övünç kaynağı olması için bu küçük kitabı çeşitli eski kaynaklardan toplamak için çok çaba harcadım ve Bulgar soyunun tarihini farklı kitaplar ve tarihlerden toplayıp birleştirirken Bulgar soyunu ve vatanını epeyce sevdim. Kendi soyunu ve dilini bilmek isteyenler için soyunu ve Bulgar anavatanını sevenler, bunu sizin için yazdım. Bu tarihçeyi çoğaltınız, yazabilenlere geçirmeleri için para ödeyiniz ve kaybolmaması için onu koruyunuz."*[140]. Bu şekilde de Paisii, Bulgar milletinin milli kimlik farkındalığını oluşturarak dönemindeki bilinçlenmeyi sağlamış ve Bulgar Aydınlanma Dönemi'ni başlatmıştır.

---

[138] Hristo Hristov, *a.g.e.,* s. 238.
[139] Bonyu Angelov, *Paisii Hilendarski, İstoriya Slavyanobolgarskaya, Nikifor Prepis ot 1772g*., Podgotvi za Peçat Bonyu Angelov, BAN, Sofya 1961, s. 121.
[140] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 35.

2.3. Paisii Hilendarski'nin Slav-Bulgar Tarihi Eserinin Yazımı Esnasında ve Sonrasında Ziyaret Ettiği Yerleşim Yerleri

XVIII. yüzyılın ortalarındaki maddi sıkıntı nedeniyle keşişler dış dünya ile aktif olarak bağlantı kuruyorlardı. Bu bağlantılar iyi eğitim almış olan keşişler tarafından Hıristiyanlardan bağış toplamak, manastırlara hacı çekmek ve inançlarını yayma düşüncesi ile yapılıyordu[141]. Paisii ve kardeşi Lavrenti'de bu keşişlerden biridir. Ancak Paisii'i diğer tüm keşişlerden ayıran özelliği köyleri ve kasabaları gezerken manastırı ihmal etmediği gibi aynı zamanda yazmış olduğu Slav-Bulgar tarihi eserini de tanıtma, dili bilmeyenlere okuma ve yayma fırsatı bulmuştur. Muhtemelen Slav-Bulgar tarihi eserini yazma fikri de dış dünya ile bağlantı imkanı kurduğu bu kasabaları ve köyleri gezerken karşılaştığı atmosfer karşısında doğmuştur.

Prof. Bojidar Raykov ve Prof. Mateja Matejic birlikte, Hilendar Manastır'ındaki sicil kaydı 525 olan belgeden ve orada bulunan kroniklerden Paisii ile ilgili bilinmeyen verileri paylaşıp, karşılıklı olarak Bulgaristan milli kütüphanesi "Sv. sv. Kiril ve Metodiy" Sofya ve Sırbistan milli kütüphanesi Belgrad'da yayımlamışlardır[142]. Belgelerin aslı ise manastır kütüphanesinde bulunmaktadır. Hilendar kronikleri genellikle 1701 yılından 1794 yılına kadar olan yazışmalar, mektuplar, bağış belgeleri ve dolaşan rahiplerin topladığı yardımları içermektedir. Buradan 'da Paisii ve dönemindeki manastır keşişlerinin nerelere gidip nerelerden, ne kadar bağış getirdiği kısmen de olsa öğrenilebilmektedir. Ayrıca, manastır defterleri ve kronikleri Rumeli'nin günlük yaşamıyla ilgili tarihi bir kanıt niteliğini taşımaktadır. Sadece keşişlerle ilgili değil aynı zamanda Balkan topluluğunun nasıl var olduğu, Osmanlı'nın yönetim şeklinin nasıl olduğu, Balkan Yahudi hahamlarının yasal kararları, Dubrovnik ticareti'nin nasıl olduğu, Ermeni kiliselerinin kilise vaftiz kitapları, yerel Katolik ve Ortodoks'larının savunucularının biçim ve içerik olarak farklı yazılmış kitapları hakkında bilgileri de içermektedir. Tüm bu belgeler de gelecekteki modern Balkan topluluklarının parçaları olan küçük etnik grupların hayatlarının ve yaşam geleneklerinin birikimlerini açık bir şekilde yansıtmaktadır[143].

---

[141] Ekaterina Boyadjieva, *Paisii Hilendarski Pıtyat na Negoviya Jivot*, ARS Milenium MMM, Sofya 2012, s. 29.
[142] Bojidar Raykov, *Hilendarskata Kondika ot XVIII. vek predstavena ot Bojidar Raykov*, Narodna Biblioteka Sv. Sv. Kiril i Metodiy, Sofya 1998.
[143] Svetlana İvanova, "Hilendarska Kondika", *Kultura,* Broy 51, 25 Dekemvri 1998.

Hilendar kroniklerinde Paisii'nin Samakov Piskoposluğu, Plovdiv, Sofya, Zlatitsa, Kotel, Ambelino, Selanik, Kuç vb. yerleri ziyaret ettiğinden bahsetmektedir. Aynı belgelerde Paisii'nin kardeşi Lavrenti'nin gittiği yerlerden diğer keşişlere oranla en fazla yardım getiren olduğu yazılırken Paisii'nin toplamda manastıra yaklaşık sekiz bin sikke getirdiği kayıtlarda geçmektedir[144]. Manastır kroniklerinde ayrıca keşişlerden bazılarının yolculuklarından döndüklerinde altın ve gümüşten yapılan değerli eşyalar (altın taç, değerli taş işlemeli haç vb.) getirdikleri kaydedilmiştir. Ancak Prof. Mateiç'in araştırmalarına göre, Paisii Hilendarski'nin yolculukları sırasında değerli bir eşya getirdiğine dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır[145].

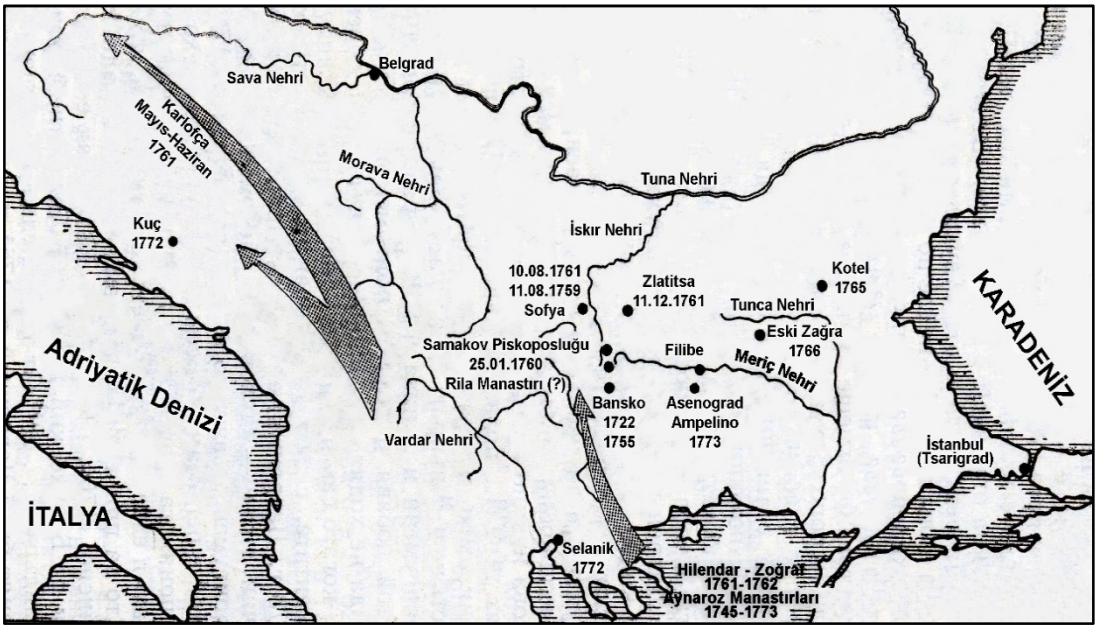
Paisii'nin manastıra bağış toplamak için çıktığı 1755 yılından 1773 yılına kadar yani yirmi yıldan daha az bir sürede kroniklerde on bir defa seyahat ettiği geçmektedir. Paisii Hilendarski'nin ismi ilk olarak Hilendar manastırına gittiği 1745 yılından tam on yıl sonra manastır için bağış getirmesi ile belirtilmektedir[146]. 1755 yılında adının Hilendar kayıtlarında ilk kez geçtiğinde ise Paisii'nin Samakov Piskoposluğundan Hilendar manastırına bağış getirdiği buna ek olarak ise aynı belgede kardeşi Hacı Vılço'nun da adının geçip ondan 500 sikke geldiği dikkat çekmektedir. Ancak bu belge nedeni bilinmeyen sebeplerle beş yıl sonra "25 Ocak 1760" yılında kayıt edilmiştir[147]. Sonrasındaki süreçte 11 Ağustos 1759 yılında Sofya'ya gidip bağış topladığı bilinmektedir[148].

Slav-Bulgar Tarihi'ni yazmaya başladığı 1761 yılı özellikle önem teşkil etmektedir. Bu yıl boyunca (Mayıs-Haziran) Karlofça'da bulunmaktadır sonrasında 10 Ağustos Sofya'ya dönmüş ve 11 Aralık'ta Zlatitsa'ya gitmiştir[149]. Devam eden süreçte ise 1761-1762 yılları boyunca çalışmasını devam ettirebilmesi için olan elverişsiz atmosfer nedeniyle Zoğraf'a taşınmış ve tekrardan 1762 yılında Hilendar Manastırına dönüp eserini bizzat kendisinin de belirttiği kardeşi Lavrenti'nin yanında tamamlamıştır[150]. Paisii Hilendarski eserini tamamladıktan sonra Aynaroz manastırlarının dışındaki ilk okuyucu ve el yazması kopyasını yazan kişi Stoyko Vladislavov (Sofroni Vraçanski) adında Kotel'den bir rahiptir. Hilendar kroniklerinden Paisii'nin kardeşi Lavrenti'nin Paisii'den önce Kotel'e gittiği ve manastırla aralarında

---

[144] İvan Radev, *Taksidioti i Taksidiotsvo po Bılgarskite Zemi XVIII-XIX v.,* İzd. Prof. Marin Drinov, Sofya 2008, s. 64.
[145] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e.,* s. 29.
[146] Bojidar Raykov, *a.g.e*., s. 32.
[147] Velço Velçev, *a.g.e.,* s. 91.
[148] Bonyu Angelov, *a.g.e*., s. 200.
[149] Velço Velçev, *a.g.e*., s. 89.
[150] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 96.

büyük bir yardımlaşma olduğu görülmektedir. O zamanlar Baş rahip yardımcısı Lavrenti 1750 yılında Kotel'den dönmüştür[151]. Bu durumda da Stoyko'yu tanıdığı ve bu sebeple eserini buraya getirmesi için Paisii'yi kardeşi yönlendirmiş olduğu söylenebilir. Paisii'de 29 Ocak 1765 yılında Slav-Bulgar tarihini Kotel'e götürüp Stoyko Vladislavov'a tanıtmıştır[152]. Takip eden 1766 yılında Paisii, Hilendar kroniklerinde de belirtildiği gibi Sliven'den gelen bağışlarla Hilendar'a dönmüştür[153]. Slav-Bulgar Tarihi'nin bilinen ikinci el yazması kopyasının 1771 yılında Samakov'da Rahip Aleksi Velkoviç Popoviç tarafından yapılması sebebiyle Paisii'nin 1771 yılında Samakov'u ziyaret ettiği ve 1772 yılında üçüncü el yazması kopyası olan Rila manastırındaki Nikifor kopyası nedeniyle ise 1772 yılında Rila manastırına gitmiş olduğu düşünülmektedir.

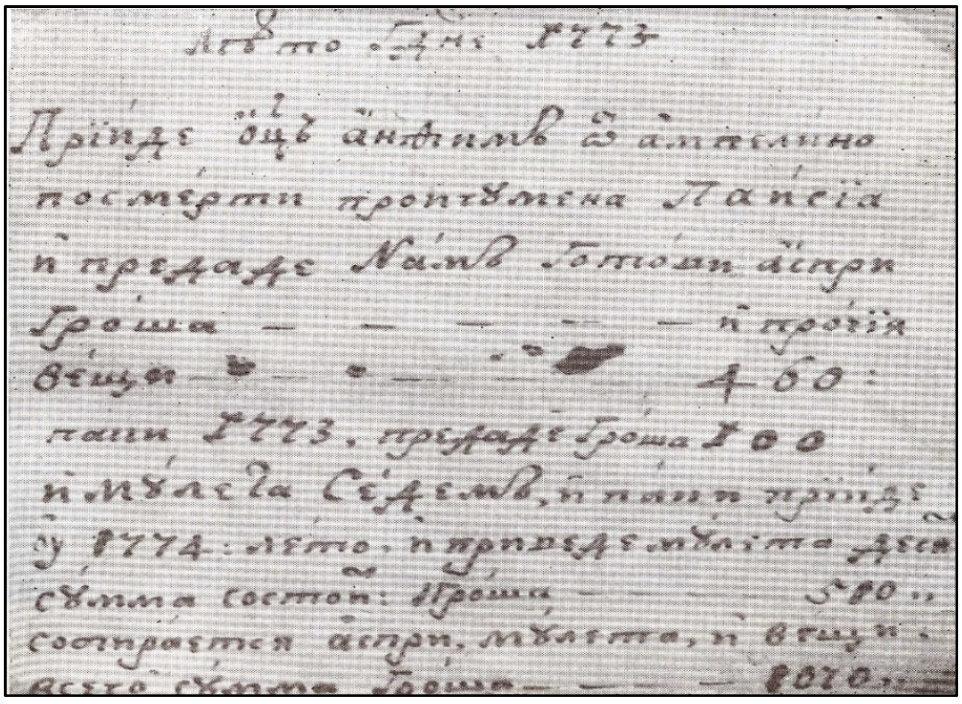

HARİTA 2: Paisii Hilendarski'nin Aynaroz manastırından çıkıp seyahat ettiği yerleşim yerlerinin bilinen yıllara göre haritası[154].

Paisii'nin yaşamının sonu ile ilgili birçok fikir ortaya atılmıştır. Yordan İvanov, Zoğraf ve Hilendar manastırlarının arşiv belgelerine dayanarak Paisii'nin Hacı olduğunu ve birçok yeri ziyaret ettiğini ve 1798 yılında 76 yaşındayken hayatını sonlandırdığını öne sürmektedir. Bu görüşü ise, 3 Temmuz 1798 tarihli Hilendar

[151] Velço Velçev, *a.g.e.,* s. 93.
[152] Hristo Hristov, *a.g.e.,* s. 197.
[153] Velço Velçev, *a.g.e.*, s. 94.
[154] Velço Velçev, *a.g.e.*, s. 87.

Manastırındaki kroniğe göre söylemiştir. Bu kronikte şöyle yazmaktadır*: "Keşiş Paisii, eski Hilendar'dan olan bir Hacı, Samokov'da öldü, Aynaroz'a geri dönmedi ve onu Rahip Nikola Yereya'nın mezarına koydular ve herkes üç kez: Tanrı onu affetsin! dedi [155]".* Ancak bunun Slav-Bulgar Tarihinin yazarı Paisii olup olmadığı bilinmemektedir, çünkü o zamanlar bu adla çağrılan Aynaroz'da birçok kişi vardı. Bonyu Angelov,1771, 1772 ya da 1773 yılları arasında ölmüş olabileceğini söylemektedir[156]. Mateja Matejic'in ise Hilendar arşivlerinden (arh. № 525-523) Paisii Hilendarski hakkında 1773 yılının yazında yazılmış olan kişisel bir mektubu bulmuştur[157]. Bu mektup, Paisii Hilendarski'nin tarihçesindeki bilinen el yazısı ile yazılmış son belge niteliğini taşımaktadır. Paisii'nin ölümünün bu mektuptan bir ya da iki hafta önce olduğu düşünülmektedir[158]. Mektupta ise, "1773 yılının yazı, baş rahip yardımcısı Paisii'nin ölümünden sonra Ampelino'dan Rahip Anfim geldi ve …… getirdi.[159]" yazmaktadır.

Resim 13: 1773 yılındaki Paisii'nin ölümü ile alakalı mektubun aslı[160]

Paisii Hilendarski Slav-Bulgar Tarihini yazarken çektiği baş ağrısı ve mide rahatsızlığını da dile getirmiş ve eserini yazması için duyduğu büyük istek sayesinde

[155] Yordan İvanov, "Rodnoto Myasto na Otsa Paisiya se Ustanovyava", *V. Zora*, br. 5591, 15. Şubat. 1938.
[156] Bonyu Angelov, *a.g.e*., s. 194.
[157] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e*., s. 54.
[158] Velço Velçev, *a.g.e.*, s. 96.
[159] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e*., s. 54.
[160] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e*., s. 55.

önemsemediğini vurgulamıştır[161]. 12 Ağustos 1773 yılında yazılan bu mektup Paisii Hilendarski'nin hastalığına rağmen bağlı olduğu manastır kardeşliği konusunda hala endişe duyup ilgilenmeye devam ettiğini göstermektedir[162]. Bu durum da maddi arayış ve manevi yaşam alanında Zoğraf ve Hilendar manastırlarının yalnızca Osmanlı topraklarında değil aynı zamanda diğer ülke topraklarında da o dönemdeki farklı toplulukların milli kimlik inşasında etkin bir rol oynadığını da göstermektedir. Bunu da Paisii Hilendarski, Hilendar Manastırı'na yaptığı bağışlarla maddi desteği, seyahat etmenin zor koşulları, kötü sağlık durumu, çeşitli yerlere dağılmış tarihi belgeleri bularak bunlara zor erişim olmasından eserinde kullanması vb. sebeplerle sağlamıştır. Aynı zamanda Paisii, Aynaroz'un dışına çıktığı zamanlarda hem Avusturya'ya yaptığı seyahat hem de diğer bölgelerdeki keşişlerden edindiği bilgiler doğrultusunda Avrupa'daki ekonomik ve kültürel gelişmelere dair fikirler edinerek önemli bir yaşam deneyimi kazanıp bunu Bulgar halkına da aktarmak istemiştir.

Ziyaret ettiği yerleşim yerlerindeki gözlemleri ve oluşan fikirleri doğrultusunda Aynaroz manastır ve diğer yerleşim yerlerindeki halkın genel değişimlerine paralel olarak ortaya çıkan maddi ve manevi yenilenmeye duyulan ihtiyaca karşılık Slav-Bulgar Tarihi eserini ortaya çıkarmıştır. Eseri ile de Paisii Hilendarski, ekonomik ve politik gerilemeye, manevi geri kalmışlığa, Batı ve Güneydoğu Avrupa'daki muhafazakar güçlere karşı direniş göstererek Bulgar soyu ve anavatanına olan bilincin ilk manifestosunu oluşturmaktadır. Paisii Hilendarski yazmış olduğu eser ile döneminde ve sonrasında duyan ve okuyan her kesimde büyük bir etki yaratmıştır. O dönemde çizmiş olduğu ana hat ise günümüze kadar gelip Bulgaristan'da hala geçerliliğini olduğu gibi korumaktadır.

[161] Paisii Hilendarski, *a.g.e*., s. 96.
[162] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e.,* s. 54.

III.BÖLÜM

SLAV-BULGAR TARİHİNİN YAZILDIKTAN SONRAKİ DÖNEMLERE ETKİSİ

3. Paisii 'den Sonra Slav-Bulgar Tarihi

"Kimseye uzun yaşam bağışlanmadığı için bu dünyanın tarihini yazanlar uzun süre yaşamamış olmalarına rağmen kalıcı tarihi yazılar yazmış olmasaydı, bu bilgilere nasıl ulaşacaktın. Bu dünyadaki günlerimiz sayılı olduğu için kendi kendimize öğrenemeyiz. Bu yüzden eski vakayinameleri okuyarak, yabancı becerilerden faydalanarak ve yıllarımızın yetersizliğini doldurarak zihinlerimizi zenginleştirmeliyiz."

Paisii Hilendarski 1762

Paisii Hilendarski yazmış olduğu "Slav-Bulgar Tarihi" eseri ile, tarihin geçmiş bir gerçeklik olmasının yanı sıra, tarihsel süreçlerin kimliğin oluşum sürecindeki etkisini, halkın hayatındaki maddi ve manevi değerlerin gelişmesini ve toplumsal ilerlemeyi geçmiş ile şimdiki zamanı karşılaştırarak sağlamıştır. Milli kimlik inşasında sosyal fikirler, bilimsel bilgi, ahlaki normlar v.b. değerler geçmişten miras alınmaktadır. Prof. Hristo Hristov, Tarih olmadan, geçmişin deneyimini ve kazanımlarını kullanmadan, toplumun faaliyetlerinin tüm alanlarında süreklilik ve ilerleme sağlamanın mümkün olmadığını dile getirmiştir[163]. Bu doğrultuda Slav-Bulgar Tarihi'nin korunmuş el yazması kopyaları ve basılı yayın sayılarının fazlalığı döneminde ve sonrasındaki kişilerin üzerindeki etkisinin yanı sıra Paisii'nin eseri ile amacına ulaştığını açıkça göstermektedir. Elbette ki bu süreci kapsayan her şey geçmişin ne olduğunun sorusu da değildi. O dönemde yeni fikir ve kimliği kapsayan bilimsel ve kültürel değerleri oluşturma sürecinin etki gösterebilmesi, halka bunu işleyebilmek ve umut etmelerini sağlayabilmek için tarihin Paisii'nin tabiri ile şanlı geçmişlerini kullanarak eserini oluşturmuş ve halka umut tohumlarını ekmiştir. Bu bağlamda Paisii'nin eseri Bulgar halkının geleceğinin yaratılması ve değerlerinin oluşabilmesindeki geçmişin büyük öneminin en tipik örneklerinden biridir.

---

[163] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s. 294.

İki yüzyıldan fazla süredir Paisii 'nin yazmış olduğu "Slav-Bulgar Tarihi" eseri ve Paisii'nin fikirleri önemini kaybetmeden nesilden nesille aktarılmaya ve araştırmacılar tarafından konu edilmeye devam etmektedir. Slav-Bulgar Tarihi kopyaları XVIII. yüzyılın başlarında Bulgarlar arasında kopyalanmaya ve yayılmaya başlamaktadır. Yapılan araştırmalar, Paisii Hilendarski'nin tarihini o dönemde kopyalayan, yayımlayan ve okuyanların çoğunlukla keşiş, öğretmen, akademisyen ve okur yazar halktan olduğunu göstermektedir. Bunlar, Kotel'den Rahip Stoyko, Keşiş Makarie Hilendarski, Jeravna'dan Georgi Yerey, Kotel'den Yerey, Rusçuk'tan Nikola, Samakov'dan Rahip Aleksi Velkoviç, Tırnova'dan Rahip Stoyan, Rila manastırından keşiş Paisii, Elena'dan Doyko Gramatik ve daha birçok isimlerdir[164].

Slav-Bulgar Tarihi'nin ilk basılı kitabı Rus bilim adamı A. V. Longinov tarafından 1885 yılında Lublin'de Toşkonçev kopyası adı ile yayımlanmıştır[165]. Tarihçiler tarafından Paisii'nin torunu olarak adlandırılan, Hilendarski'nin hayatını ve eserini uzun yıllar inceleyen Marin Drinov (1838-1906), baskıda yapılan birçok hata sebebiyle bu basımın nitelikli olmadığını dile getirmiştir[166]. Sonrasında ise baskı onarılıp ikinci kez 1893 yılında Odesa'da yayımlanmıştır. Aynı yıl içerisinde M. Moskov, Veliko Tırnovo'da Longinov'un ilk baskısının hatalarını da içeren yeni bir baskı yayımladı[167]. Birkaç yıl sonra 1898'de Teodorov Balan, 1893 yılındaki Longinov baskısının düzeltilmiş halini dikkate alarak Paisii'nin çalışmasının kendi baskısını hazırladı[168].

XX. yüzyılın başlarında Yordan İvanov, Zoğraf manastırında yoğun bir şekilde çalışmıştır ve bu süre içerisinde orijinal olarak kabul edilen Paisii'nin el yazması taslağını bulmuştur. Bu el yazması taslağını ise 1914 yılında bir önsöz hazırlayarak yayımlamıştır[169]. Devam eden süreçte ise "Slav-Bulgar Tarihi" eserinin yayımlanması

---

[164] Hristo Hristov, *a.g.e.*, s. 272.
[165] Paisii Hilendarski, *İstoriya Slavyano-bolgarskaya o Narodah i o Tsareh i Svyatah Bolgarskih i o Vseh Deyaniya i Bitiya Bolgarskaya, Sabrano i Narejdeno Paisiem Yeromonahom Bavşavo vo Svyatey Gori Afonskiya ot Eparhii Samakovskiya (Vo Leto 1762 na Polzu Rodu Bolgarskomu),* İzd. A. B. Longvinovim po Spisku, Prinadlejaştemu potomstvonnomu grajdaninu Toşkoviçu, Lyublin 1885.
[166] Marin Drinov, "Oste Nyakolko Belejki za Paisiya i za Negovata İstoriya", *Periodiçestvo Spisanie na Bılgarskoto Knijovno Drujestvo*, Sofya 1886, s. 134.
[167] Veselin Traykov, İvan Duyçev, *Paisii Hilendarski, Literaturni İzvori za Epohata, Jivotai Deynostta mu, Sbornik Paisii Hilendarski i Negovata Epoha*, BAN, Sofya 1962, s. 622.
[168] Teodorov Balan, *Paisii Hilendarski İstoriya Slavyanobalgarskaya*, Hr. G. Danov, Plovdiv 1898.
[169] Paisii Hilendarski, *İstoriya Slavyanobalgarskaya*, Stakmi za peçat po parvoobraza Yordan İvanov, Sofya 1914.

9 Eylül 1944'ten[170] sonra devam etmiştir. Devam eden süreçte Petır Dinekov, Paisii'nin eserinin yazılmasının 200. Yıldönümü vesilesiyle yapılan yıldönümü baskısı da dahil olmak üzere yeni Bulgar dilinde birkaç basım yayımlamıştır[171]. 1944 tarihinden sonraki süreçte ise en verimli olan, Paisii'nin eserinin en eski el yazması olan "Nikifor kopyasını 1772" yayımlayan Bonyu Angelov olmuştur[172].

Paisii'nin hayatı, eseri ve oluşturduğu çerçeve ile ilk ilgilenen araştırmacı ise Bulgar Bilimler akademisi kurucu üyesi ve ilk başkanlığını yapan Marin Drinov'dur. 1871 yılında yazmış olduğu "Otets Paisii, Negovoto Vreme, Negovata İstoriya i Uçenitsite Mu" adlı eseri ile sadece Paisii'nin yazdığı el yazması ile değil kişiliği ve yaptığı iş hakkında da önemli bir çerçeve oluşturmaktadır[173].

"Slav-Bulgar Tarihi", 1885 yılından 1970'lerin sonuna kadar olan dönemde yaklaşık 400.000 kopya baskısında 40'dan fazla yayımlanmıştır[174]. Paisii Hilendarski'nin "Slav-Bulgar Tarihi" Bulgaristan literatüründeki en fazla yayımlanan ve kopyalanan kitap niteliğindedir. Hilendarski eserini kendi dönemindeki Bulgar halkının soyunu, tarihlerini, Bulgaristan'ı yöneten kralların ve önemli bazı olayları öğrenebilmeleri ve bu şekilde milli bilinci oluşturabilmek için yapmıştır. Ancak kopyaların varlığı, daha sonraki dönemler de bile etkin rol oynadığını ve dönem değişse bile amacının değişmeyip hala aynı kaldığını bu da eserin nicelik ve nitelik bakımından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

---

[170] Savaş yıllarında her ülkede olduğu gibi Bulgaristan'da da yayınların çıkma sıklığı azalmıştır. 9 Eylül 1944 yılı Bulgaristan tarihinde bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. 10 Ocak 1944 yılında yaklaşık iki yüz Amerikan uçağı Sofya'yı bombalar ve dönüm noktası niteliğindeki 1944 yılı bu şekilde başlamış olur. Yaz sonunda Sofya, Almanya ile kötü ilişkilerdeyken Londra ve Washington ile de savaş halindedir. Devam eden süreçte ise Sovyetler Birliği de Bulgaristan'a savaş ilan ederek 8 Eylül'de kızıl ordu ülke topraklarına girer. 8 Eylül'ü 9 Eylül'e bağlayan gecede Sovyet ordusunun istilası bağlamında "Zveno" adlı siyasi çevresinden subaylar Sofya'da önemli mevkileri ele geçirir. Konstantin Muraviev hükümeti düşürülür ve iktidara Nazi karşıtı, Sovyet yanlısı hükümet gelir ve Kimon Georgiev başbakanlığı altında hükümet kurulur (R.J. Crampton, Bulgaristan Tarihi, Çev. Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, İstanbul 2007, s. 161.)

[171] Paisii Hilendarski, *İstoriya Slavyanobalgarska*, Pod Redaktsiyata na Petar Dinekov, Sofya 1963.

[172] Bonyu Angelov, *Paisii Hilendarski, İstoriya Slavyanobolgarskaya, Nikifor Prepis ot 1772g*., Podgotvi za Peçat Bonyu Angelov, BAN, Sofya 1961.

[173] Marin Drinov, "Otets Paisii, Negovoto Vreme, Negovata İstoriya i Uçenitsite Mu", *Periodiçestvo Spisanie na Bılgarskoto Knijovno Drujestvo*, 4, Sofya 1871, 3–26.

[174] İliya Todorov, Vıprosıt za Kritiçesko İzdanie na "İstoriya Slavyanobolgarskaya", *Literaturna Misıl*, kn.4, 1971, s. 93.

3.1. Slav-Bulgar Tarihi El Yazması Kopyaları

Tarihin kopyalarının ne kadar kronolojik bir kapsamı olduğunu düşünülebilir. Kopyaları aracılığıyla hayatını ve yaptığı işi anlayabilmek çok önemlidir. Çünkü aynı zamanda kopyaların kişisel bir tutumları olmasının yanı sıra onlardan gelen metinleri dinleyenler bir diğer kişilere yaptığı sözlü ya da yazılı aktarımla yayılmasını sağladılar. Okuryazarlığın o zamanki düzeyi göz önüne alındığında, insanlar, geçmişten gelen bilgilere sahip olmak için bir araya toplandılar. Paisii'ye gelince, Slav-Bulgar Tarihi'nin öneminin yanında bir ölçüde gölgede kaldı.

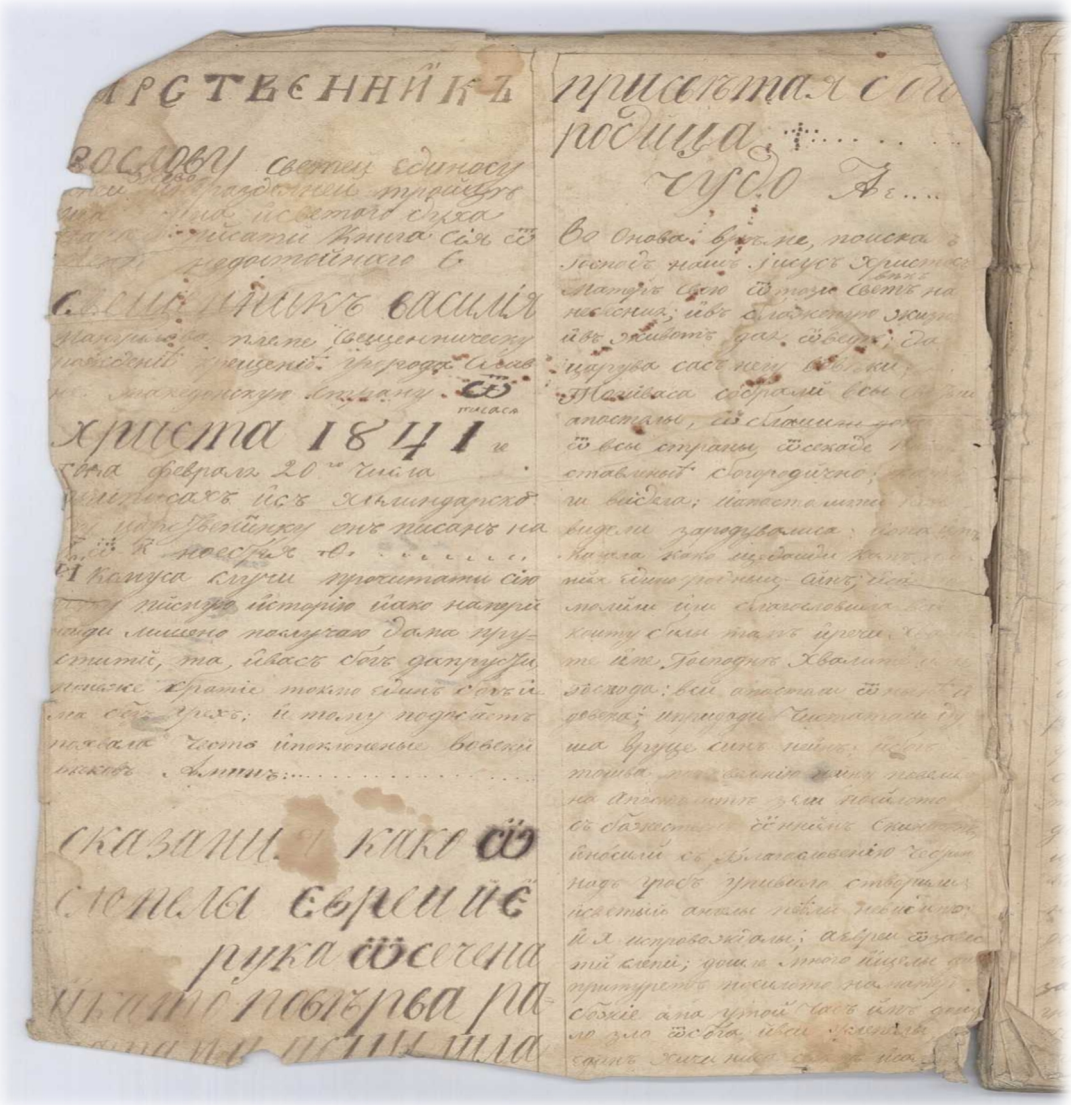
Kitabın el yazmaları o dönemde 9 manastır, 3 kilisede, 42 kişisel kütüphanede ve genellikle Kuzey Bulgaristan'da yaklaşık 60 yerleşim yerinde kopyalanma çalışmalarına yönelik delillerin var olması Bulgar Aydınlanma Dönemindeki bu metnin yaygınlığına tanıklık etmektedir[175]. Bu metnin bu kadar yerde var olması okuyan, dinleyen ve yazılanları sorgulayan birçok kişinin varlığını da işaret etmektedir. Söz konusu dönemde bu tarih kitabının varlığı Bulgarlar için Osmanlı öncesindeki tarihlerini, Bulgaristan'ı yöneten krallarını ve önemli bazı olayları öğrenebilmeleri ve milli bilincin tekrar canlandırıp şekillendirilmesinde büyük önem taşımıştır. Bulgar krallarından bahsedilmesi, Bulgar devletinin önemini vurgulamak için kullanılmıştır.

El yazması kopyaların birbirinden farklılık göstermesi ve bazı bölümlerin değiştirilmiş olmasına rağmen Orta çağ Bulgarlarının ne kadar yüce bir millet olduğu vurgusu tüm kopyalarda yapılmıştır[176]. Bu kopyaların orijinalinden uzaklaştıkça yazar hakkındaki isimlendirmeler değişmiş ve Paisii'nin önemi yavaş yavaş geri planda kalmış gibi gözükmektedir. XIX. Yüzyılın 30'lu ve 40'lı yıllarında yapılmış bazı kopyaların üstündeki başlıklarında "Hilendar manastırında keşiş olan Paisii diye biri tarafından toplanmış ve derlenmiştir." (Gabrovo el yazması, 1833; XIX. Yüzyılın ortalarında yazılan Sofya kopyası; Vinelov tarafından yapılan kopyalama, 1838) gibi yazılmış ve Paisii için "biri", "birisi", "kimse" gibi ifadeler kullanılmıştır[177]. Zamanla Paisii yarı anonim bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin son noktası "Başköyskiya Slav-Bulgar Tarihi" kopyasını yapan Rahip Vasil Manolov bu tarihi

---

[175] İliya Todorov, *Razprostranenie i Vızdeystvie na "İstoriya Slavyanobılgarska" prez Vızrajdaneto Tom 1.,* Bılgarska Akademiya i Naukite, Sofya 1982, s. 43.
[176] İvanka Pançeva, *Vızrojdenskata Sıdba na "İstoriya Slavyanobılgarska" Tom 2*, Bılgarska Akademiya i Naukite, Sofya 1994, s. 240.
[177] Manyu Stoyanov, *Prepisi na Paisievata "İstoriya Slavyanobılgarska" prez Vızrajdaneto Paisiy Hilendarski i negovata Epoha (1762-1962*), Bılgarska Akademiya i Naukite, Sofya 1962.

metnin yazarlığını sahiplenmekte ve üstüне kendi adını yazmaktadır[178]. Vasil Manolov bu kopyayı *"Slav-Bulgar Tarihi, Krallar ve Bulgar Azizlerin Tüm Yaptıkları/Eylemleri ve Yaşamları, din adamı Vasiliya Manolova tarafından derlenmiş ve dizilmiştir."* olarak adlandırmıştır. Vasil Manolov'un bunu yapması muhtemel o dönemde Paisii'nin yeterince ünlü olmamasından kaynaklanmaktadır.

RESİM 14: Vasil Manolov'un "Başköyskiya Slav-Bulgar Tarihi" orijinal el yazması[179]

[178] Manyu Stoyanov, *a.g.e.*, s. 583-584.

[179] Paisii Hilendarski'nin "Slav-Bulgar Tarihi" el yazması kopyası 1841 yılında rahip Vasili Manolov tarafından yapılmıştır. Ana metne ek olarak, el yazması Kutsal Ana'nın iki mucizesinin hesaplarını içerir. İlk olarak 1762'de yayınlanan Paisiĭ'nin tarihi o kadar etkiliydi ki, Paisi'nin yazarı ya da ismiyle ilgili bilgi verilmeden kopyalandı ve birçok kez alıntı yapıldı. Bu el yazması kopyası bu fenomenin bir örneğidir. Sliven kentindeki kopyacı, rahip Emanuil oğlu

Bu tarih kitabına sahip olan ve o dönemde el ile uzun uğraşlar sonucunda kopyalayan kişilerde milli kimlik bilincini güçlendirdiği açıktır. Kopya edilen bu el yazmaların da işi yapan kişilerin isimleriyle anılması bu eylemin Bulgarlar için çok önemli olduğunu göstermektedir. (Sofroni el yazması kopyası, Nikiforov el yazması kopyası, Gladiçov kopyası, Ahtarov kopyası, Toşkoviçev kopyası, Şişkov kopyası v.b.).

Manyu Stoyanov, Hristo Hristov ve günümüzde Margaret Dimitrova ile Dimitır Peev sırasıyla "Slav-Bulgar Tarihi" korunan elyazması kopyalarını araştırmış ve listelemişlerdir. Sırasıyla korunan elyazmaları kopyaları aşağıdaki gibidir:[180]

1. Zoğraf El Yazması: Paisii'nin yazmış olduğu orijinal el yazmasıdır. Zoğraf Manastır kütüphanesinde "Sv. Georgi" bulunmaktadır.

2. İlk El yazması Kopyası Sofroni Kopyası (Kotel): Bizzat Paisii'nin Sofroni'ye Slav-Bulgar Tarihini getirmesi ile 1765 yılında Kotel şehrinde Sofroni Vraçanski tarafından yapılmıştır. Sofya, milli kütüphanesinde "Sv. Kiril i Metodi" bulunmaktadır.

3. Samakov kopyası: Rahip Aleksi Velkoviç Popoviç tarafından Samakov'da 1771 yılında yazılmıştır. Sofya, Ulusal Kilise Tarihi ve Arkeoloji müzesinde bulunmaktadır.

4. Nikifor Kopyası: Keşiş Nikifor tarafından Rila manastırında 1772 yılında yazılmıştır. Bulgar Bilimler Akademisi arşivinde bulunmaktadır.

5. İkinci Sofroni (ikinci Kotel) Kopyası: Kotel'de 1781 yılında Sofroni Vraçanski tarafından bazı eklemelerin yanı sıra, dil üslup ve bir dizi değişiklik yapılarak yazılmıştır. Bükreş'te, Romanya Bilimler Akademisi'nin kütüphanesinde bulunmaktadır.

6. Kovanlık Kopyası: 1783 yılında Rahip Stoyan tarafından Kovanlık (Bugünkü Pçelişte), Tırnova'da yazılmıştır. Sofya, milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

(başpiskopos) Stephan, kendini tarihin bir derleyicisi olarak taktim eder ve kendini doğrudan kaynak olarak gösterir. Orijinal başlığı kullanmaktan ziyade, eserini Tsarstvenik olarak adlandırmaktadır. Yazı ise Romanya'dan Bulgaristan Milli Kütüphanesi'ne gelmiştir.

[180] Manyu Stoyanov, *a.g.e*., s. 557; Hristo Hristov, *a.g.e.,* s. 267; Margaret Dimitrova, Dimitır Peev, "İz İstoriyata na İstoriyata- Prepisi i Prerabotki na Paisieviya Tekst" *Plovdivski Universitet "Paisii Hilendarski" Nauçni Trudove,* T.50, Kn. 1, Plovdiv 2012, s. 54.

7. Elena Kopyası: 1784 yılında Doyno Gramatik tarafından Elena şehrinde yapılmıştır. Sofya milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

8. Müze (Belovi, Tsarigradski, İkinci Samakov) Kopyası: XVIII. yüzyılın 80'li yıllarında yazılmıştır. Samakov'da olduğu düşünülmektedir. Sofya Ulusal Tarih müzesinde bulunmaktadır.

9. Birinci Rusçuk (Panteleymon) Kopyası: 1809 yılında keşiş Panteleymon tarafından Rusçukta yapılmıştır. Aynarozdaki Hilendar Manastır kütüphanesinde bulunmaktadır.

10. Preobrajen (Gladiçov) Kopyası: 1809 yılında Preobrajenski manastır'ında Rahip Petkov Gladiçkov tarafından yapılmıştır. Tırnova'daki devlet arşivinde bulunmaktadır.

11. İkinci Rusçuk (Lazarov) Kopyası: 1811 yılında Rusçuk'ta Rahip Nikola Lazarov tarafından yapılmıştır. Sofya milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

12. Hilendar Kopyası: 1820 yılında Hilendar manastırında yazılmıştır. Şu an nerede bulunduğu bilinmemektedir.

13. Karlofça Kopyası: XIX. Yüzyılın başlarında yapılmıştır ve nerede yazıldığı bilinmemektedir. Sırp Patrik kütüphanesi, Belgrad'da bulunmaktadır.

14. Toşkoviç (Kalofer) Kopyası: 1829 yılından daha geç yazılmadığı varsayılmaktadır. Aynaroz'dan Stefan Toşkov adındaki tüccar Odesa'ya götürmüştür. Kalofer'deki "Hristo Botev" ilkokulunda bulunmaktadır.

15. Dryanovski Kopyası: En geç 1837 yılına kadar yazıldığı düşünülmektedir. Şu an Dryanovski manastırında bulunmaktadır.

16. Zotovski Kopyası: 1837 yılında Vasil Aprilov'un isteği üzerine öğretmen Stefan Zotov ve öğrencileri tarafından yapılmıştır. Şu an nerede bulunduğu bilinmemektedir.

17. Venelin Kopyası: 1838 yılında Zotov kopyasından yapılmıştır. Moskova devlet kütüphanesi "Lenin" de bulunmaktadır.

18. Başköyski Kopyası: 1841 yılında Başköy, Besarabya'da Rahip Vasili Manolov tarafından yapılmıştır. Sofya, milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

19. İlk Tırnova (İlk Slaveykov) Kopyası: Petko Raçov Slaveykov ve Hristo Draganov tarafından 1842 yılında Tırnova'da yapılmıştır. Sofya, milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

20. İkinci Tırnova (İkinci Slaveykov) Kopyası: Aynı kişiler tarafından aynı yıl ikinci nüsha yapılmıştır. Sofya, milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

21. Üçüncü Kotel Kopyası: Öğretmen Sava Dobroplodni tarafından Kotel'de 1842 yılında yapılmıştır. Şu an nerede bulunduğu bilinmemektedir.

22. Ahtarov Kopyası: Tırnova'da Yaklaşık 1842 yılında Stoyanço Penev Ahtarov adında ticaretle uğraşan ünlü olmayan bir yazar tarafından yapılmıştır. Bulgar Bilimler Akademisi'nde bulunmaktadır.

23. Beloçerkovski (Pop Dragieç) Kopyası: Daskal Dragiç tarafından 1843 yılında Byala Çerkva köyünde yapılmıştır. Sofya, milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

24. Akademiçen (Sofya) Kopyası: 1842 ile 1850 yılları arasında iki yazar tarafından yapılmıştır. Bulgar Bilimler Akademisinde bulunmaktadır.

25. Üçüncü Tırnova (şişkov) Kopyası: 1845 yılında Tırnova'da Teodor Nikolaeviç Şişkov tarafından yapılmıştır. Sofya, milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

26. Starozagorski Kopyası: 1851 yılında Eski Zağra'da yapılmıştır. Nerede olduğu bilinmemektedir.

27. Mladinovski Kopyası: Dimitır Mladinov tarafından 1867 yılında yapılmıştır. Nerede olduğu bilinmemektedir.

28. Dördüncü Tırnova (Çehlarov) Kopyası: XIX. Yüzyılın başlarında yapılmıştır. Nerede yapıldığı bilinmemektedir ancak Tırnova'da bulunmuştur. Şu an Sofya, milli kütüphanesinde bulunmaktadır.

29. Merdanski Kopyası: XIX. yüzyılda nerede yazıldığı bilinmemektedir ancak Tırnova'da Merdanya köyünde bulunmuştur. Şu an Tırnova merkez kütüphanesinde bulunmaktadır.

30. Bodyanski Kopyası: Nerede ve ne zaman yapıldığı tam olarak bilinememektedir. Osip Maksimoviç Bodyanski yapmıştır. Şu an Moskova'da devlet kütüphanesinde bulunmaktadır.

31. İkinci Müze (Bobçev) Kopyası: XIX. yüzyılın 30'lu yıllarında Todor Pirdopski tarafından yazılmıştır. Sofya Ulusal Tarih Müzesinde bulunmaktadır.

32. Üsküp Kopyası: Nerede ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Üsküp üniversite kütüphanesinde bulunmaktadır.

33. Çertkov Kopyası: XIX. yüzyılda Rusya'da yapılmıştır. Moskova, Tarih Müzesinde bulunmaktadır.

34. Bansko Kopyası: İvan Çuçulayn tarafından 1880 ya da 1882 yılında Bansko'da yapılmıştır. Şu an nerede olduğu bilinmemektedir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bu el yazmalarının kopyaları dışında yapılmış Paisii'nin tarihinin değiştirilmiş, eklemeler yapılmış ve başka adlandırılmış şekilleri de bulunduğu gibi yazıldıkları dönemlerde farklı köy ve şehirlerde bunlar da yayılmışlardır. Bu el yazmaları ve Paisii'nin tarihinin farklı versiyonları, bu tarihin bir kısmını ya da ondan elde ettikleri verileri XVIII. ve XIX. yüzyılda yaşayan Hristaki Pavloviç gibi Bulgar tarihçileri tarafından kullanıldığını göstermektedir. Günümüzde bile hala Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden gelen öğrenciler Slav-Bulgar Tarihini kopyalamaktadır.

HARİTA 3: El yazması kopyalarının bölgelere ve yıllara göre dağılımı[181]

[181] Velço Velçev, *a.g.e.*, s. 95.

3.2. Petko Raçov Slaveykov için Slav- Bulgar Tarihi

Bulgar yazar, şair, yayıncı, gazeteci, öğretmen ve politikacı olan Petko Raçov Slaveikov (Bulgarca: Петко Рачов Славейков) 17 Kasım 1827 yılında Tırnova'da doğmuş, 1 Temmuz 1895 yılında Sofya'da hayata gözlerini yummuştur. 1842 yılında "Slav-Bulgar Tarihi" 'nin el yazmasını kopyalamıştır. Petko Raçov Slaveykov, oğlu Penço Slaveykov ile birlikte Bulgarcayı çağdaş bir edebiyat dili düzeyine çıkararak ve o dönem Avrupa düşüncesini ülkesinde tanıtarak Bulgar edebiyatının zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca Slaveykov, Bulgar Aydınlanma Dönemi'nde Paisii'den İvan Vazov'a giden süreç boyunca ulus olma bilincini güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır[182].

Petko Raçov Slaveykov yaşamının son yıllarında bir anı hikâyesinde, okuduğu ve etkilendiği kitaplardan en çok Paisii Hilendarski'nin "Slav-Bulgar Tarihi" etkisine kapıldığını ve bu el yazması sayesinde milliyetçilik fikirlerinin daha belirgin olduğunu söylemektedir. Yazar kendi sözleriyle *"Şimdiye kadar kendi ruhumu nasıl kurtaracağımı düşünüyordum fakat bu tarihi okuduktan sonra halkımı nasıl kurtaracağımı ve onun vatanseverlik duygularına nasıl ilham verebileceğimi düşünmeye başladım*"[183] demektedir. Slaveykov'un sözlerinden bu tarihten nasıl etkilendiğini ve halkı için bir şeyler yapma isteği uyandırdığını görmekteyiz. Petko Raçov Slaveykov'un Slav-Bulgar Tarihi'ni okuması onun yaşamını kökten değişikliğe uğratmıştır. Devam eden süreçte, iki kez Paisii'nin el yazmasını kopyalamış, Osmanlı'ya ve Fener Rum Patrikhanesine karşı tepkilerini, yaptığı yayınlar (Gayda ve Makedonya v.b.) aracılığı ile gösterip Bulgar milli kimliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

1863 yılında İstanbul'a yerleşip siyasi dergiler yayımladı ve Bulgarların dinsel egemenliğini kazanmasını sağlamak amacı ile birçok yayın çıkarmıştır. Bağımsız Bulgar kilisesi için mücadelesini 1870 yılında kazanmış ve Bulgaristan'ın 1878 yılındaki bağımsızlığından sonra ise hem kurucu meclis başkanı hem de parti kurucusu olarak aktif şekilde siyasi yaşamda yönetici olmuştur.

---

[182] Svetlozar İgov, *Kratka İstoriya na Bılgarskata Literatura*, Prosveta, Sofya 1996, s. 238.
[183] Petko Slaveykov*, Spomen na Çetiridesetgodişnata mi Pisatelska Deyatelnost Tom 3.*, Bılgarski Pisatel, Sofya 1979, s. 147.

3.3. İvan Vazov Kaleminden Slav-Bulgar Tarihi

Bulgaristan'ın Victor Hugo'su diye anılan İvan Vazov, 27 Haziran 1850 yılında Sopot'ta bir tüccar ailesinde doğmuş ve 22 Eylül 1921 yılında Sofya'da hayata gözlerini yummuştur. Babasının ticaretle uğraşmasından 1870 yılında Romanya'ya amcasının yanına ticaret öğrenmesi için gönderilir. Bu süreçte ise Romanya'nın önde gelen komitacı kişilikleri ile ilişkiler kurar. Romanya'ya gitmesi ise Vazov'un hayatının dönüm noktalarından biri olmuştur. Birçok türde eserler vermiştir. Rus Karşıtı Stefan Stanbolov'un yönetiminde sürgün edildiği Odesa'da, Bulgarların klasiği sayılan en önemli eserlerinden biri olan "Pod İgoto" (Boyunduruk Altında) romanını yazmaya başlayıp 1888 yılında yayımlamıştır.[184]

1884 yılında Dragan Mançov yayın evinde İvan Vazov ve Konstantin Veliçkov iki cilt şeklinde "Bulgar Antolojisini" hazırladı. Liseler için yardımcı kitap şeklinde hazırlanmış olmasına rağmen Bulgar Aydınlanma Dönemi sonrası okuyucuları için edebiyat, bilincin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Oldukça büyük olan bu iki cilt Avrupa ve Bulgar edebiyatında özenle derlenmiş ve çevrilmiştir[185]. Bu anlamda yeni Bulgar yazarlarına farklı türler konusunda da yönlendirici olmuştur. Bu antolojide XVIII. ve XIX yüzyılda Bulgar milletinin kültürel gelişimi ve tarihi açısından çok önemli olan "Slav-Bulgar Tarihi" ve onun yazarı olan Paisii Hilendarski'ye yer verilmiştir. Bu anlamda Bulgarlar için "Bulgar Aydınlanma Dönemi"nin başlangıcı niteliğini taşıyan bu çalışma halka matbaa baskısında okuyabilme fırsatı tanınmıştır.

Vazov ve Veliçkov "Slav-Bulgar Tarihi'nin" ön sözünde şöyle demiştir: "*Bulgar halkının uyanış tarihini ve edebiyatını XVIII. yüzyılının ikinci yarısında Aynaroz adasındaki Hilendar manastırında görev yapan Rahip Paisii, tüm dünya tarafından unutulmuş ve ölmekte olan halkımızın uyanması için bu verimli eyleme girişmiştir. Kendi halkının umutsuz durumu için derin bir üzüntüye kapılır ve uyanışını görme isteği ile 1762 yılında 'Slav-Bulgar Halkının, Kralların, Bulgar Azizlerin ve Ulu Bulgar Eylemleri' başlığı ile el yazmasını yayımlar. Bu el yazması kısa sürede Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinde el yazısı şeklinde çoğaltıldı ve Bulgar halkının aydınlanmasına*

[184] Leman Ergenç, *Bulgar Edebiyat Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1996. s. 45.
[185] https://liternet.bg/publish8/vboneva/paisij.htm (Erişim Tarihi: 27.05.2019).

yönelik yazılan ilk eser niteliğini taşımaktadır."[186]*.* Vazov ve Veliçkov 'Bulgar Antolojisinde' Paisii'nin tarih çalışmasının ikinci önsözüne de yer vermektedir. Bu önsözden sonra Paisii'nin söylediklerini desteklemekte ve Yunan zulümleri ile Bulgar karşıtı başka halklardan korunarak, milli bilincin önemine vurgu yapmaktadırlar.

Vazov yine 1884 yılında "Paisii" isimli bir şiir yayımlar. Bu şiir "Slav-Bulgar Tarihinin" son bölümüne bir kapanış niteliği taşımaktadır. Şiirde yazar Paisii'nin değindiği birçok önemli konuyu ele almış ve Bulgar halkının nasıl yüce bir millet olduğu vurgusunu yapmıştır[187]. Ek olarak Vazov, şiirinde *"Bugünden sonra Bulgar soyu bir tarihe sahip ve millet oldu!"*[188] sözleri ile Paisii'de olduğu gibi tarihin önemine vurgu yapmış ve bir milletin ancak tarihi olabilirse millet olabileceğinin üzerinde durmuştur. Daha sonra şiir kitapları içerisindeki başyapıt olan "Unutulanların Destanı" isimli çalışmasında milli bağımsızlık uğruna can vermiş Bulgar kahramanlarını kaleme alırken Paisii Hilendarski'ye de yer vermiştir.

Paisii Hilendarski Bulgaristan'ın, Osmanlı Devleti iradesinden çıkmasından önceki son 20 yılda ünlenmiştir. Ünlenmesinde ise Vazov'un eserleri çok büyük bir katkı sağlamıştır. 1762 yılında Slav-Bulgar Tarihi yazıldığı zaman ilk kıvılcımları Paisii başlatmış ancak zaman içerisinde bu kıvılcımlar etkisini kaybetmiştir. Halk şairi İvan Vazov ise sönmeye yüz tutan bu kıvılcımları alevlendirmeyi başarmış dönemindeki Bulgar halkına Paisii'yi tanıtmıştır.

---

[186] İvan Vazov, Konstantin Veliçkov, *Bılgarska Hristomatiya 1.cilt*, D. V. Mançov Kitapevi, Filibe- Sviştov- Selanik, 1884, s. 5-26.

[187] Şiirin Bulgarca sürümüne bu adresten ulaşılabilir; http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=914&Level=2.

[188] https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=914&Level=2, (Erişim Tarihi: 25.05.2019).

IV. BÖLÜM

PAİSİİ HİLENDARSKİ'NİN SLAV-BULGAR TARİHİ ÇEVİRİSİ

4. TARİHİN FAYDALARI

Bilgiye saygılı olan sevgili okuyucu. Bu dünyada daha önce olmuş olayları ve yeryüzünde yaşamış olanların yaptığı işleri bilmek, sadece yararlı değil aynı zamanda oldukça gereklidir. Eğer bu olayları okumayı sıklıkla alışkanlık haline getirirsen akıl zenginliği kazanacaksın, tecrübesiz olmayacaksın, küçük çocuklar ile cahil insanlar sana kilisenin kutsal eylemlerini ve tarihini sorduklarında cevap vermiş olacaksın. Onlara cevap veremediğinde de daha az bir mahcubiyet duyacaksın.

Kimseye uzun yaşam bağışlanmadığı için bu dünyanın tarihini yazanlar uzun süre yaşamamış olmalarına rağmen kalıcı tarihi yazılar yazmış olmasaydı, bu bilgilere nasıl ulaşacaktın. Bu dünyadaki günlerimiz sayılı olduğu için kendi kendimize öğrenemeyiz. Bu yüzden eski vakayinameleri okuyarak, yabancı becerilerden faydalanarak ve yıllarımızın yetersizliğini doldurarak zihinlerimizi zenginleştirmeliyiz.

Evinde oturup çok çaba sarf etmeden bu dünyadaki tüm devletlerin geçmişteki tehlikeli yolculuğunu ve şu anda onlarda olan bitenleri öğrenmek ve bu bilgiyi akıllı bir keyif almak için, kendin ve dostların adına fayda olsun istiyorsan tarihi oku! Tiyatro gibi bu dünyanın oyununu, savaşlarda güçlü ve yenilmez olan herkes tarafından saygı duyulan ve şanlı olan aniden zayıflamış, kabullenmiş, düşmüş, yok olmuş, kaybolmuş büyük krallıklar ile kralların değişimini, yıkılışını, refahın tutarsızlığını, halkların arasında gurur duyulan kabileleri ve nasıl hükmettiğini bilmek ister misin? O zaman tarihi oku ve ondan bu dünyanın kibrini tanı ve onu sezmeyi öğren. Tarih her insana kendisini ya da evini yönetmek, aynı zamanda Tanrı tarafından onlara bahşedilen vatandaşları Tanrı korkusu ve söz dinlemesi, sükûnet, doğruluk ve dindarlık içinde tutan, isyancıları sakinleştiren ve köklerini kazıyan, savaşlarda düşmanlara karşı nasıl savaşacağını bilen, onları yenilgiye uğratan ve barışı sağlayan büyük hükümdarlara iyi bir yönetici olmak için de fikir verir. Bakın tarihin faydası ne kadar büyüktür. Doğu hükümdarı Basileious, büyük bilge Leon isimli oğluna kısaca şöyle öğüt vermiş: *"Eskilerin tarihini okumayı bırakma. Çünkü orada diğerlerinin çok çaba sarf ederek bulduğunu kolay bir şekilde bulacaksın. Onlardan iyi insanların yaptığı iyilikleri, kötü olanların işlediği suçları öğreneceksin. İnsan hayatının değişimini ve ondaki refahın*

bozulmasını, bu dünyadaki tutarsızlığı ve büyük ülkelerin nasıl düşüş eğilimi gösterdiklerinden haberdar olacaksın. Biraz düşüneceksin, kötülerin cezalandırıldığını ve iyilerin ödüllendirildiğini göreceksin. Onlardan korun!"

Tanrının buyurdukları büyüleyicidir, bu dünyanın yönetimi için verdiği tavsiyeler derin ve bilinemez olup ilahi güçle bu dünyadaki krallıkları dağıtarak, değiştirerek, taşıyarak, istediğinde onları yok edip ve tekrar yaratarak yönetir. Bazen bizi umursamıyormuş, bizi sonsuza kadar unutmuş ve ihmal etmiş gibi davransa da aslında bu böyle değildir. Doğu Yunan ve Bulgar devletlerinde bugün de görüldüğü düşüşü gibi Yahudilerin tarihinden ve vakayinamelerinden onları birçok defa tutsaklığa ve kuraklığa mahkûm ettiğini ve devletlerinde tekrar onları toplayıp güçlendirdiği öğrenilebilir. Dolayısıyla Tanrının onları tamamıyla reddetmediğini ve unutmadığını görüyoruz. Fakat Tanrının düşüncesine kim erişebilir ve kim onun tavsiyelerine uyabilir ki kurtarılsın, dağılmış olanları toplayabilsin ve kalbi kırık olanları iyileştirebilsin? Bunu sadece Tanrı kendi ilahi takdiri ile bilir.

4.1. SLAV-BULGAR TARİHİ

Bulgar halkı, kralları, azizleri ve tüm Bulgar faaliyetleri ve olayları için 1745 yılında Samakov Piskoposluğundan kutsal Aynaroz Adasına gelen ve orada yaşayan keşiş Paisii derledi ve tertipledi. Bu tarihi ise 1762 yılının yazında Bulgar halkının faydası için düzenledi.

4.1.2. BU TARİHTE YAZILANLARI OKUMAK ve DUYMAK İSTEYENLER İÇİN ÖNSÖZ

Kalbinde soyunu ve anavatanını taşıyan, kendi Bulgar soyunu öğrenmek, Kalbinde soyu ve sevdiği kendi Bulgar anavatanını olan Bulgar soyu, babalarınızın, atalarınızın, krallarınızın, piskopos ve azizlerinizin ilk zamanlarda nasıl yaşadıklarını ve geçindiklerini bilmek isteyen, okuyan ve dinleyen Bulgar halkı dikkatli olun. Diğer kabilelerin ve halkların kendi soyunu ve dilini bildikleri gibi her okur-yazarın bilip anlattığı var olan tarihlerini, soyu ve dili ile gurur duyduğu gibi atalarınızın davasını bilmeniz gerekli ve faydalıdır.

Bu nedenle ben de size sırayla soyunuz ve diliniz için bilinenleri yazdım. Başka kabile ve soylar tarafından alay edilen ve kınanan olmamanız için okuyunuz ve biliniz. Size faydalı ve övünç kaynağı olması için bu küçük kitabı çeşitli eski kaynaklardan toplamak için çok çaba harcadım ve Bulgar soyunun tarihini farklı kitaplar ve tarihlerden toplayıp birleştirirken Bulgar soyunu ve anavatanını epeyce sevdim. Kendi soyunu ve dilini bilmek isteyenler için soyunu ve Bulgar anavatanını sevenler, bunu sizin için yazdım. Bu tarihçeyi çoğaltınız, yazabilenlere geçirmeleri için para ödeyiniz ve kaybolmaması için onu koruyunuz. Fakat bazıları kendi soyu ile uğraşmayı sevmiyor, yabancı kültür ve dile doğru yöneliyor ve kendi Bulgar dilini önemsemiyor ama Yunanca okumayı ve konuşmayı öğreniyorlar, aynı zamanda Bulgar olarak adlandırılmaktan utanıyorlar. Ah akılsız budalalar! Sana Bulgar denilmesinden neden utanıyor ve neden kendi dilinde okuyup konuşmuyorsun? Yoksa Bulgarların krallığı ve devleti yok muydu? Bunca yıldır hüküm sürdü, her yerde ünlü ve şanlıydı ve defalarca güçlü Romalılar ve bilge Yunanlılardan vergi aldı. Kral ve çarları, Bulgar kralları ile barış ve sevgi içinde olabilmek için kendi kızlarını veriyorlardı. Tüm Slav soyunun en şanlısı Bulgarlar idi. İlk önce onlar kral olarak isimlendirildi, ilk onların piskoposu oldu, ilk önce onlar Hıristiyanlığı kabul etti ve en çok toprağa onlar sahip oldu. Böylece tüm Slav soyunun en güçlüsü, en saygını ve Bulgar dilinden aydınlanmış ilk Slav azizler onlardı ve ben de bunun için sırayla bu tarihi yazdım. Daha önce bahsettiğim gibi Bulgarlar ile ilgili her şey gerçektir ve bu bilgiler içinde Bulgarların tarihte birçok kanıtı var.

Fakat sen budala insan neden kendi soyundan utanıyor ve yabancı dil peşinde sürükleniyorsun? Ama diyor ki Yunanlılar daha bilgili ve daha kültürlü, Bulgarlar ise cahil ve aptal. Aynı zamanda süslü kelimeleri yok. Bu yüzden Yunanlılara katılalım daha iyi diyor. Fakat bakın akılsızlar, Yunanlılardan çok daha bilgili ve şanlı halklar var. Akılsız, senin Yunan bilgelik ve zarafetinden hiçbir kazancın yok, herhangi bir Yunan kendi dilini, öğretisini ve soyunu senin gibi bırakıyor mu? Sen Bulgar halkı, kandırılma, kendi dilini ve soyunu bil ve kendi dilinde eğitim gör! Bulgar aptallığı ve saflığı daha iyidir. Cahil Bulgarlar evine herkesi kabul ediyor, ağırlıyor ve onlardan dilenenlere merhamet ediyor. Fakat akıllı ve kültürlü olan Yunanlılar bunu hiç yapmıyor. Hatta cahil olanlardan alıp haksızlık ederek çalıyorlar, kendi bilgelik ve kültürlerinde faydadan çok günah kazanıyorlar. Bulgarlar cahil olup tüccar, eğitimli, tecrübeli ayrıca günümüzde şanlı olmadıklarından hatta çoğu basit orakçı, çapacı, çoban ve basit zanaatkar olduklarından dünyada şanlı, tüccar ve eğitimli olanlardan

kendi dilinden ve soyundan utanıyor musun? Ben sana bu yüzden kısaca cevap vereceğim.

Adem'den Davut'a masum Yohakim[189] ve Yusuf'a kadar ne günahsız aziz peygamberler ve piskoposlar vardı. Onlardan hiçbiri saygı duyduğun, hayret ettiğin ve onların dili ile gelenekleri peşinde sürüklendiğin şimdiki kurnazlar gibi tüccar, kibirli, kurnaz değillerdi ama yeryüzünde ve Tanrının önünde aziz olarak anıldılar. Fakat tüm bu günahsız atalar çiftçi, çobandı ve hayvan (dünyevi meyveler) zengini idi. Ayrıca bu dünyada cahil olup kötülük beslemiyorlar idi. İsa'nın kendisi de dünyaya indiğinde cahil ve yoksul Yusuf'un evinde yaşamaya başladı. Bak, Tanrı nasıl cahil ve kötülük beslemeyen orakçı ve çobanları daha çok seviyor. Dünyada ilk önce onları sevdi ve üne kavuşturdu, sen ise Bulgarlar cahil, beceriksiz, çoban ve orakçı olduklarından kendi dilini ve ırkını bırakıyor, yabancı dili övüp onların gelenekleri peşinde sürükleniyorsun.

Birçok Bulgar'ın böyle davrandığını, kendi kültürü ve dilini hor gördüğünü, yabancı olanın peşinden gittiğini gördüm. Bunun için burada soyunu ve dilini sevmeyen vatan hainleri ile soyunu ve dilini bilmek isteyen sizler için, bizim Bulgar krallarımız, patriklerimiz, piskoposlarımız, tarih kitaplarımız ve kroniklerimizin olduğunu bilmeniz için yazdım. Bunca yıldır saltanatları sürdü, yeryüzüne hükmettiler, krallık tarihlerine ve piskopos günlüklerine sahip oldular. Her şey hakkında bilgi sahibi olarak birçok Bulgar azizlerinin yaşamları ve hizmetleri hakkında da daha çok bilgilendiler. Fakat o zamanlarda Slav matbaaları yokmuş ve insanlar ihmalkârlıktan el yazısı ile kopyalamadılar, bunun gibi kitaplar çok az yerde bulunuyordu. Türkler ise ansızın Bulgar topraklarını işgal ettiğinde kiliseleri, kral ve piskopos saraylarını yok edip yaktı. Bu zamanlarda insanlar korku ve dehşet içerisinde sadece hayatlarını kurtarabilmek için kaçmış ve bu acı zamanda kralların tarihleri, Bulgar patrik ve piskoposların kronikleri ve birçok azizin yaşam öyküleri ve hizmetleri yok oldu. Bugünde halkımız ve Bulgar kralları hakkında yazılmış kapsamlı kronikler yok.

Ben fazlasıyla kitap okudum ve çok fazla gayret ederek aradım ancak hiçbir şekilde bulamadım. Birçok elyazması ve basılmış tarihlerde az, nadiren ve kısa bilgiler şeklinde bulunuyor. Latin olan Mavrubir[190] isminde biri, Yunancadan Bulgar kralları ile ilgili kısa bir tarih kitabı çevirdi fakat öyle kısa ki, sadece kralların isimleri ve kimin

---

[189] Aziz Yohakim, Yehuda boyundan Barpatir'in oğlu ve insanlığın kurtarıcısının kendi neslinden olacağı bildirilen Kral David'in soyundan olan kimsedir.

[190] Slav kökenli Katolik bir keşiş olan kitabın yazarı Mavro Obrini, Güneydoğu Avrupa'daki Slavların hikayesini anlatmaktadır.

kimden sonra hükümdarlık ettiği bulunmaktadır. Bu Mavrubir şöyle yazmış: "Yunanlılar, Bulgarlara duydukları kıskançlık ve nefretinden böyle söylüyor. Onlar Bulgar halkının ve çarlarının cesur davranışlarını ve şanlı eylemlerini yazmadı, Bulgarların kendilerini defalarca yendiğini ve onlardan vergi aldıklarından utanmamak için kısaca ve tam tersini, işine geldiği gibi yazdılar." Bu Mavrubi'den ve diğer birçok tarihçiden uzunca bir süre önemli olanları topladım, detaylandırdım ve bu kısa tarihi oluşturdum. Bulgarlar hakkında az bilginin bulunabileceği çok sayıda kitap olmasına rağmen ve her insanın bu kitaplara sahip olamayacağı, okuyamayacağı ve aklında tutamayacağı için düşünüp taşındım ve tüm bunları bir kitapta topladım.

4.1.3. BULGAR HALKI İÇİN TARİHİ TOPLANTI

Rusların ve Moskovların Slav soyu hakkında ayrı ayrı yayınladıkları farklı basılmış basılı tarihleri ve el yazmalarını defalarca okumuş olduğumuzdan, önceden Bulgarların nerede ortaya çıktığını kendi kabilelerini nerede yönettiklerini ve sonrasında Bulgarların onlardan nasıl ayrıldığını ve Bulgar topraklarına gelip yerleştiğine değineceğiz.

Tanrı tüm insan soyunu Nuh ile batırdığında geriye sadece Nuh ve onun üç oğlu olan "Sam, Ham ve Yafes" kaldı. Dört karısı ile birlikte Nuh'un babası gemiden dışarı çıktı. Tufandan sonra kalanların hepsi 8 kişiydi. Nuh yeryüzündeki tüm insan soyunun yok olduğunu gördü ve Tanrının yer yüzünü onun tohumu ve ailesi ile tekrardan insan soyuyla doldurmak istediğini anladığında sonsuza kadar yeryüzünde onun şanlı ve unutulmaz hatırası kalacağından çok memnun oldu. Sam, Ham ve Yafes olan oğullarını çağırdı ve onları tüm yeryüzündeki üç bölgeye paylaştırdı. Onların çocukları ve torunları yeryüzünde çoğaldığı zaman hangi ülkede hangi kabilenin olduğunu ve hangi topraklara yerleştiğini bilecekti. İlk oğlu Sam'ın kendi evlatlarıyla yeryüzünün ilk kısmı Asya'ya yerleşmesini buyurdu. Burası Doğu diyarıdır. İçerisinde Tsarigrad'a[191] kadar uzanan Aden ve Kudüs bulunur. İkinci oğlu Ham'ın Afrika'ya yerleşmesini buyurdu. Burası Güney diyarıdır. İçerisinde Mısır ve Firavunun halkı bulunur. Üçüncü oğlu Yafes'in Avrupa'ya yerleşmesini buyurdu. Burası Batı ve Kuzey diyarıdır. İçerisinde Tsarigrad (İstanbul), Moskov (Moskova), Beç (Viyana), Rim (Roma), Brandiburg (Frankfurt) ve tüm Slav soyu bulunur. Böylelikle Nuh,

[191] İstanbul, (Konstantinopolis).

oğullarına tüm yeryüzünde üç bölgeye ayrılmalarını buyurdu. Oğulları bunu çiğnemesin diye onlara katı emirler bıraktı.

529 yılındaki tufandan geçip gittiğinde Sam, Ham ve Yafes ailelerinin çocukları ve torunları çoğalmış ve tek bir dil konuşuyorlardı. Hamların kabilesinden bir Nevrot (Nemrut) ortaya çıktı. O bilge bir kâhin ve o zamanlar yeryüzündeki tüm insanlar arasında en güçlüsüydü. O yeryüzündeki ilk zalim kral idi. Vavilon (Babil) şehrini kurup onu yönetti. Gümüş ve altını paraya ve kuruşa dönüştürmeye, asker yetiştirmeye ve yeryüzünde savaş ve soygun yapmaya başladı. Bu dinsiz Nevrot ülkesinde bulunan halkını önceden topladı ve onlara dedi ki: "Yeryüzünden göklere kadar yükselen bir kule yapalım. Eğer yeryüzünde yeniden tufan ya da ateş olursa, Tanrı yeryüzündeki ilk insanları yok ettiği gibi bizi yok edemez. Bu Nevrot din karşıtı eylemini böyle tasarladı ve tüm insanlar ona itaat edip kule yapmaya başladı. Kırk yıl çalışıp onu bulutlara kadar kaldırdılar. Birileri güçlü rüzgârdan düşüp hayatını kaybetti, diğerleri ise soğuktan ve güneşten öldü. Bu yapı rüzgârdan yıkıldı ve onları öldürdü. Bu olayda sayısız insan yok oldu. Ama Nevrot maksadından vazgeçmedi ve bu sütunu göklere inşa etmek istedi. Merhametli Tanrı, akılsız ve aldanmış insanın delilikle nasıl çalıştığını gördü ve Tanrı karşıtı olmasınlar ve boş yere aldanmasınlar diye onları cezalandırdı. Orada dillerini 72'ye bölerek hepsine ilk dillerini unutturdu, onlar da kimin bir diğeri ile ne konuştuğunu anlamayıp şaşkınlığa uğradılar. Böylece bu sütunu yapmayı bıraktılar.

Sam kabilesinin dillerini 15'e, Ham kabilesinin ise 32 dile ayırdı. Nuh bu kabileyi lanetledi. Bu kabile en pis halklar ve diller çıkaran en çok çoğalmış olandı. Yafes kabilesi 15 dile ayrılmıştı. Tüm bu dillerden Tanrının iradesi ile Nuh'un oğullarına emir vermiş olduğu gibi Sam kabilesi Asya'da kalmış, Ham kabilesi de Afrika'ya yerleşti. Fakat Afrika'ya gidecek olanların çoğu Asya'da kalarak 37 krallığa çoğalmışlardır. Fakat yine de Asya'da kalanlara göre sayıları az idi. Yahudiler Amoriler Kralı Siyon[192], Ulahlar Kralı Oga ve Kenan Krallığını[193] mağlup ederek kutsal kitaba göre Kenan topraklarını miras almış. Kenan Ham'ın oğluydu, kabilesine Kenanlar denilirdi. Yeryüzündeki tüm kabileler arasındaki en lanetli olanıydı. İçinde çingenelerin de olduğu 7 milletin kökeni ondan geliyordu. Bu 7 millet 27 krallığa ayrıldı. Yahudileri yendi Filistin ve Kudüs'ü onlardan geri alarak onları kovdu. Tanrı bu toprakları önceden İbrahim'e söz verdi. Sonrasında ise Sam ailesinden olan

[192] Kudüs Kralı Siyon.
[193] Ürdün.

Yahudilere verdi. Ever Nevrot'u dinlemedi. Ailesi ve oğulları bu sütun için Nevrot'a yardıma gitmedi. Ever Tanrıdan korkuyordu ve sadece onun ailesinde ilk ve eski olan dil kaldı. İbrahim onun ailesindendi ve onun Ever adı bugünkü Yahudi milletine verildi. Yafes kabilesi 15 millete ayrıldı. Bütün bu milletler, Karadeniz ve Akdeniz'i geçmiş ve Avrupa topraklarına yerleşti.

Yafes'in Moskov adında bir oğlu vardı. Onun kabilesi ve soyu düştü ve soyu ve dili olarak adlandırılmış olan Slav dilimiz ondan ayrıldı. Bu soy ve dil şu anki Moskova toprakları olan kuzeye gitti ve onların atası olan Moskov köyünün de olduğu ilk yerleşmiş oldukları Moskova Nehri'ne adını verdi. Sonra onu yavaş yavaş kralın tahtını yerleştirdikleri bir şehre dönüştürdüler ve bundan dolayı herkes bugün bile Moskov olarak adlandırılıyor. Moskova topraklarında İskandinavya denilen bir bölge var. Bu bölgeye ilk olarak yayıldıkları için onlara İskandinav denildi. Bu İskandinavlar uzun yıllar ve zamandan sonra bu topraklarda çoğalmışlar. Oradan kalkıp batıya gittiler ve orada okyanus boyunca toprak buldular. Bu denize Baltık ve Pomariss denir. Bu İskandinavlar orada Brandeburg boyunca yerleştiler. Daha sonra bu isim ise (Sandavlani) bugün bile olan bu soy Slav olarak adlandırılıyor. Orada kalanlara Slavlar denir. Aziz Kiril ve Metodi onları vaftiz etti. Onlardan dolayı bizim kitaplarımız, tüm soyumuz ve dilimiz Slav olarak adlandırıldı. Onlar Slav dilini en doğru, en temiz ve Bulgarlarınkine benzer birçok kelime ile konuşuyorlar. Fakat şimdi Roma inancını koruyarak Alman Kralının topraklarında savaşıyorlar. Romalılar, Papanın otoritesine ve inancına itaat ediyorlardı. Bu Slavlar, Bulgarlar ile tek bir dil ve soydandır. Almanların ve Brandeburgların yanına o topraklara yerleştiklerinde bir seferde onlardan birçok insan kalkıp tekrar Moskova topraklarına gittiler. Fakat Moskovlar ve Ruslar kendi topraklarına onları almadılar ve büyük bir savaş ve kargaşa oldu. Buradaki savaşta Slavlar kazandı ve yeniden bu topraklara girip Moskova Devleti boyunca güneyden kuzeye doğru akan ve okyanusa dökülen büyük Bolga Nehrinin kıyısına yerleştiler. Bu Bolga nehrinden dolayı Slavlar bugünde olduğu gibi Bolgarlar olarak adlandırıldı. İsa'nın doğuşundan 328 yılına kadar bu topraklarda uzun yıllar ve zaman bulunmuşlardır. O zamanlarda Tsarigrad'da kral Valens hüküm sürüyordu. Bu Bulgarlar iyi ve verimli toprak arama niyetleri vardı ve birçok insan bu toprak ve nehirlerden kalkıp Macar ve Eflak topraklarına geldi. Tuna ve Trakya'nın kıyılarına yerleşmek ve onların Tuna'yı geçmelerine izin vermesi için Kral Valens'in yanına ulak gönderdiler. Bulgarlar bu toprakları sevip Yunanlılara ve Romalılara itaat edeceklerine ve savaşlarda onlara yardım edeceklerine dair Kral Valens'e söz verdiler. Valens Bulgarlara Tuna ve Trakya'yı geçerek Tuna ve Karadeniz boyunca Moravya ve

Hırvatistan'a kadar yerleşmelerini ve Tatar ile Macar olan Gotlar, İskitler ve Avarlardan Yunan sınırını korumalarını emretti. Böylelikle Bulgarlar o zamanda Tuna nehrini geçip ilk önce Tuna boyunca yerleştiler. Bazı Bulgarlar Voyvodaları ile Avar ve Macarlarla Pannonia'da kalıp uzun yıllar Macarlar ile birlikte yaşadılar. O zaman Yunanlılar Bulgarların Bulgar olarak adlandırıldığını bilmiyorlardı. Ancak onları Gotlar ve Hunlar olarak adlandırıyorlardı. Bugün onların Tatarları adlandırdığı gibi kuzeyden gelen tüm halkı Gotlar olarak adlandırıyorlardı. Bu isimle birçok halkı adlandırıyorlardı. Daha sonraki zamanda kral Theodosius anlamış ve Bulgarları "*Volgari*" olarak adlandırdı. Çünkü Yunanlılarda "B" harfi olmadığından "V" olduğundan Bolgar yerine Volgar diyorlar. Böylece Bulgarlar geniş ve bereketli topraklara sahip olup yerleşmiş oldular.

Ancak krallara itaat etmeyi öğrenemediler. Savaşta ise zalim, vahşi, korkusuz, güçlü ve aslanlar kadar çetinlerdi. Şimdiye kadar kuzeyden savaşta kudretli ve kuvvetli savaşçı çıktığı gibi bir tanesi bile on savaşçının karşısına çıkacak cesaretteydi. Bunlar da savaşta güçlü ve sağlam olan Bulgarlardır. Baroniya'nın ilk bölümünde 567. sayfasında "*Bulgarlar tüm dünya için korkutucu, küçük bir millet, fakat yenilmezdir*" yazar. Yunanlılar da kendi tarihlerinde şöyle yazıyor: "*Bulgarlar savaşta vahşi ve yenilmezdir*" ve tekrar "*Bulgar milleti çetindir ve savaşta yenilmezdir*." Yunanlılara ve Romalılara birçok zarar verdiklerinden böyle söylemektedirler. Bu Bulgarlar kısa süre sonra Yunan topraklarına karşı ayaklandı ve Yunanlılara zarar verdiler. Bu yüzden Kral Valens onlara karşı savaş açtı ancak Tanrının iradesi ile Bulgarlar ve Gotlar savaşta Valens'i yendi. Valens kaçtı, onlar da onu takip ettiler ve Edirne'de yetiştiler. Valens veziri ile bir ahırda saklandı onlar ise ahırı yaktılar. Orada Kral Valens veziri ile beraber yandı. Onun olayında Valens hakkında şöyle yazıldı: "*Kral Valens Gotları Tuna'yı geçmeleri ve Trakya'ya yerleşmeleri için bırakmakla aklını kaybetmiş olmalıdır. Sonra onlar tarafından mağlup edildi ve yakıldı*." Bulgarların o zamanlar Gotlar ve atlı insanlar olarak adlandırıldığı ve şimdiye kadar Tuna ve Trakya boyuna ikamet ettikleri ve o zamanda Tatarlar yüzünden onları Gotlar olarak adlandırdıkları açıktır. Böylece bu dönemde Bulgarlar ayaklanmış ve Yunanlıların olan tüm Tırnovo, Vidin, Niş piskoposluk bölgelerini istila edip bağımsızlıklarını kazandılar. Bu piskoposluk bölgelerine de geniş çapta yerleşmeye başladılar. Kral Valens'ten sonra Theodosius kral olmuş, Gotların ve Bulgarların karşısına ordusu ile gidip barışı sağladı. Onlardan Sviştov şehrini aldı ancak onu Roma yönetimi altında tam anlamı ile kendisine bağlayamadı. Onlar o zamanlar tamamen ayrılıp bağımsız oldular. Kısa sürede çoğalarak güçlenip birçok defa

Yunanlıları ve Romalıları yendiler. Onlardan topraklarını ve yerlerini aldılar. Sonrasında tüm Trakya, Makedonya aynı zamanda İllyricum'un bir kısmını ele geçirdiler. Şimdiye kadar da görüldüğü gibi Bulgarlar bu topraklara yerleştiler. O zamanda Yunanlılar ilk önce Kral Valens'i Roma Devleti'nde Tuna boyunca Bulgarları bıraktığı için lanet ettiler. Ancak bu topraklara Slav-Bulgar halkının yerleşmesi Tanrının buyruğuydu. Tanrı Bulgar Krallığını Yunanlılara karşı yükseltti ve birçok defa bu küçük cahil Bulgar halkıyla onları uslandırdı. Nihayet onlar böyle geniş ve bereketli topraklar buldular. Roma Krallığı yeryüzünde güçlü ve görkemliydi ancak Bulgarlar Yunanlıların ve Romalıların arasında iyi öğrenmiş ve çoğu toprağı fethedip uzun yıllar boyunca kendi başlarına bağımsız ve şanlı bir şekilde hüküm sürdü. Bazen Yunanlılar, Bulgarları mağlup edip kendi iktidarı altında boyun eğdirmek istemiş fakat Tanrı Bulgarların güçlü ve cesur krallarını yeniden ayağa kaldırıp böylece onlar da tekrardan Yunanlıları mağlup etmişler. Bu tarihçede diğer Bulgar Kralları arasında en güçlü ve en başarılı olmuş olan 10 çar ve 2 kraldan daha ileride bahsedileceği gibi kendi Bulgar halkını Yunan ve Roma köleliğinden kurtardılar. Sevgili okuyucu, onların yaptıklarına bak ve gerçeği öğren. Buraya kısaca yazdık (Onlar adına).

Savaşlarda güçlü ve cesur bir kral olan Batoya[194], Niş Piskoposluğu, Üsküp, tüm Ohri topraklarını ve emrettiği kadar patrikliği aldı. Justinianus'un şehri Ohri'de tahtını kurdu. Sonrasında aziz Kral Triveliy[195] tüm Macar topraklarını almaya başladı. Yıllarca Bulgarlar buralara hükmetti ve Macarları vergiye tabi tuttu. Sonraki Kral Krun ve Mihail; Sofya, Filibe, Samokov, İştip, Strumica ve Edirne piskoposluk bölgelerini alıp bu piskoposluk bölgelerine Bulgar halkını yerleştirdi. Bundan sonra eski Kral Asen'in oğlu Yoan-Kaliman Yunanlılardan Drama, Serez, Melnik ve Selanik piskoposluk bölgelerini alıp oradan Yunan halkını kovup Bulgarları yerleştirdi. Edirne bölgesine de böyle Bulgarlar yerleşti. En çok bu 5 kral Bulgar topraklarını genişletip yaydı ve Bulgarları bu piskoposluk bölgelerinde denildiği gibi yerleştirdi. Bugün de bu Bulgarlar bu topraklarda oturuyor ve yaşıyorlar.

İlk hikâyeye yeniden dönelim. Pannonia'da Macarlar ile birlikte kalan Bulgarlar yeni bir kral seçerken savaş ve kargaşa çıkardılar. Bulgarlar Macar halkından kral olmasını istemediler. Bu yüzden Macarlar Bulgarlara karşı ayaklandı. Onlar sayıca fazla olduğu için tüm Bulgarları Pannonia'dan yani Banat, Pannonia ve Sirem'den kovdular. Bu 9000 Bulgar kalkıp Fransa'ya Kral Dagobert'in [196] yanına yerleşmek için

[194] Kral Asparuh Han.
[195] Kral Tervel.
[196] Frenk Kralı I. Dagobert, 629-639 yılları arası hüküm sürmüştür.

yer istemeye gittiler. Kral onları kandırıp yabancı evlere dağıttı ve emir verip onların hepsini bir gecede çocukları ve kadınlarıyla katletti. Onlardan geriye kalanların prensi Altsek idi. Kral Grimoald'ın[197] yanına gidip orada yerleşmek için yalvarmışlar. Kral onlara Akdeniz kıyısında yerleşebilecekleri bir bölge verdi. Onlar tekrardan Slavlar olarak adlandırıldı. Yunanlılar ise onlara Slavuni dedi. Denizdeki denizcilerin çoğu Venediklilere çalışıyorlardı. Böylece Macarlar Pannonia Bulgarlarına kötülük yaparak onları kovdular. Bu yüzden daha sonra Aziz Kral Triveliy anlatılacağı gibi iyi bir intikam aldı.

Tuna boyunca bulunan Bulgarların Vukiç adında kendi kralları vardı. 450 yılında onlar 9000 Bulgar'ı katleden Kral Dagobert'e saldırıp onu yendiler. Savaşta onu öldürüp tüm topraklarını ele geçirip tekrardan kendi topraklarına geri döndüler.

495 yılında Bulgarların Dragiç adında prensleri vardı. Aralarındaki ilk ve güçlü olan Anastasios'un Yunan ordusunu parçalayıp Frenk ve İlirlere saldırıp 400.000 insanı öldürüp birçok yer ile halkı ele geçirdiler. Kral Anastasios Bulgarlara altın ve hediyeler gönderip barışı sağladı. Bu Dragiç Yunan Kralı Anastasios'tan ilk kez vergi aldı.

Dragiç'in ardından Kral Boris yönetime gelerek Kral Akum'un karşısına çıkarak onu savaşta yakalayıp canlı bir şekilde Bulgaristan'a getirdi. Macar Kralı Teoderik'i de savaşta yakalayıp Bulgaristan'a onu bağlı bir şekilde getirdi. Ardından Bulgarlar küçük bir orduyla tek başlarına Kral Muda'ya saldırıya gittiler. Kral onları yendi ve köleleştirdi. Yunan Kralı Justinianus'a onları yolladı. Kral Justinianus ise Amurru topraklarında ve Ermenistan'da onları dağıttı. Bu yüzden Büyük Justinianus'un zamanından sonra Bulgarlar Edirne'ye kadar Trakya'ya saldırdılar. Kral Justinian onlara karşı gelmedi, Bulgarlara çok değerli armağanlar ve tamamen altından bir savaş arabası gönderdi ve onun bu şanlı krallığında Bulgarlar Justinianus'tan vergi alıp onunla barış anlaşması imzaladı. Bulgarların Volga'dan çıkıp Tuna'ya gelmeleri 300 yılı bulmuştu. Bu yıllar boyunca bir sürü lider ve prens oldu ama kral olarak adlandırılanlardan sadece beşi Kral Batoya'ya kadar adlandırılıyor. Tahtları Tuna boyunca Sviştov ve Vidin'deydi.

678 yılında 6. Konsey[198] zamanında güçlü ve başarılı Kral Batoya büyük bir güçle yeniden Tsarigrad'a doğru yola koyuldu. Uzunca bir süre kral Konstantin'i

[197] I. Grimoald, Lombard Kralı.
[198] Ekümenlik Konsil.

vergiye bağladı. Yunanlılardan tüm Ohri topraklarını aldı ve Ohri'de kral tahtı ve Bulgar kalesini yaptı. Kral Batoya çevredeki krallıklar için muharebelerde korkutucu ve görkemli idi. Söylediğimiz gibi uzunca bir süre iki tane Roma Kralını vergi mükellefi yaptı.

678 yazı 6. Konsey zamanında Kral Konstantin Pogonit idi[199]. Bulgar halkı güçlenerek oldukça kalkındı. Bulgar Kralı Batoya bu zamanda Yunanlılar için güçlü ve korkunçtu. Vakayiname tutan Theofanis şöyle dedi; "Bulgarlar büyük bir güçle imparatora karşı geldiklerinde Roma Krallığı için büyük bir utanç olsa da her yıl sözünü verdiği vergiyi verdi ve barış diledi." Bu Roma Kralının hem Türklerden hem de diğer çevre krallıklardan vergi aldığını duymak büyük bir mucizeydi ama bu korkunç halk tarafından yenildi ve Kral Batoya'ya vergi verdi. Sırasıyla ondan sonra hüküm süren tüm Bulgar Kralları tarihe geçti fakat ilk kral olmuş olanların hepsi vakayinamelerde geçmedi.

Kral Batoya yeniden Konstantinos'un oğlu Kral Justinianus[200] ile büyük bir savaş yaptı. İlk başta Yunanlılar galip olup Bulgarlardan İlir'i aldı ve her yerini tahrip ettiler. Kral Justinianus geri dönerken ise Bulgarlar onu dar bir yerde kuşatıp Yunan ordusunu tamamen bozguna uğrattı ve kral taburuyla Tsarigrad'a zar zor kaçtı. Böylelikle yeniden Kral Batoya'ya vergi vereceğine söz verdi. Bundan sonra Justinianus Araplar ile bir savaş yaptı fakat onlar tarafından da mağlup edildi. Ertesi yıl yeni bir ordu toplayarak Bulgaristan'a saldırdı ve babasının Bulgaristan ile barış sağlaması için Bulgarlara vermiş olduğu "*Mizii*"[201] adlı iki yeri harap etti. Ancak Trakya'ya birçok ganimetle döndüğünde Bulgarlar ona saldırdı ve Yunan ordusunu hezimete uğrattı. Kral geri döndü ve Bulgarlarla barış yaptı. Bu barıştan sonra Bulgar Kralı Batoya öldü. O Heraklius'un oğlu Roma İmparatoru Konstantinos'u ve Bizans İmparatoru II.Justinianus'u kendine vergiye bağlayarak unutulmaz bir hatıra yarattı. Kral Batoya ölürken savaşta ölmediği için büyük bir üzüntü duydu. "Ulu büyük kader neden bana savaşta ellerimde kılıçla yiğit bir şekilde ölmek için biraz daha yaşam vermedin?" diyerek yakardı.

---

[199] IV. Konstantinos, 668-685 yılları arası hüküm sürmüştür.
[200] II. Justinianos, 685-695 yılları arası hüküm sürmüştür.
[201] Moesia, (Mezya) Makedonya, Sırbistan ile Bulgaristan'ın kuzey kesimini içine alan tarihi bölge ve antik bir Roma eyaletidir. Antik coğrafya kaynaklarına göre bölgenin sınırları güneyde Balkanlar ve Şar Dağlarına, Batı'da Drina Irmağına, Kuzey'de Tuna Nehrine ve Doğu'da Karadeniz'e kadar uzanırdı.

Batoya'dan sonra Bulgarlar mükemmel, cömert ve kutsal bir adam olan aziz Triveliy'i kendi kralları yaptılar. Hükümdarlığının başında, ilk başlarda bahsedilen yeni krallarını seçerken çıkan anlaşmazlık, Avarların yağmacılığı ve ihtirasları yüzünden Bulgarları Pannonia'dan[202] kovan Macar Avarlarını hezimete uğrattı. Sonrasında Bulgar halkını toplamayı emrederek şu kanunu çıkardı: *"Onlardan herhangi biri bulunursa ve bazı kötü davranışlarda bulunması durumunda ölümle cezalandırın."* İlk Bulgar kralı kraliyet kanunlarını bilmiyordu. Ancak bu kral önce medeni hukuk ve Bulgar halkının ilk başta bilmediği adil bir yargılama oluşturdu. II. Justinianus Apomara ve Tiberya'dan[203] kovuldu. Burnunu kestiler ve onu Herson'a[204] sürgün ettiler. Yedi yıl boyunca sürgün kaldı. Kral Triveliy'i, Apomara ve Tiveria'yı yenebilir ve tahtını yeniden onlardan alabilirse ona bir kraliyet unvanı ile taç sözü verdiğine dair gizli mektuplar gönderdi. Triveliy'de Bulgar halkını toplayıp büyük bir ordu oluşturdu ve Tsarigrad'ı[205] ele geçirip Justinianus'u tekrar tahta çıkarttı. Ama iki yüzlü ve nankör Justinianus, Kral Triveliy'in onun için yaptığı iyiliğe karşılık o zaman ona kraliyet unvanını vermeyi reddetti. Daha sonra Triveliy nankörlüğü ve ikiyüzlülüğü yüzünden acımasızca onun yaptıklarını ortaya çıkardı. Justinianus büyük bir ordu toplayıp Bulgaristan'a karşı taarruza başladı ancak Triveliy onu ansızın mağlup etti ve Justinianus da deniz yolu ile Tsarigrad'a kaçarak kendisini kurtardı. Amgaların prensi Malsada[206] ve Türk sultanı Süleyman[207] güçlü bir orduyla ilk ikona[208] düşmanı olan Leo İsavir'e[209] saldırdı ve üç yıl Tsarigrad'ı kuşattılar. Sonrasında açlık, soğuk ve salgından bazıları kaçtı ve denizde boğuldu, böylelikle üç bin kişi yok oldu. Bulgar Kralı Triveliy güçlü bir ordu toplayıp Hıristiyanlara yardıma gitti, Sarazenlere[210] güçlü bir şekilde saldırdı ve onlardan yirmi iki bin kişiyi öldürüp tüm Türk güçlerini Tsarigrad'dan kovdu.

Bu Kral Triveliy ilk olarak 703 yılının yazında Hıristiyan inancını kabul etti. Kutsal inancı kabul ettikten sonra İsa'ya büyük bir saygı ve çalışkanlık ile kendisini ona adadı. Bu yüzden de en büyük oğluna sadık ve daima dindar bir şekilde yaşamasını emrederek kraliyet gücünü ona bırakıp bir manastır inşa ettirdi.

---

[202] Macaristan'ın eski adı.
[203] Kudüs'de bir bölge.
[204] Kırım'ın kuzeyinde bir kent.
[205] Konstaninopolis (İstanbul).
[206] Mesleme bin Abdülmelik.
[207] Süleyman bin Abdülmelik.
[208] Kiliselerde duvarlara yapılan kutsal kişi resimleri.
[209] III. Leon.
[210] Hıristiyanların o dönemde Gayrı Hıristiyan Araplara verdiği ad.

Sonrasında keşiş kıyafeti giydi, oğlu kısa bir süreliğine Hıristiyan olarak kaldı sonrasında yeniden dinsizliğe döndü. Triveliy keşişliği bir süreliğine bırakıp yeniden hükümdarlığın başına geçti. Oğlunu tutup Bulgar halkını dinsizliğe doğru yönelttiği için zalimce ve acımasızca onu kör etti. Sonrada en küçük oğluna, abisinin itaatsizliği sonucu cezalandırıldığı gibi cezalandırılmaması için Hıristiyanlık inancına sıkı sıkıya bağlı bir şekilde ve hükümdarlığı aklı ile yönetmesini öğütleyerek yönetimi verdi. Manastır rütbesini (keşiş) yeniden kabul ederek hayatını bu şekilde tamamladı. Onun manastırdaki adı Keşiş Teoktist idi. Küçük oğlu kısa bir süre babasının emirleri izinden gitti. Bulgarlar için dayanılmaz olan inançla yozlaşmıştı. Bu yüzden onu kral tahtından indirip yerine büyük Kral Asen'i getirdiler.

Bu Asen Yunanlıların kıskançlıktan onu Hasan Kasan diye adlandırdığı ilk Bulgar Kralıydı. Leo İsavir, Arap Kralı Khalifa[211] ile büyük bir savaş yaptı ancak onu hiç yenemedi. Bu yüzden Kral Asen'i yardıma çağırıp, ona Justinianus'un daha önce Triveliy'e söz verdikten sonra hükümdarlığı alınca yukarıda da söylendiği gibi nankörce söylediği yalan olan kraliyet unvanı ile tacını vermeye söz verdi. Leo, Yunanlılara yardıma gider ve Arapları yenerse kraliyet unvanı ve tacını vermeye ant içti. Büyük Asen Bulgar ordusunu toplayıp Arap Kralı Khalifa'nın karşısına çıktı ve onu mağlup etti. Doksan bin Arap'ı katledip onları küçük parçalara ayırdı ve onlardan Ermenistan ile Midiya'yı[212] aldı. İlk başta onlar Ermeniler ve Midiler olarak iki krallıktı. Tüm bu topraklar Yunan Krallığı[213] altında boyun eğmişti. Büyük Asen Arap savaşından döndüğünde, Yunan Kralı Leon onu kazanan olarak büyük bir onurla karşıladı. Böylece krallık iradesi ile dünyevi ve ruhani mecliste ona kraliyet unvanını ve tacını verdi ve onu ilk Bulgar Kralı Büyük Asen olarak adlandırdı.

Asen'den sonra Tuna bölgesinden olan Dobritsa Kral oldu. Bazı yer ve şehirler hakkında adına yeni bir barış anlaşması imzalamak için Kral Leo'nun yanına elçiler gönderdi. Ancak Bulgar elçilerini onurlandırmayı kabul etmediler. Dobritsa ordusu ile harekete geçti. Uzun duvarlar[214] olarak adlandırılan sınıra kadar mücadele etti. Yunan topraklarından çok sayıda ganimet elde etti. Bundan dolayı Yunan Kralı öfkelendi ve Bulgaristan'a korkunç bir ordu ile girdi. Fakat Dobritsa tarafından kuşatıldı ve Bulgarlar tarafından hezimete uğrayıp mağlup edildi. Bu muharebeden sonra Bulgarlar Kral Dobritsa'ya karşı ayaklandılar. Onun bazı düşmanları Bulgar Krallığını

---

[211] Arap Halifesi.
[212] İran.
[213] Doğu Roma (Bizans).
[214] Muhtemelen Edirne.

yöneten tüm hükümdar ve prensler ile birlikte onu öldürmeleri, onu hükümdarlıktan indirmeleri ve Bulgar Krallığını vermesi için Yunanlılar ile gizli bir anlaşma yapmış olduğunu söyledi.

Dobritsa'dan sonra kraliyet tahtına Telezviya çıktı. Otuz yaşındaydı ama başarılı olamadı. Yunanlılar ilk savaşta onu hezimete uğrattı ve Bulgarları öldürdüler. Diğerleri ise Tsarigrad'da herkesi kuşatıp kılıçtan geçirdiler. Bundan sonra Bulgarlar Telezviya'yı katledip tahtına Sabin'i çıkarttılar.

Bu Sabin, Yunanlılardan korktuğu için kralın yanına barış istemeye elçi gönderdi. Bulgarlar korktuğunu gördü ve toplanıp cesur bir şekilde karşı geldiler. Sabin ordu ve tebaadan nefret ettiğini anladığında Mesembria[215] şehrine kaçtı, oradan da Kral Kopronim'in koruması altında Tsarigrad'a geçti. Bulgaristan'da saygı duymuş olduğu kutsal ikonalara hürmet etmeyi reddetti. Bulgarlar tahta Tagan'ı getirdiler.

Bu Tagan, Kral Kopronim'e Bulgarlar ile Yunanlıların barış yapabileceğini, Kopronim ile kişisel bir görüşme yapabileceği ve anlaşma imzalayabilecekleri haberini gönderdi. Tagan Tsarigrad'a Kopronim'in yanına tüm kendi boyarlarıyla vardığında, Kopronim Sabin yüzünden haksız yere bir tartışma çıkardığı ve Sabin'i Bulgar tahtından uzaklaştırdığı için onları kandırdı. Görünüşte Bulgar Kralı ile barış anlaşması imzaladı ama Bulgaristan'a gizlice sayısız asker gönderdi ve bu toprakları kuşatıp darmadağın ettiler. Bulgarlar Tagan'ı kovup yerine Telerig'i tahta çıkarttılar.

Telerig Yunan Kralına karşı koydu çünkü Yunan ordusu Bulgaristan'a karşı gemiler ile geliyordu fakat dalgalar ve fırtınalardan telef oldular. Ertesi yıl yeniden Yunanlılar Bulgarlara savaş açtı. Kral Tuna ve deniz üzerinden gelip Varna'ya ulaştığında korku ve dehşete kapılmıştı. Böylece Bulgarlar ile barış yaptı ve Tsarigrad'a geri döndü. Fakat yine bu yıl Ekim ayında, Kral Kopronim Telerig'in Bertsestiya şehrini Yunanlılardan geri almak için 12.000 asker toplayınca barış içinde kalmayacağını anladı. Kopronim'de 70.000 asker toplayıp Araplar ile savaşacağını söyledi. Ancak tüm ordu Bulgaristan'a doğru çevrildi. Böylelikle Bulgarları aniden bozguna uğrattı. Bu yüzden Telerig barış istedi ancak Kopronim barış istemediği gibi Bulgaristan'ın karşısına gemiler ile güçlü bir ordu gönderdi. Fakat Yunanlılar Mesembria'ya gemiler ile geldiklerinde, gemiler güçlü rüzgâr tarafından mahvolup kırıldı. Telerig, Bulgarların başka birini Kral yapma istediklerini fark etti ve Kral Kopronim'e Tsarigrad'a kaçmak istediğini yazarak onu Tsarigrad'a kadar

[215] Bugünkü Nesebar şehrinin eski adı.

götürebilsinler diye insanları gizlice göndermesi için yalvardı. Ancak ileri gelen Bulgarlardan bazıları Telerig'in kaçma niyetinde olduğunu anladı ve onu sakladılar. Fakat kurnazlıkla bir şekilde kaçtı ve Tsarigrad'a geldi. Kopronim'in oğlu olan Kral Leon onu memnuniyetle kabul etti. 777 yılında sefil İkonoborets olan Kopronim öldü. 35 yıl boyunca hüküm sürdü ve Aziz ikonlar yüzünden birçok azizi katletti. Hem Bulgarlar hem de Yunanlılar için oldukça acımasızdı. Onun hükümdarlığı boyunca Bulgarlar, tekrar Hıristiyanlıktan vazgeçip önceden olduğu gibi Pagan inancına geri döndüler. Çünkü o zamanlar Slav harfleri olmadığından Bulgarlar Latince okuyup yazmışlardır. Bu nedenle 78 yıl önce alınan Hıristiyan kanunlarını yeterince anlayamamışlardır. O zamanda Telerig inançsızdı. Yunanlılar Telerig'i vaftiz ettiler. Kral Leon onu Kraliçenin kız kardeşi olan İrina ile evlendirdi ve ona Kraliyet sarayında yüksek bir görev verdi.

Bulgarlar tahta Kardam'ı getirdi. IV. Konstantinos, Kardam ile birçok farklı savaş yaptı ancak Kardam başarılı ve yenilmezdi. Yunan Kralı Leon'un birçok yurtseverlerini, generallerini ve birliklerini yok etti.

Kardam öldüğünde onun yerine seçilmiş, cömert ve savaşta başarılı olan Krun geldi. Bu Krun pagandı ancak birçok Yunanlıya boyun eğdirip Bulgar topraklarının gücünü arttırdı. Ondan önceki birkaç Kral talihsizdi ve Yunanlılar tarafından alt edildiler. Panonski Slavlarını toplayıp Fransız tarafına saldırdı ve Dalmaçya'da Borna'yı öldürdü. Batı Kralı ile barış imzaladı. Yunan Kralına karşı döndü ve Yunan ve Fransız topraklarının tüm sınırlarını bozguna uğrattı. Kral Nikifor, Kral hazinesini Bulgaristan'a karşı ordu toplamak için gönderdi. General Strumitsa nehrindeyken Krun oraya bir hışımla vardı, generali öldürdü ve ordunun toplanması için taşınan tüm hazineyi soydu. 808 yılında Sofya şehrini Yunanlılardan alarak, Nikifor'un ordusunun 600 binini ve sayısız sivil halkı öldürdü. Nikifor Bulgaristan'a karşı sayısız ordu topladı. Oğlu Stavrikiya'yı da yanında getirdi. Geçtiği yerlerdeki toprakları acımasızca tahrip etti. Bulgaristan'ın tamamını bozguna uğratmak ve Krun sarayını yakmak niyetindeydi. Krun umudunu kaybetti, Nikifor'dan barış istedi ancak Nikifor böyle bir zaferden gururlanmayı kendine yediremedi. O zaman Krun dar yer ve geçitlerin tutulmasını emretti ve Nikipol'den çok uzak olmayan Slavomir'in yakınlarında olan Kral Nikifor'a saldırdı ve onu tamamen mağlup etti. Nikifor'un Krun'un sarayından, Bulgaristan ve başka yerlerden edinmiş olduğu tüm servetini aldı. Bulgarlar burada Kral Nikifor'u öldürdü. Krun herkese Yunanlıları mağlup ettiğini hatırlatmak için Nikifor'un kafasını sayfiyede gösterilsin diye götürmelerini emretti. Sonrasında onu

altınla kaplamalarını ve ondan bir bardak yapmalarını emretti. Krun büyük bir kutlama düzenlediğinde, Bulgar asilleri ile o bardaktan şarap içti.

Krun böylece birçok Yunan kentini fethetti. Kral Mihail ile barış yapabilmek için Tsarigrad'a elçi gönderdi ancak Kral Mihail barış yapmadı. Büyük bir ordu toplayarak Bulgaristan'a karşı taarruz etti. Krun ordusunu harekete geçirdi, Mesembria'ya geldi ve bu şehri ateşle yani toplarla ele geçirdi. Daha önce Kral Nikifor'un yanında olan bir Arap bunu öğrendi. İki ordu, Yunan ve Bulgar yaklaşırken gökyüzünde korkunç bir işaret belirdi. Ay görünümünde iki kuyruklu yıldız ortaya çıktı ve toplanıp tekrardan ayrıldılar.

813 yılında, Adrianopol yakınlarında yani Edirne'de Yunanlılar ve Bulgarlar çarpıştı. Böylelikle Yunanlılar kaçmaya başladı. Bulgarlar bir şekilde aniden kandırmasınlar diye, onları kovalamaya cesaret edemedi. Fakat gerçekten kaçtıklarını gördüklerinde, peşlerinden hücum edip onlardan sayısız çoğunluğunu kılıçtan geçirdiler. Kral Mihail Tsarigrad'a zar zor kaçtı bu yüzden de kendi isteğiyle tahtı bıraktı. Ondan sonra yerine Leon Armenin geldi. Krun, kardeşi Murtagon'un komutasındaki ordunun bir bölümünü bırakıp diğer bölümü ile Tsarigrad'a gidip uzunca bir süre kuşatma altına aldı ama ele geçiremedi. Sonra dönüp Edirne'yi ve sayısız sivil halkı ele geçirdi. Burada Vasilia Makedonu'da ailesi ile beraber ele geçirdi (Daha sonra Yunan Kralı olacak olan). Piskopos Manoila'yı birçok Hıristiyan halk, papazlar, ruhban sınıfı ve keşişler ile birlikte İsa'dan vazgeçmedikleri için öldürdü. Önsözde bunu bir aylık yazıyor (Haziran). Bir Yunan rahip Bulgar dilini biliyordu ve Kral Krun'a onu serbest bırakması için yalvardı. Krun ise onun öldürülmesini emretti. Rahip onu herkesin önünde lanetledi. O zamanda Bulgarlar ve Yunanlılar barış yaptı. Krun birkaç Yunan kölesini serbest bırakırken kölelerin arasında Vasiliya Makedon'u saygın ve hür bir şekilde dururken gördü. Onu yakınına çağırdı, büyük bir elma verdi ve böylece onu serbest bırakmış oldu. Bir süre sonra Vasiliya Kral oldu.

Krun öldüğünde onun yerine kardeşi Murtagon tahta çıktı. Bu zamanda Bulgarlar ile Yunanlılar barış içinde oldular. Murtagon, Pannonia'da Roma imparatoru Lodovika'ya karşı birçok savaş başlattı ve bir sürü Roma toprağını ele geçirdi. Bu yüzden Romalılar Lodovika'yı tahttan indirdi. O zamanda Sırplar, Bulgar yönetimi altındaydı. Burada, Pannonia'daki askerlerin Bulgar olduğu açıktır. Yeniden Slavlara karşı geldi ve her iki tarafın da büyük kan dökmesi ile onların üstesinden geldi. Bölgelerin yöneticilerini atadı. Onların soyundan olanları kovdu ve Bulgar yöneticilerini yerleştirdi. Kral Teofila'nın eşi, Kraliçe Teodora ile barış yaptı (O zamanlar duldu) ve

onun kardeşi Krun'un sarayına saldırdığında önceden Nikifor'u yakalamış olan kız kardeşini aldı. Kız kardeşi vaftiz edildi ve yazı ile Hıristiyan kanunları öğretildi. O kardeşine İsa'ya inanması öğretmeye başladı. Teodor Kufar diye adlandırılan bir Yunan kölesi vardı. İyi ve yetenekli bir Hıristiyan idi. Sıklıkla Murtagon'a İsa'ya inandığını hatırlattı fakat buna çok az dikkat etti. Her zaman avlanmaya gitmeyi ve av hayvanlarını avlamayı severdi. Bu yüzden büyük bir av sarayı inşa etti ve orada dinlenip köpekleri bağladı. Bir kilise ressamı olan keşiş Metodi'ye, saraydaki avları, köpekleri, vahşi hayvanları resmetmesi için emir verdi. Kral Murtagon geciktiğinde, Metodi vahşi hayvanları, av resimlerini ve diğerlerini resmetmedi ama İsa'nın ikinci gelişini, sevabın sağda nasıl durduğunu, cennetin resmini, solda ise günahları ve sonsuz acının resmini resmetti. Kral Murtagon sarayı görmeye geldiğinde bu görüntünün güzelliğinden dehşete kapıldı. O zaman da Metodi, Krala İsa'nın gelişini, günahların ve sevapların mükafatlandırılmasını anlatmaya başladı. O içini çekti ve "o zaman, sağ tarafta bulunan kutsanmış" dedi. O zamandan itibaren İsa'yı biraz ve eksik bir şekilde tanımaya başladı. O sırada Tanrı, Bulgaristan'a büyük bir açlık ve veba gönderdi. Sonrasında Murtagon, Tanrı'ya, İsa'ya özenle dua etmeye başladı ve eğer açlığı ve vebayı durdurursa, sonunda Hıristiyan inancını kabul edeceğine dair söz verdi. Anında duydu ve kısa sürede Bulgaristan'ın üzerinde olan Tanrı'nın gazabı sona erdi.

Sonrasında Murtagon, Kraliçe Teodora'nın yanına İstanbul'a aynı zamanda Roma papazı olan Nikolay'ın yanına Roma'ya elçi gönderdi. Teodora Boyarlardan korktuğundan gece onu vaftiz edecek olan bir piskopos gönderdi. Ancak vaftizi kabul ettiğini anlamış, ona karşı silahlandırılmışlardı. O kutsal hacı eline aldı ve böylece mızraklı gibi hepsinin üstesinden geldi. Bu mucizeyi görüp onlardan birçoğu kutsal haçın gücü ile iman etmek için İsa'ya doğru yöneldiler. 867 yılında Roma Papa'sı Nikolay, Roma'dan Pavla ve Formosa adında iki tane piskopos gönderdi. Böylelikle, tüm halk vaftiz edildi ve Formosa başpiskopos olarak atandı. Sonra Kral Mihail, Papa'ya inanç, kilise işleyişi hakkında 106 soru gönderdi ve Papa'dan Bulgaristan'a bir patrik atamasını istedi. Papa 106 soruya da cevap verdi. Cevabında, Patriklik için daha zamanın gelmediğini söyledi. Üç yıl sonra Yunanlılar, Bulgaristan'dan Papa'nın piskoposlarını kovdular. Tsarigrad patriği olan İgnatiya, Bulgarların piskoposu olarak Teofilak'ı atadı (İncili yorumlayan değil diğeri, aziz Teofilakt, bundan sonra uzun yıllar yaşadı). Fakat sonrasında Yunanlılar ve Latinler, Tsarigrad'daki konseyde, Bulgarlar için büyük bir tartışma yarattı. O zamanlar ve daha öncesinde Latinler ortodoksluktan vazgeçmişlerdi ancak tamamen Yunanlılardan ayrılmamışlardı. Bulgaristan'ın kimin

yetkisi altında olacağı hakkında anlaşmazlık vardı. Böylelikle Yunanlılar sonunda kendilerini Latinlerden ayırdılar ve onları lanetlediler. Fakat, Bulgarlar Tsarigrad patrikliği altında çok az zaman kaldı. Yunanlılar, Bulgarların başpiskoposunu atadıkları zaman, onlardan birçok altın ve hediye istedi. Bu nedenle Bulgarlar, İstanbul patrikliğinden ayrıldı. Bulgaristan'a bir Patrik atadı ve böylelikle Bulgar Krallığı hüküm sürerken kendi halkının sahip olduğu bir patriği vardı. Bunun için "Kormçiya" kitabında sondan 5. Sayfaya bakın …

Bu Kral Mihail hakkında kroniklerde anlaşmazlık vardı. Mavrubir, "Murtagon'un Hıristiyanlığı kabul ettiğini" yazıyor. Baron ise, "Bolgaris ama Yunanca bu isim Vorgaros'tur" yazıyor. Adının Hıristiyanlığı kabul etmeden önce nasıl olduğunu tahmin edemediler fakat, sadece Bolgaris yazdılar. Bu yüzden kroniklerde farklılık göstermektedir.

Tsarigrad'daki Bolyar[216]'ın Toma adında bir kölesi vardı. Bazı hatalarından dolayı efendisinden kaçıp Türk inancını kabul etti. Yirmi yıl sonra Kraliçe İrina'nın oğlu Konstantinos gibi davrandı. Böylece ordu topladı ve Yunanlılardan Ermenistan'ı aldı. Sonrasında büyük bir güçle geldi ve Tsarigrad'ı kuşattı. Yunanlılar büyük bir endişeye kapıldılar. Hiçbir şekilde ona karşı direnemediler. Bu yüzden hala Pagan olan bu Kral Mihail'e gelip onlara yardım etmeleri için büyük bir ricada bulundular. O büyük bir askeri güçle harekete geçti ve Toma saldırıp onu telef etti. Sonunda Toma'yı yakalayıp ilk önce onun bacaklarını ve ellerini kesti, sonrasında ise onun başını kesti, böylece Bulgaristan'a büyük bir ganimet ve şan ile geri döndü.

Kral Mihail'in ölümünden sonra tahta oğlu Simeon Labas geçti. Bu zamanda Yunan ve Bulgar tüccarlar biraz ticaret yapabilmek için münakaşaya girdi. Bu tüccarlar yüzünden krallar arasında kavga başladı. Bu nedenle Simeon Labas, Yunanlılara karşı savaş başlattı ve generallerinin çoğunu öldürüp Yunan ordusunu bozguna uğrattı. Bu yüzden Yunan Kralı bilge Leon oldukça gücendi ve Macar Kralına Bulgaristan'a gelip Simeon ve Bulgarlara zarar versin diye elçi gönderdi. Böylece Macar Kralı beklenmedik bir saldırı yaptı, birçok yeri yakıp yıkarak sayısız insanı esir aldı. Yunan Kralı, Simeon Labas'a zarar verebilmek için Macar Kralından bu Bulgar yerleşimini satın aldı. Sonrasında bilge Kral, Simeon'un yanına barış yapmak için Kirosvata'dan birini gönderdi. Ancak Simeon, Kirosvata'yı tuttu ve Macarlara karşı kendisi yola koyuldu. Böylece sonunda tüm Macar topraklarını mahvetti. Daha önce

[216] Kıpçak Türkçesindeki "bay" yani zengin kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Bulgarlar arasında yüksek aristokrat durumunu ifade etmektedir.

Bulgarlara yaptıkları için onlardan intikam aldı. Bundan sonra, Kral Leon'a eğer barış yapmak istiyorsa Macar Kralından aldığı köleleri serbest bırakmasını yazdı. Kral Leon, Bulgaristan'a karşı savaş başlattı ama hiçbir başarı elde edemedi. Simeon Labas onu bozguna uğrattı. Böylece Leon, bütün köleleri isteksizce iade etti ve barış için yalvardı.

Leon öldüğünde, taht kardeşi Alekdandır'a kaldı. Kral Simeon, Aleksandır'a kardeşi Leon ile yapılan ilk barışı yaşamak istiyor mu diye yanına bir elçi gönderdi. Fakat, Alekdandır Simeon'un elçisini onuruna kabul etmedi. Bu yüzden Simeon, Yunan topraklarına girip, birçok yeri tahrip etmiş ve ordusunun büyük bir kısmını hezimete uğrattı. İstanbul'a kadar gelip şehri kuşattı ve Yunanlılar onu şehrin içine kadar serbest bıraktılar. O Kralın bizzat kendisi ile konuşmak istedi. Böylece Yunan Kralı Eflak Sarayına gelip barış antlaşması hakkında konuştu. Ancak Yunanlılar, itaatsiz ve aykırı konuşmaya başladı. Simeon hemen Tsarigrad'dan ayrıldı, Trakya ve Edirne'ye doğru yöneldi Fakat Edirne'yi kısa sürede alamayınca askerlere çokça altın verdi. Onu gece açtılar ve böylelikle şehri kuşatıp sonunda onu boşattılar.

Yunan Kralı Konstantinos büyük bir ordu topladı ve orduyu General Foka komutası altında Bulgaristan'a gönderdi. Yunanlılar ve Bulgarlar karşılaştıklarında muharebede Yunanlılar, Bulgarların üstesinden geldiler ve Bulgarlar kaçmaya başladı. Foka savaşmaktan yorgun düştüğünde kendini serinletmek için bir kuyunun yanına çekildi. At elinden kaçtı ve orduya doğru geri döndü. Yunanlılar Foka'nın kaçan atını görüp, Foka'nın kendisinin nerede olduğunu bilemeyince büyük bir tedirginlik meydana geldi. Simeon, onların yakınındaki bir ormanda olup biten her şeyi izliyordu ve kendi askerlerinden bulduğu kadarını topladı. Yunanlılara cesurca saldırarak onları yendi ve kovdu. Foka zar zor Mesembria'ya kaçmayı ve kendini kurtarmayı başardı. Bu olay nedeniyle Tsarigrad'da büyük bir iç karışıklık vuku buldu. Simeon mağlubiyetten oldukça gururlandı ve tekrardan gidip Tsarigrad'ı kuşattı Ancak Foka, yeni bir ordu ile gelip Tsarigrad'dan Simeon'u kovdu. Ama o sarazen prensine elçi göndererek, Bulgarların kuru topraklarına sarazenleri ile deniz yolundan Tsarigrad'ı kuşatmak için gelmelerini istedi. Sarazen prensi, orduyu tam olarak ne zaman harekete geçireceklerini öğrenmek için Simeon'un elçisi ile sarazenlerini gönderdi. Kalambriya'ya vardıklarında, orada Sarazen ve Bulgarları yakalayıp Tsarigrad'a götürdüler. Kral Roman, Sarazenleri serbest bırakarak onlara armağan verip Bulgarları tuttu. Fakat Simeon Labas, tekrardan savaş açtı ve Yunan topraklarını

yağmaladı. Hiç kimse ona karşı çıkmaya cesaret edemedi ve büyük bir ganimet topladı.

Kral Roman, Bulgarlara karşı Argir olarak adlandırılan despotla bir ordu gönderdi. Fakat Kral Simeon, onu mağlup etti, sonunda bozguna ve üstesinden gelemeden Tsarigrad'dan geri döndü. Sonra Simeon ikinci kez Edirne için yola koyuldu. Açlıktan teslim oldular, pes ettiler ve Edirne şehrini kendi himayesi altına aldı. Böylelikle de Trakya ve Makedonya'ya yola koyuldu, direniş olmadan bozguna uğrattı ve sonrasında Tsarigrad'a karşı dördüncü kez yola koyuldu, Kral Roman'ı konuşmaya çağırdı. Onunla barış yaptılar ve Bulgaristan'a büyük bir şöhret ve ganimet ile geri döndü. Böylelikle Simeon Labas, Tanrı'nın kudreti ile Yunanlılara çokça zarar verdi ve sürekli olarak onlara karşı savaştı. Kısa süre sonra Hırvatlara karşı yola koyuldu. O zaman da midesinden rahatsızlandı ve öldü.

Ondan sonra tahta oğlu Petır çıktı. Ancak savaşlarda önceden babasında olduğu gibi şanslı değildi. Yunanlılara karşı uysal ve arkadaştı. O zamandan itibaren Bulgar iktidar asası (yönetimi) Petır'ın korkaklığı ve kararsızlığı yüzünden zayıfladı. Onun hükümdarlığı sırasında, kutsal saygıdeğer pederimiz Yoan Rilski parladığı için ve Aziz Peder Yoan'a duyduğu büyük hürmetinden dolayı Rila ovasına onu görmek ve onunla konuşmak için gittiğinden sadece bir kişi mutlu oldu. Ancak yüksek tepeler ve ormanın derinliklerinden dolayı yer yürümek için elverişli olmadığından, aziz pederi göremedi ama rica ile azizden mektup aldı. Bu mektubun büyük bir manevi faydası vardı. Kral Petır Tsarigrad'a elçi gönderip Konstantinos ve Roman ile barış yaptı. Sonrasında kendisi Tsarigrad'a gitti, böylelikle de barışı onaylamış oldu. Kralın torunu, Kraliyetin ilk doğan oğlu Hrisofon'un kızı ile evlendi. Petır Tsarigrad'dan döndüğünde kardeşi Yoan ve Mihail Bulgar baronları ve beyleri ile Kral Petır'a karşı ayaklandı. Üç kardeş uzunca bir süre iç karışıklık yaşadı. Böylelikle aralarında uzun yıllar büyük bir savaş vuku buldu. Petır oğulları Boris ve Roman'ı Tsarigrad'a Yunanlılar ile barışı sağlaması vaadiyle yolladı çünkü o zamanlar kraliyet torunu olan karısı ölmüştü. Kral Petır öldüğünde, iki oğlu Boris ve Roman Bulgaristan'daki tahta geçmek için geri döndü. Fakat Baronları oldukça zorluk çıkardı.

Petır'dan sonra tahta oğlu Boris çıktı. O zaman, Macarlar Bulgaristan'a saldırdı ve birçok yeri yağmaladılar. Boris Yunan Kralı Nikifor'dan kendisine birlikler vererek yardım etmesini istedi ancak Nikifor, ona "Yunan Krallığının onuru için bu işe yaramaz insanlar ile savaş ve münakaşa yapamam" diyerek cevap verdi. Kısa bir süre sonra Bulgar Kralı Macarlar ile barış yaptı. O zaman da Macarlar Yunan topraklarını

yağmalamaya başladı. Sonrasında Nikifor Boris'e hediyeler yolladı ve Macarlara karşı Yunanlılar ile beraber mücadele etmesini istedi. Fakat Boris, Nikifor'un elçilerini ve hediyelerini geri çevirdi ve ona "Bulgar onuru ve iyiliği için Macarlara karşı savaş açamam çünkü onlar ile barış yaptım" diyerek cevap verdi. Nikifor bu cevabı hakaret olarak kabul etti ve Hereonoviya'nın oğlu Kalokira'yı Rus prensi Svetoslav'ın yanına Bulgarlara karşı savaşmaları için gönderdi. Ordusu ile Bulgaristan'a geldi buradan birçok esir ve ganimet aldı, sonrasında ise Rusya'ya geri döndü. Bir sonraki yıl Bulgaristan'a yine geldi ve büyük bir bölümünü kendi himayesi altına aldı. Bolluğu ve bereketi sebebiyle Bulgaristan topraklarını sevdiğinden kendi tahtını taşıyıp Bulgaristan'a koymayı düşündü. Böylece Kalokir ona "Bulgar Krallığını ele geçirerek yakında Yunan Krallığını da ele geçirebileceğinin" öğüdünü verdi. Nikifor'un varisi Yoan Tsimishiya, Kalokir'in öğüdünü anladığında Svetoslav'a karşı ordu yolladı ve onu Rusya'ya kovdular. Fakat Boris, Svetoslav'a yardım ettiğinden Kral Yoan Tsimishiya tarafından ele geçirildi. Onu kraliyet tacı ve elbisesi ile Tsarigrad'a götürdü ve Tsimishiya zaferi için Yunanlılardan övgü aldı. Boris'i de Tsarigrad'da usta olarak yerleştirdi. Bir zaman sonra Boris, gizlice çıktı ve Bulgaristan'a geldi fakat bir Bulgar onu Yunan kıyafeti giymiş şekilde gördü ve Yunan olduğunu düşünüp onu oracıkta yolda öldürdü. Bu Boris'in sonudur.

Ondan sonra tahta cesur ve savaşçı bir adam olan Selevkiya geçti. Yunanlılardan Toplitsa ve Sardika denilen bölgeleri aldı. Savaştan döndüğünde hastalandı ve yolda öldü.

Ondan sonra ise tahta Subotin geçti ama mutsuzdu. Onun yanında Bulgar Krallığı alt edildi ve Yunanlılar tarafından işgal edildi.

Vasiliya Porfirogenita zamanında Bulgarlar yeniden Yunanlılardan kurtuldular ve Komistopoloviya'nın oğlu David'i tahta çıkardılar. Fakat David kısa bir süre tahtı yönetti. Kraliyet gücünü bırakıp manastır rütbesini kabul etti. Böylelikle kendi yaşamını Tanrıya uygun bir şekilde tamamladı. Ölümünden sonra onun bedeni bozulmadan kaldı.

David'den sonra tahta Samoil geldi. O batı vilayetine saldırdı ve onları kendi himayesi altına aldı. Raguzko banliyösünü ve Katara şehrini yakıp Dalmatça'ya saldırdı. Yunanlıları birçok kez bozguna uğrattı ve birliklerinin bir kısmını gasp etti. Yunanlılardan Selanik, Yenişehir, Karaferiya yani Larsa ve Tetaliya'nın tamamı olan Ber'i alıp Arnavutları ve Yunanlıları bu yerlerden getirip Varna ve Tırnovo çevresine yerleştirdi. Onlardan da Yunanlılara karşı birçok birlik vardı. Yenişehir'e büyük bir

Bulgar ordusu yerleştirdi ve buradan Bulgaristan'a azizlerin birçok kutsal bedenlerini getirdi. Kutsal bedenlere büyük bir hürmetle saygı gösterdi ve sevdi. Bu yüzden en başından beri ona yardım ettiler ve birçok toprağı kendine bağladı. Başlangıçta Tanrıya ve azizlere hürmet gösterdiğinden Tanrı da ona yardım etti. Sonrasında yolundan saptı ve Tanrı da onu terk etti. Kraliyet ailesine ve kendi soyuna karşı kıskançlık duydu ve tüm aileyi öldürdü. Sadece erkek kardeşinin oğlu olan Yoan-Vladislav'ı bıraktı. Yunan Kralı Nikifor Uraniya, Kral Samoil'e karşı bir ordu ile saldırdı ve üstün gelerek muharebede onu yaraladı. O kendi sarayına geri döndü ve başlangıçta savaşta esir ettiği Yunanlılardan ileri gelenleri serbest bıraktı. Yunan generali Azot'a kızını verdi ve onu Duratsa ya da Dobruca'ya giymeye zorladı. Bu bir gemiye bindi ve Tsarigrad'a kaçtı. Ona Magistır unvanı verdiler. Nikifor Uraniya yeniden Bulgaristan'a karşı ordu ile yola koyuldu ve Samoil'den birkaç şehri aldı. Yunanlılar Üsküp ve Sırbistan'a karşı yola koyuldu, Samoil ise Edirne'ye karşı yola çıktı ve onu tahrip edip terk edilmiş bıraktı. Sonrasında ordu ile Üsküp'e karşı yola koyuldu ama Yunanlılar, bir şekilde onu kuşatıp ordusunu hezimete uğrattı. Başlangıçta Samoil ve Bulgarların yapmış olduğu büyük kötülükler yüzünden birçok Bulgar esir alındı ve Kral Nikifor 15 bin Bulgar'ın gözünü oyup yüz kişiden birini öncülük etmesi için tek gözle bırakıp onları kör bir şekilde Samoil'e yollayarak eşi benzeri duyulmamış bir işkence yaptı. Bu kadar insan Kral Samoil'in yanına geldiğinde ve Kral Bulgarların azabını ve aşağılanmasını gördüğü zaman, hemen kalbinden rahatsızlandı ve kısa bir süre sonra öldü. Böylece Samoil kendi kraliyet ailesini katlettiği zaman masum kanın akmasından Tanrı öfkelendi, öfkesini de onun ve tüm Bulgarların üzerine yolladı. Söyleneceği gibi uzunca bir süre Yunan ellerinden onlara verdi.

Samoil'den sonra tahta oğlu Radomir çıktı fakat bir yıl hüküm sürdü. Yunan Kralı Nikifor'un kışkırtması ile avlanırken öldürüldü. Gizlice birini yollayıp onu avda öldürttü.

Radomir'den sonra Yoan-Vladimir hüküm sürdü. Bulgarlar Eflak'tan Samoil'in oğlu Gavrila'yı kovup Aron'un oğlu Yoan'ı yerleştirdi. Aron Samoil ve David'in kardeşiydi. Aziz Yoan-Vladimir üç yıl hüküm sürdü ve başından beri temiz, kutsal ve Tanrısal bir yaşam sürdü. Yunan Kralı yeniden büyük bir güç ile Yoan'a karşı saldırıya geçti ama o Tanrı'ya dua ederek küçük bir ordu ve büyük bir inanç ile çıktı ve Yunanlıları mağlup etti. O zamanda utanç içinde geri döndüler. Fakat yanında yüksek rütbeli kardeşinin eşi ile Yunanlı bir kadın vardı. Onar kız kardeşi ile beraber din

yolundan sapmıştı ve Aziz Kral Vladimir'i ortodoksluğu ve saf yaşayışından sevmeyip onu öldürmeye karar verdiler. Bir orman yolunda ilerlerken kardeşinin eşi, onu atın üzerindeyken başını keserek öldürdü. O ilahi kudret ile attan düşmedi ve kafasını eline alıp atı sürdü. Birçok yerden geçti ve başlangıçta kendisinin inşa ettiği manastıra geldi. Orada attan inip ruhunu Tanrı'ya teslim etti ve bugüne kadar Elbasan bölgesindeki bu manastırda onun bedeni bozulmadan durup şifa dağıtmaktadır. 22 Mayıs'ın tüm bu sonu onu onurlandırmaktadır. Onun büyük bir tören, övgü ve met edilmesi ile güzel oluşan hayatı ve hizmetleri var. Burada kısaca Aziz Kral Yoan-Vladimir hakkında yazdık. Hayatı ve hizmeti Yunancaya çevrildi ama oldukça hatalıydı. Ya uzun zaman sonra hayatı daha geç yazıldı ya da bazı Sırp ve Yunanlılar, Bulgar Krallarının soyundan olduğunu saklamak istediklerinden onu değiştirdi. Nemana Simeona'nın oğlunun Sırp soyundan olduğunu yazıyorlardı fakat Simeon Sırbski'nin hangi yıllarda yaşamış olduğunu bilmediklerinden oldukça yanılıyorlardı. Sırbistan'da o zamanlar Çar şöyle dursun hiç Kral yoktu. Simeon Neman ve oğulları bundan birkaç yıl sonra Kral oldu ve tüm Aziz Sırp Kralları bilinmektedir, aynı zamanda hangisinin nerede öldüğü bedenlerinin ve mezarlarının nerede olduğu yazılıdır. Sırp soyağacını oku, Samoil, Simeon ve Aziz Yoan-Vladimir'in hangi zamanda yaşadığını bulacak ve yazarların bunda nasıl hata yaptıklarını ya da Aziz Yoan-Vladimir'in anavatanını ve soyunu nasıl sakladıklarını öğreneceksin.

Yoan cinayetinin ardından Yunan Kralı direniş olmadan Ohri'ye girdi. Orada Ohri'de aziz Yoan hükümdarlığının üç yılını geçirdi. Bu katiller de ona tüm Bulgaristan'ı teslim ettiler. Direniş olmadan geldi, kraliyet hazinesini açtı sayısız altın ve gümüş götürüp kendi birliklerine dağıttı. Birçok kraliyet tacı ve değerli taşlar aldı. Bulgar Krallığını ona teslim ettiğini ve kendi eşini öldürdüğünü bildiğinden, Kral Yoan'ın karısı Kraliçe Mariya ve beş kızına büyük merhamet gösterdi. Tırnovo patriği David ve iki Bulgar baronu olan Bogdan ve Mirobizo 35 Bulgar şehrinden anahtarları getirip Yunan Kralına anahtarları ve şehirleri teslim etti. Miroboza ve Bogdana'yı tekrardan Bulgaristan'ın baronları olarak atadı. Böylelikle Bulgar Krallığı Makedonya bölgesinde Bulgarların arasında çoğalan Yeni Roma ve Ermeni sapkınlığı (tarikatı) ve Bulgar Kralı Samoil'in günahları yüzünden Yunan himayesi altına girdi. Ancak daha sonra Aziz İlarion, Piskopos Meglinski ve Aziz Tiofilakt bu lanet tarikatları Bulgaristan'da yok etti ve kökünü kazıdı.

Bulgarlar ile yaptıkları savaşlarda Yunanlılar Dolan'ı köleleştirdi. Tsarigrad'da ileri gelen bir soyluya satıldı. Oldukça kurnaz ve ileri görüşlüydü. Bir zaman sonra

Tsarigrad'dan kaçtı ve Strumitsa'ya gelip kraliyet soyundan Aron'un oğlu gibi davrandı. Burada tesadüfen büyük bir Bulgar ordusu topladı. Bulgar Kralı olarak Dolan'ı ilan ettiler ve ayaklanıp Yunan ordusunu Ohri bölgesinden kovdular. Dolan Ohri Bulgarlarına hükmetti ama ordusuna saygı duymadı. Bu nedenle ordu Dolan'ı kovup Krallarını Baron Tihomir olarak seçtiler. Bir zaman sonra bu kurnaz Dolan yeniden birçok insanı kendi himayesi altında topladı. Tihomir'in karşısına çıktı. Onu yakaladı ve kör edip öldürdü. Dolan 30 sene hüküm sürdü ve Yunanlılardan birçok kenti geri aldı.

Bir Bulgar olan Alusian, Tsarigrad'dan Dolan'ı yok etmek için Yunan Konseyi tarafından gönderildi. Alusian, Bulgaristan'a savaş açsın diye Yunanlıların ona öyle öğrettiği Bulgar Krallarının soyundan geldiği yalanını söyledi. Birçok insan Alusian'a inanıyordu ve Dolan'a karşı isyan etmeye başladılar. Dolan, Alusian'a karşı direnemeyeceğini gördü ve kraliyet gücünü onunla paylaştı. Kısa bir süre sonra Alusian, Dolan'a karşı ayaklandı, onu kör etti ve tahtta tek kaldı. Yunanlıların iradesine yönetimi devretti ve onlar 20 sene boyunca işgal altında tuttular. Ohri'de 50 sene hüküm sürdü. Dolan ve Alusian Ohri'de sadece Üsküp ve İştip'e hükmederken Tırnovo ve Tuna 70 yıl Yunan himayesi altında idi. Yunanlılar Bulgarlara oldukça zarar verip zulüm yaptılar.

Bu zamanda 1170 yılında Tırnovo'da patrik Aziz Yoan idi. Yunanlıların Bulgarlara karşı sergilediği kötü tutumu gördü ve ağlayıp gözyaşları içinde onları Yunan esaretinden kurtarması için Tanrıya dua etti ve ona Şehit Aziz Dimitri göründü. Dindar Sofu Mihail'den Aziz Yoan-Vladimir'e, nesilden nesile en başından Bulgar ve Tırnovo Krallarını kutsadı ve onurlandırdı. Bu kutsal şehit, Bulgar Krallarının sarayını ve soyunu korudu ve Tanrı tarafından yardım etmesi aynı zamanda Tırnovo'da Bulgar Krallığının yeniden canlandırılması için gönderildi. Patriğe Bulgarların Kralının Asen olmasını söyledi. Tanrı onunla olacak ve Bulgar Asası[217] Asen'in elinde başarılı olacaktır. Böylece patrik ilahi emir ile Eflak'tan Asen ve kardeşi Petır'ı çağırdı. Ayrıca Eflak'tan söylendiği gibi kovulan Gavril'in torunu, Samoil'in oğlu ve kraliyet soyundandı. Onlara Tırnovo'da Kutsal Şehit Dimitri adına güzel bir kilise inşa etmelerini emretti. Patrik, Tırnovo'daki Bulgar Piskoposlarını ve soylularını kiliseyi kutsamaları için çağırdı. İlahi emir ile birçok insan toplandı. Kiliseyi kutsayıp bir taç ve kaftan getirdiğinde Asen, Bulgar tahtını dini tören ile aldı ve patrik herkese Aziz Dimitri aracılığıyla Tanrı tarafından bunun emredildiğini söyledi. Bu insanlar sevinçten

[217] Çeviride geçen asa kelimesi burada yönetim ve taht anlamını içermektedir.

yüksek sesle “yaşasın Asen! Çok yaşa Bulgar Kralı Asen! Çok yaşa Tırnovo ve tüm Bulgaristan’ın en kutsal patriği Yoan! Çok yaşa!” diye bağırdı. Böylece birçok Bulgar soylusu Asen’e katıldı. O kardeşi Petır’ı birinci ve en üst askeri rütbeye yerleştirdi ve Tırnovo Kralları olan atalarından olduğu gibi önceki düzenin tüm askeri sisteminin yeniden oluşturmasını istedi.

Bulgar halkı Asen’e yardım etmek için Tırnovo’da tek bir yürek olarak toplandı. Asen’e yardım etmek için Eflak soylularının oradan gönderdiği bir ordu topladı. Tanrının gücü Asen ile beraberdi. Bulgar tahtına bağlı olan her yerden büyük yardım geldi. Bulgarlara 70 sene boyunca neden oldukları hakaret ve zulüm için Yunanlılardan iki kez intikamını ve onlardan ağır vergiler aldı. Böylelikle 60 sene boyunca Asen’e ve oğlu Yoan’a vergi verdiler. Çünkü Kral Samoil’in yanında kralları kör etti. Bulgarların gizli birçok zararına neden oldular ve onlar bunu Bulgarlardan daha sonra yaptılar. Asen’e ve Bulgaristan’a karşı 300.000 Yunan ve farklı milletlerden oluşan birlikleri kiralayıp gönderdi ama Asen ve Bulgarlar tüm bu birlikleri 8 sene boyunca öldürdü ve köleleştirdi. Ancak o zaman Yunanlılar ile savaşmaktan ve ilk Bulgar hakaretinin intikamını almayı bıraktı.

Eski el yazması kitaplarda bu eski Kral Asen’in Aziz Patrik Yoan’ın ölümünden sonra Ohri’den Aziz Rahip Teofilakt’ı çağırıp onu Tırnovo Patriği yaptığı hakkında bir hikâye bulunuyor. Bu zamanlardaki bu bilge ve dünya çapında öğretmen, Eflak’ın yanı sıra Bulgaristan’ı farklı dinsizlerine karşı aydınlatmış ve temizlemiştir. Tüm Ulahlar sonunda bu Latin dinsiz grupları kabul etti ve Latinler tek tür ve soy olduğundan ilk önce Latince okudular. Aziz Teofilakt Asen’i kışkırttı ve o Eflak’a doğru yola koyuldu. İki Eflak bölgesini kendi himayesi altına aldı ve dillerini yok etmek için Latin dilini okuyan Ulahlara Roma inancını ve mezheplerine inanmayı yasakladı ve onlara Bulgar dilinde okumalarını aynı zamanda Ortodoks inancına tutunmalarını emretti. Böylelikle o zamandan itibaren Ulahlar tekrardan Ortodoksluğa geri döndüler ve yakın zamana kadar Bulgar dilinde okudular. Şimdilerde Ruslar yeniden kutsal yazıları basit Ulah diline çevirdiler. Böylelikle Aziz Patrik Teofilakt ve Kral Asen’in ilgisi ile birçok halk Ortodoksluğa döndü.

Asen’in Yunanlılara karşı ayaklanıp onları mağlup ettiğini ve nihayet onları Bulgaristan’dan kovduğu ilk hikâyeye geri dönelim. Yunanlılar, Bulgarların Tırnovo’da Asen’i Kral yaptıklarını duyduğunda korkudan ne yapacaklarını bilemediler. Büyük bir ordu toplayıp Kral Asen’e karşı yola koyuldular. Asen Yunanlıları mağlup edemedi. Tüm ordu ile beraber Tuna’yı geçip Eflak’a gitti. Orada birçok birlik topladı ve

tekrardan Tuna'yı geçip Yunanlılara karşı taarruza geçti. Sayısız Yunan ve Bulgar birlikleri ile korkunç bir savaş idi ve Bulgarlar tarafından sayısız Yunan ordusu katledilip öldürüldü. Böylece Asen sonunda Yunanlıları yenerek onları mahvetti ve onları Bulgar topraklarından kovdu. Sonrasında ordusu ile Sırpların karşısına çıktı ve onları kendi himayesi altına aldı. Belirli bir süre Sırplar onun himayesi altında idi. Daha sonra Sırplar ve Yunanlılar bir araya gelerek Bulgarlara karşı ayaklandı. Sırplar Bulgar kiliselerine oldukça fazla zarar verdi. O zamanda Aziz Teofilakt Tırnovo Patriği idi ve birçok kilisenin harap edilmesi yüzünden çok ağladı. O zamanki Sırplar Roma sapkınlığını sürdürdüler. Bu nedenle Bulgar kiliselerine karşı savaş açtılar. Çok fazla kan dökülmesinden sonra Kral Asen Sırpları kuşattı ve onları Bulgaristan'dan kovdu. Sırplar ayrıca Macarlara da yardım etti.

Yunan Kralı Yoan-Kantakuzin büyük bir ordu ile Kral Asen'e karşı çıktı. Fakat Asen onu yendi, yakaladı ve onun gözlerini oydu. Yoan'dan sonra Yunan Kralı Aleksiya oldu. O da birçok halktan ordu topladı ve Bulgaristan'a karşı yola koyuldu. Savaşmaya başladıkları zaman Bulgarlar Yunanlıları yendi ve Kral Aleksiya kaçtı. Hızla koşarken kraliyet miğferi başından düştü. Bulgar askerleri bu miğferi kendi Kralları Asen'e götürdüler. Böylelikle Yunanlılar yeniden Bulgarlar tarafından yenilmiş oldu. O sırada Kral Asen Yunanlılardan birçok şehri aldı. Fakat Kral Aleksiya yeniden bir sürü birlik topladı ve Asen'in üzerine Tsarigrad'ın askeri rütbelilerini, Yunan generallerini ve 270.000 olan tüm gücünü gönderdi. Fakat Tanrının kudreti ile Bulgarlar onları mağlup etti, köleleştirdi ve hiçbir rütbeli Kral Aleksiya'nın yanına dönmedi. Aleksiya bu askeri yenilgiyi duyduğu zaman umutsuzluğa kapıldı. Asen ve Petır'dan barış istemek için elçi yolladı ama kabul alamadı. Sonrasında yeniden Asen'in üzerine bir sürü birlik gönderdi. Fakat Bulgarlar yeniden birlikleri bozguna uğrattılar ve üç Yunan generali olan Aleksiya, Duka ve Aspida'yı ele geçirdi. Sonrasında Kral Aleksiya Asen'e karşı 4. orduyu ve İsak (Seva) adında bir generali gönderdi. Bu İsak 3000 Bulgar'ı bozguna uğrattı ama sonrasında Bulgarlar onu yendiler, yakalayıp tüm Yunan ordusunu kuşatıp köleleştirdiler. Onlardan sadece birkaçı kaçabildi.

Böylece Yunan toprakları birlikleri olmadan başıboş kaldı. Mağlup edilen ve köleleştirilen 3000 askerin öldüğü tahmin ediliyor. Böylelikle Tanrı o zamandaki Yunan Krallarının öcünü aldı. En başından Bulgarlara oldukça zarar verdiler ancak bu zamanda onlara çifte intikam olarak geri döndü. Asen'in Tanrının emri ile Bulgarlara Kral olduğuna inanmadılar. Birçok kez Kral Asen'e karşı asker göndermiş olsalar da

o hiçbir zaman onlara savaş açmadı. Fakat ona karşı gelmeye başladıklarında o Tanrının yardımıyla onları mağlup etti. Böylelikle de Yunanlılar Asen ile tüm birliklerini kaybedene ve krallıklarını fakirleştirene kadar 8 sene boyunca kesintisiz savaştılar. Sonrasında Kral Aleksiya Kral Asen'e boyun eğdi ve hükümdarlığı boyunca ona vergi verdi. Asen Yunan Kralından onu oğlundan ve kardeşinden de vergi aldı. Yunanlılar ve Bulgarlar savaş yapmayı bıraktılar. Asen her iki bölgeyi de kendi himayesi altına aldı. Böylelikle yeryüzünde birçok çar ve kraldan daha fazla yüceltildi. Evrensel Kral olarak adlandırıldı. Çünkü diğer krallara itaat ettirmiş ve Roma İmparatorunu vergiye tabi tutmuştu. Onun adı şanlıydı. Tırnovo'da kutsal aziz patrikler vardı ve itaatkar bir şekilde onları dinliyordu. Onlar ona büyük meziyetler öğretti, Bulgaristan'da birçok kilise ve manastır inşa etti. Sveta Gora 'da birçok manastırı da yeniledi, köy ve değirmenler kazandırdı ve onlara Bulgarca okumalarını emretti. Tırnovo Kalesini yenileyerek içerisine birçok kilise inşa etti. Fakirlere ve kiliselere kraliyet hazinesinden çok fazla sadaka dağıttı. Oğlu Yoan; "Kutsal babam Kral Asen, tüm varlığını ve hazinesini fakirlerin ve kiliselerin sadakaları için harcar ve dağıtır" diye yazar.

Eski sofu ve şanlı Kral Asen zamanında Bulgaristan'da dindarlık ve huzur parıltılı dönemini yaşıyordu ve Bulgarlara büyük fayda sağlıyordu. Başta söylendiği gibi onun aracılığı ile Tanrı Bulgar Krallığını ve asasını yüceltti, ayaklandırdı ve yeniledi. Şeytan Bulgaristan'da böyle bir sofuluk ve huzuru göremiyordu, ancak Kral Asen'e karşı kıskançlık duyuyordu. Kral Asen'in ilk baronu olan İvanko sinsi ve kıskanç bir adamdı. Geniş bir ailesi, kardeşleri vardı ve Tırnovo'da diğerlerinden daha şanlıydı. Bu İvanko kendi kendine bir davranışa girdi ve o hüküm sürsün diye komplosuyla birçok kişiyi Kral Asen'i öldürmeye ikna etti. Böylece adi kanunsuzluğu için Asen'in kız kardeşini de kandırdı. Kral Asen, İvanko'nun bu olayını anlayıp onu bir gece mahkemeye yanına çağırdı ve onu ölüme mahkum etti ancak İvanko kendi tarafında olan halkı sokaklarda hazırlamış idi. Kraliyet muhafızlarını ve kraliyet sarayını ele geçirdiler. İvanko'nun gizli bir kılıcı vardı ve Kral Asen'i yaraladı. O gece Kral Asen öldü. İvanko Tırnovo'yu ele geçirdi ve savaş için güçlendirdi. Fakat Asen'in kardeşi Petır İvanko'yu uzunca bir süre şehrin içinde her yerden kuşattı. İvanko Asen'in kardeşi Petır'a karşı koyamayacağını gördü ve kardeşi ile bir şekilde kurnazlıkla kaçarak Yunan Kralının yanına gitti. Onu kabul edip Kral Asen'i öldürdüğü için teşekkür etti. Eski annesi olan dul Anna'yı onunla evlendirdi. Onu kendi babası olarak adlandırdı ve onu Eski Filipopol ve Dırama'nın generali olarak atadı. Ancak söyleneceği gibi İvan'ın ihanetinden Yunanlılara büyük bir kötülük geldi. Tanrının

kudreti ile sofu ve görkemli Kral Asen böyle bir şehadetle son buldu. 50 yıl, 80 yaşına kadar hüküm sürdü ve yaşlı Kral Asen olarak adlandırıldı.

Asen'den sonra Tırnovo'daki tahta kardeşi Petır çıktı ve Yunanlılar ile barış yaptı. Tüm krallıklar onunla barış yaptı. Petır kardeşinin ardından 5 sene hüküm sürdü ve Tanrıya kendini sessizlik ve sükunet içinde teslim etti.

Petır'dan sonra Asen'in oğlu olan Kaliman Yoan tahta geçti. Bazıları Kalo-Yoan diye yazdı ancak altın mühürlü mektuplarda Yoan-Asen-Kaliman yani Yoanov Asenov Kaliman olarak yazdı. İlk olarak atasının ve babasının adını sonrasında kendi adı olan Kaliman'ı kullandı.

Bu İvanko Yunanlılardan uzaklaşıp birçok birlik topladı. Yunanlıların büyük zararına neden oldu ve askerleri onların birliklerinin çoğunu yok etti. Fakat Yunanlılar kurnazca onu kandırıp tek başına Tsarigrad'a gelmesine ikna ettiler. Onu karanlık bir zindana attılar. Burada sefil ve gururlu kral ölümünü kabul etti. Geriye kardeşi Mitar kaldı ve birçok Yunan şehrini ele geçirdi. Yoan-Kaliman'a karşı savaş açıp Ruslardan yardım istedi. Ancak Yoan-Kaliman tekrar Rusları kovdu, Mitar'ı mağlup etti ve onu muharebede öldürdü. Böylelikle Yunanlılar ve Bulgarlar arasında büyük bir kargaşaya sebep olan İvanko ve Mitar'ın gücü yok edilmiş oldu.

O zamanda Latinler saldırdı ve Yunanlılardan İstanbul'u ele geçirdi. İkiye bölünmüş olan Yunanlıların biri Vitaniya'da Yoan Kalos diğeri Selanik'teki Teodor Laskar olan iki kralı vardı. Selanik Yunanları Bulgaristan'ı da karıştırmalarını istedi. Teodor Laskar da onlara yardım etme sözü verdi ve Yoan-Kaliman'a karşı büyük bir güçle saldırdılar. Fakat o savaşta babasından daha başarılı şanslı ve becerikli idi. Latinleri mağlup etti. Venedik Kralı Baldaviya ile beraber onun bütün generalleri ve soylularını ele geçirdi, zincirledi ve yanında götürdü. Yeniden Kral Teodor'a karşı savaş açtı, mağlup etti, onu yakalayıp iki gözünü oydu ve onu zindana kapattı. Burada da hastalıktan öldü. Yoan-Kaliman büyük bir öfke ile saldırdı ve birçok Yunan kentini yerle bir etti. Bu zamana kadar onlardan terkedilmiş olanlarından bazıları: Filipopol, Marul (tamamen terkedilmiş) tahrip edilen diğerleri ise: Drama, Serez, Kavala, Demir, İsar, Neno, Orvan, Tasos ve diğer birçok ada. Sadece Aziz Dimitriya'ya olan sevgisi yüzünden kendi mührünün üzerinde görüntüsü olduğu saygı duyup kutsal gördüğü için Selanik'i bıraktı. Hala da mührü ve fermanları durmaktadır. Yunanlılar Selanik'e gidip yerle bir ettiğini ve Aziz Dimitır'ın onu orada öldürdüğünü söylüyor. Fakat bu görüşleri doğru değildir. Ondan sonra o uzun yıllar boyunca yaşadı ve savaşta

tekrardan sağ elinden yaralanıp öldü. Daha önce babası hakkında söylendiği gibi Aziz'e büyük bir inanç besliyorlar ve itimat ediyorlardı.

Kral Yoan-Kaliman Latinlere ve Yunanlılara karşı geliyordu. Onları itaat ettirtti ve Paraskeva'nın kroniğinde yazıldığı gibi Latinlerden de vergi aldı. Venedik Baldaviya'sını asillerini ve generallerini Tırnovo'ya getirdi ve hepsinin kafalarını kesti. Sonrasında Aziz İlarian Meglinski'nin bedeninin taşınması hakkındaki mukaddemesinde de yazıldığı gibi Sırplara, Macarlara ve Arnavutlara kendi himayesi altında boyun eğdirdi. Krokiler Budim, Venedik, Lehiya ve Gretsya'ya kadar ele geçirilmiş olanların sınırlarını ve yerlerini göstermektedir. Böylece Kral Kaliman babası Asen'den daha fazla cesareti ve refahı ile dünya çapında yüceltildi. Tanrı onunlaydı ve her savaşta üstesinden gelerek mağlup etti. Tırnovo'nun içinde 40 şehidin adına büyük ve güzel bir manastır inşa etti ve Tırnovo'ya her yerden birçok azizin naaşını getirtti. Onları bu manastıra yerleştirdi ve buraya sık sık tek başına azizlere ibadet ederek şarkı söylemek için geldi. O zamanlar Aziz Sava Sırbski Tırnovo'ya bu Kralın yanına gelirdi. Sırp Kralı Vladislav bu Kralın kızı ile evlendi. Aziz Sava burada öldü ve onu kraliyet manastırına gömdüler. Sonrasında cenazesi Sırbistan'a nakledildi. Böylelikle Kral Yoan Sliven Ormanında Svetagora'ya benzer birçok manastır inşa ettirdi. Yeniden Latinler bu Krala karşı deniz yoluyla harekete geçtiler ve Selanik'te büyük bir çarpışma oldu. Bu savaşta Latinler onu bir şekilde ateşle veya tüfekle yaraladı ve üç gün sonra Selanik'te öldü. Baronları ve askerleri onu çok sevdiklerinden Selanik'e gömmediler. İçini boşaltarak Tırnovo'ya taşıyarak 40 Şehitler Manastırına gömdüler.

Kaliman'dan sonra Petır'ın oğlu Boril hüküm sürdü, Latinler ve Yunanlılar ile barış yaptı. 15 sene hüküm sürdü ve Tırnovo'daki tahtında öldü.

Boril'den sonra tahta Miço ya da Similets çıktı. 25 sene hüküm sürdü ancak savaşta şanslı değildi. Hükümdarlığı döneminde Yunanlılar Bulgarlardan İştip'e kadar olan toprakları aldı ve bu yüzden Bulgarlar Kral Similets'den nefret etti ve onu krallıktan kovdular. O da oğlu Asen ile beraber Tsarigrad'a gitti ve orada öldü. Oğlu kalıp Yunan Kralının kızı İrina ile evlendi.

Bulgarlar tahta Petır ve Asen'in torunu Konstantin Şişman'ı çıkarttı. Uzun boyu, güzel bir yüzü vardı. Herkes Konstantin'in boyuna ve güzelliğine hayran kalıyordu. Bir o kadar güzel, düzgün ve yüzü ile duruşundan da belli olan kraliyet ailesi ve soyundandı. İlk başta Vidin'de idi. Vidin ona Kral Similets tarafından verildi. Özel bir gücü ve ordusu vardı. Sırp Kralı Milutin ile de birçok savaşı oldu. Sonrasında da

Kral Milutin ona ilk soylulardan olan Dragoşa'nın kızını verdi. Konstantin Milutin ile barış yaptı ve birbirlerini çok sevdiler. Bundan yıllar sonra çocukları doğduğu zaman Milutin kızı Neda'yı Konstantin'in oğlu Mihail'e verdi. Sonrasında bu Konstantin Şişman'ı Bulgarlar Vidin'e çağırdılar ve onu kral yaptılar.

Başlangıçta Yunanlılar ile barış yaptı ve Mesembria şehrini onlara geri verdi. Bir zaman sonra Konstantin Nikeya'nın utanç verici suçu yüzünden ilk karısını kovdu ve Yunan Kralı Teodor'un kızı olan Teodora ile evlendi. Kral Teodor'dan sonra oğlu Yoan tahta çıktı. Ancak Mihail Yoan'ı kör etti ve onu tahttan kovdu. Bu yüzden Konstantin'in karısı kardeşinin yasını tuttu ve Konstantin'i öfkelendirdi. Birçok birlik toplayıp Yunan Kralı Mihail'e karşı yola koyuldu. Böylece Mihail Konstantin'e karşı gelmiş oldu. Mihail büyük Bulgar ordusunu gördüğünde oldukça korktu. Deniz kıyısından gizlice kaçıp, sonunda su aldıkları küçük bir gemi bulup ve ona binip Tsarigrad'a kaçtı. Böylelikle tüm ordusu gerisin geriye kaçmış oldu. Konstantin birçok Yunan köyü ve şehirlerini yağmaladı, birçok ganimetle zenginleşerek Tırnovo'ya geri döndü. Karısı Teodora öldü. Mihail Paleolog kardeşi Maria'yı Konstantin'in eşi olması için verdi ama buna rağmen barışı sağlayamadı. Konstantin Şişman ile Yunan toprağında yeniden savaştı. Mihail Latin inancını kabul etmiş, Latinlere yardım etsinler diye elçi gönderdi. O zamanda Latinler deniz yoluyla gelip Sveta Gora'yı yakıp yıktılar ve onların dindarlıkları yüzünden birçok azizi katlettiler. Bulgaristan'a karşı yola koyuldular ancak Kral Milutin ordusuyla Paleolog'a saldırdı ve Yunanlıların daha önce Bulgarlardan aldığı, Sırpların da Yunanlılardan aldığı İştip'ten Serez'e kadar olan toprakları geri aldı. Paleolog, Milutina'ya karşı bir ordu ile yola çıktı ancak sefil dinsiz yolda öldü. Yunan rahipleri onu gömmek istemediler. Şişman'ın karısı Kraliçe Mariya, gizlice birçok altın ve birkaç rahip göndererek amcası Paleologa'yı gömdürdü. Bu yüzden kocası Konstantin tarafından ağır cezaya çarptırıldı.

Başlangıçta Yunanlılar Kral Smilets'ten, Serez'den İştip'e kadar olan toprakları aldıklarında Bulgarlar, Arnavutlar ile beraber kalan Ohri'dekiler ve Ulahlar ile beraber kalan Tırnovo'lular olarak ikiye ayrıldılar. Ohri baronu bağımsız bir Kral oldu. Sonrasında Sırplar bu toprakları Yunanlılardan aldı ve Şişman'a kadar olan Bulgarları yine ayırdı.

4.1.4. OKUYUCU, BURAYA DİKKAT ET SIRP KRALLARI HAKKINDA KISACA BAHSEDECEĞİZ

Simeon Neman, Sırbistan'ın ilk ünlü ve sofu kralı olarak ortaya çıktı. Sırbistan'da Kraliyet soyu ve sofuluk ondan sonra başladı. Kökenleri Lakiniya'dan geldi. Kadınlarını ve onların ailelerini dahi, hiçbir nesli Sırplardan gelmeyen kişilerden seçti. Neman keşiş oldu. Sveta Gora'ya gitti, Hilendar Manastırını inşa etti ve öldü. Onun cesedinden şifalı yağ çıkarıldı.

Ondan sonra oğlu Stefan Sırp Kralı oldu. O da ölümünden önce keşiş oldu ve cesedi bozulmamış olarak hala Studenitsa'dadır.

Üç tane oğlu vardı. İlk Kral olan Rodoslav'dır. Kardeşi Vladislav onu kovmuş ve o keşiş olup huzur içinde ölmüş. Sonra Vladislav Kral oldu. Ölümünden önce o da keşiş oldu ve Miloşev Manastırına gömüldü. Sırp Kralı onların kardeşi olan Uroş oldu.

Bir zaman sonra oğlu Dragutin isyan çıkartarak babasını tahttan kovup kral oldu.

Bir süre sonra pişman olarak krallığı kardeşi Milutina'ya devretti ve hayatını büyük bir tövbe ile sonlandırdı. Onun şimdiye kadar ulaşan bedeni Sofya'da durmakta. Ancak Sofya halkı bunun Kral Mulitin'in bedeni olduğunu düşünüp söylüyorlar ama öyle değildir. Kral Dragutin'in hayatı hakkında kronikleri okuyun. Onun keşiş ismi Teoktist'dir. Mulitin ölümüne kadar keşiş değildi. Sırp Krallarının soy ağacını okumamışlar ve kroniklerde onlardan hangisinin olduğunu anlamıyorlar. Sofya'da Mulitin değil Dragutin yatmakta. Dini tören ve merasimleri birlikte düzenleniyordu ancak onların merasimi ilk Milutina'yı anmak ve onu daha çok yüceltmekti. Dini tören nedeniyle Milutin'dir diye düşündüler fakat hayatını okuduğu kişiye dikkat etmiyorlardı. Milutin'in bedeni, Bana Luçina'da karışıklık ile gömüldü ve şimdiki insanların bilmediği bir yerde kalmıştır. Dragutin Srem'den Sofya'ya taşınmıştı. Dragutin'den sonra Milutin Kral oldu. O 40 yıl hüküm sürdü, en şanlı ve en iyi kraldı. Sırpların topraklarını genişletip Yunanlılardan birçok yeri ele geçirdi ve bir sürü kilise ve manastır inşa ettirdi. Tanrı'ya karşı şanına, sofuluğuna ve arzusuna sahip olduğu gibi, bir başka Sırp Kralı yoktu.

Milutin'den sonra oğlu Stefan Kral oldu. Daha babası hayattayken kral olmak ordu ve savaş yönetmek istedi ancak babası Milutin kurnazca onu yanına çağırdı ve onu yakalayarak gözlerini oyup Tsarigrad'a sürgün etti. O zaman da Aziz Nikola ona

gözlerini armağan etti. O Sırp Kralı oldu ve dindar, dürüst, kutsal bir şekilde yaşadı. Sonrasında oğlu Stefan ona karşı isyan etti ve iple onu boğdu. Onun bedeni bugüne kadar Deçani'de bütün bir şekilde bozulmadan birçok mucize yaratıyor.

Bu Stefan aziz bir adam olan babasını öldürüp kral oldu. Stefan Yunanlılara karşı yola çıktı ve Bulgar Kralından Selanik ve Ohri'yi aldı. Fakat Selanik'te Yunanlılar ile barış yaptı ve birkaç şehri onlara geri verdi. Ohri'ye geri dönerek yanına Kraliyet ailesinden olan Vukaşina'nın babası ve Marko'nun babası Vukaşina'yı aldı. Bu Kral Vukaşin ve Marko Kravelik bilge, cesur ve iyi insanlardı. Bundan dolayı Stefan onların yeteneklerine ve cesaretlerine hayran kaldı. Onları Sırbistan'da yanına aldı ve kendinden sonra ilk sırada Vukaşin, ikinci sırada ise Knez Lazara vardı. Bunlar Stefan'ın ilk soyluları idi.

Stefan, hiçbir Çar ya da Kral ona kraliyet unvanı vermeden Üsküp'ün egemen kralı oldu. Böylelikle diğer dört patrikten izin almadan Sırp patriğini atadı. Sırpların ilk olarak bir kralı ve başpiskoposu vardı ancak Stefan, kendince ve deliliği ile kraliyet ve patriklik gibi yüksek unvanlar edindi. Bu deliliği yüzünden tüm kral ve çarlar ona güldüler ve önce babasının katili sonrasında ise kendisini Kral diye adlandıran Stefan Nasilni (Güçlü Stefan) dediler. Uygun olmayan bir şekilde Sırpları ve patriği yerleştirdi. Dört patrikte onu lanetleyip aforoz ettiler. Böylece Stefan deliliği ve babasını öldürmesinden Patrikten ve Tanrı'nın gazabından lanet almış oldu. Onun ailesi Neman Simeon'un soyunu bitirdi. Bu Stefan, Sırp Krallığını yok eden Kral olarak adlandırıldı. Bu lanet ve aforoz edilmesi ile de öldü.

Fakat onun gibi deli bazı Sırplar, onun yaptıklarını ve Nasilni Stefan adını saklayıp onu güçlü Stefan olarak adlandırdılar ve Neman Simeon'un ailesi ve soyu onunla bittiği, aforoz edildiği, lanetle öldüğü ve babasını öldürdüğü için onu Aziz olarak sayıyorlar. Buna hiç dikkat etmediler, şimdi de dikkat etmiyorlar fakat, büyük babası Milutin'den daha fazla Stefan'ı yüceltip Aziz Krallar'dan daha çok onu övüyorlar ve tüm Sırp ihtişamı ile başarılarını ona atfediyorlar. Bir Latin filozofu halk masalları ve kahramanlıkları yazdı. Avrupa'daki sınırları, kaç insan ve yer adı olduğunu bir masalla tasvir etti. Sırplar bunu buldu ve Stefan'ın bu yerlere ve halklara hükmedip ele geçirdiğini göstererek onu Stefan Nasili'ye atfettiler. Ninelerden Stefan hakkında bir şeyler duyup işte böyle bilinçli bir şekilde onun hakkında yazdılar. Soy ağacında atalarının onun hakkında, çocukları hakkında ve ne kadar toprağa hükmettiği hakkında nasıl yazdığına bakmadılar. Buna bakmadılar ve bakmıyorlar ama Stefan'ı güçlü olarak adlandırıyorlar. Özetle, kötülüğü ve gücü ondan kaynaklanıyordu.

Böylelikle Kral Konstantin Şişman ve oğlu Kral Mihail hakkında kınayarak yazdılar. Kötülük dolu Şişman'ın oğlu Mihail diye adlandırdılar. Bu Konstantin ve onun oğlu Mihail, Sırp Krallarının sarayından kadınlar alıp sonra onları kovdular. Bu nedenle Sırplar ve Bulgarlar arasında bir nefret oluştu ve Konstantin'in oğlu Kral Mihail, Deçanskiya Kralı tarafından savaşta öldürüldü. Bu yüzden Sırplar gururlanıp Bulgarlar ile Şişmanların sarayına sitem ediyorlar. Uzun yıllar boyunca Sırplar savaşta bir kralı mağlup edip öldürdü ve gururlanıp hikaye yazıyorlar. Bulgarlar uzun yıllar boyunca hüküm sürdü ve birçok kralı öldürüp defalarca onlardan vergi aldığı imparatorlara boyun eğdirdi ve Sırplar onlara hiçbir hikaye yazmadı, hiç övgüde bulunmadı ve hiç önem vermediler. Ancak bugüne kadar hepsi Şişman'ı ve Bulgar sarayını kınayıp kendi Nasilni Stefan'ını övdüler ve onun baba katili oluşunu gizlediler. Bu yüzden kısaca buraya Sırp Kralları ve Şişman hakkında yazıldı. Bulgar tarihinde hiçbir yerde Konstantin'in adının Şişman olduğu belirtilmez. Sırplar onun için böyle yazıyor ve onu Şişman olarak adlandırıyorlar.

Stefan'ın ölümünün ardından sarayının ve tahtının başına Vukaşin getirildi. Bu Vukaşin, Stefan'ın kraliyet unvanını istemedi ve Yunan ve Bulgar Krallarına katıldı. Bu konuda anlaşmazlıklar vardı ve Vukaşin kendi Bulgar Krallığı için üzgündü. O da Bulgar Krallarının soyundan, Stefan'ın Kraliçesi olan Elena'nın akrabası idi. Elena, Bulgar Kral'ı Smilets'in kızı idi. Bu Vukaşin, Stefan'ın oğlu Uroş'u öldürüp Sırp ve Ohri Kral'ı oldu. Ohri ve Prilep'e geri döndü ve Sırpların üzerinde hakimiyet kurarak birçok yere hükmetti. Prens Lazar, Şumadiya ve Morava'daki Tuna'da kaldı ve Vukaşin'e direnç gösterdi. Böylece Sırp toprakları birkaç yıl ikiye bölündü. Sultan Murad bir ordu ile Prens Lazar'a karşı gitti. Vukaşin, Prens Lazar'ın yardımına gitmedi, Murad ise Kosova çayırında Prens Lazar'ı öldürdü ve ilk önce ülkesini ele geçirdi sonrasında, Kral Vukaşin birlikleri ile Türklere saldırdı ve onları Sırbistan'dan Edirne'ye kadar takip etti. Ancak, Türkler yeniden Vukaşina'ya güçlü bir şekilde saldırmaya başladı ve onu geriye doğru kovaladılar. Pazarcık yakınlarındaki Meriç'te hizmetlisi tarafından öldürüldü. Marko babası Vukaşin'e karşı hata yaptı ve babası onu öldürmek istedi. O da Edirne'deki Türk Kralı'nın yanına kaçtı.

Vukaşin'in katledilmesinin ardından Kral Bayezid, Marko'yu Pirlepe ve Ohri'ye küçük bir paşa olarak yerleştirdi. Bulgar Kralı Aleksandır'ın kızı olan Mariya'nın oğlu olan Bu Bayezid, Şişman Konstantin'in oğlu söylendiği gibi hem Vukaşin hem de Marko Konstantin'in soyundan olduğundan Marko Kraleviki'yi akrabalıkta sevdi. Türk Kralı'nın eşi olan başka bir Sırp Mariya vardı. Despot Druja'nın kızı Kalamariya olarak

adlandırıldı. Böylelikle neredeyse yüz yıl geçti. Türkler sonunda bu Sırp despotlarını yenip boyun eğdirdi. Kral Vukaşin'in oğlu Marko, Prilep'te uzun süre kaldı. Birçok kilise inşa ettirdi ve Arnavutlar ile çokça savaş yaptı. Ohri bölgesi de Türklere bağlıydı ama Marko komuta etti. Orada hiçbir Türk yoktu. Ardından Türk Kral'ı, Marko'yu Eflak'a savaşa çağırdı. Marko Eflak'a gitti ve Ulah ordusunun karşısında Hıristiyan ikonlarını ile haçlarını gördüğünde ağlamaya başladı ve hiçbir sebeple Hıristiyanlar ile savaşmak istemedi. Böylece Eflak'ta Marko öldürüldü, Türkler ise Marko yerine bu zamanda da olan Türk paşalarını yerleştirdiler.

Hem Vukaşin'in hem Marko'nun hem de Sırpların sonu budur. İlk Sırp Kralı veya yönetici Simeon Neman'dan, Neman'ın yedinci nesli olan Stefan'ın oğlu Uroş'a kadar Sırp Krallığı 250 yıl varlığını sürdürdü. Böylece onların krallığı yedinci kuşakta sona erdi. Şehirler kalmamıştı, onlardan hangisinin nerede kaldığını kimse bilmiyor. Güzel manastırlar ile kiliseler yaptılar. Tanrının önünde ve yeryüzünde yüceltilecekleri dine bağlılıkları vardı. Kısa bir süre varlıklarını sürdürdüler. Krallıkları küçük ve oldukça dar alandaydı. Sonra bu Stefan Yunanlılardan ve Bulgarlardan az bir toprak aldı fakat oldukça kısa bir süre krallık onun oldu. O, Ohri Kralı'nı ve Tamoşnite Bulgarlarına boyun eğdirip "Bulgarların Kralı" diye adlandırıldı. Fakat bu krallar kısa bir süre sonra yeniden kendi Bulgar topraklarını aldı. Stefan'ın hükmettiği yerler Bulgarlara geçti, Türkler de onu daha önce söylendiği gibi Vukaşin'den aldı. Ohri'deki son Bulgar ve Sırp Kralı idi.

Okuyucu, bu kısaca Sırplar ve Bulgarlar, Stefan ve Şişman hakkındadır. Bu nedenle bugün bile Sırplar, Bulgarlara sitem ediyor. Deliliklerinden Krallık, ordu ve toprakları olan Bulgarlardan daha görkemli görünüyorlar ama öyle değil. Yeryüzündeki tüm halklar Bulgarları tanıyor, tüm tarih tanıklık ediyor ve yazılı olarak bulunuyor. Latin ve Yunan tarihindeki kaynakların hiçbir yerinde Sırplar ile ilgili hiç kutsal yazı veya belge yoktur. Ancak Simeon Neman'dan yazmaya başladılar ve o zamandan beri yazılı soy ağacı ve Kral ile Azizlerin kendileriyle ilgili hal tercümesi var ama hiçbir şekilde tutarlı değiller. Onların ne kadar Kralları hakkında kitapları varsa, her yazılan bir o kadar farklı ve tutarsız. Cahil insanlardan kim nasıl istedi ve nasıl duydu ise öyle de yazmış. Bu yüzden onların tutarsızlıklarından neyin gerçek ve doğru olduğu anlaşılamaz. Bugüne kadar da onlardan bazıları yeni şeyler çıkarıp hikaye sokup boş konuşuyor ancak Yunan ve Latin tarihinde Bulgarların sahip olduğu gibi, başlangıçtan soyları ile ilgili hiçbir kaynak yok.

4.1.5. KONSTANTİN ŞİŞMAN İLE İLGİLİ HİKAYEYİ TEKRAR BİTİRİYORUZ

Lagan adında bir çoban ortaya çıktı. Asker oldu ve kısa bir süre sonra ise Konstantin'in baronu oldu. Kurnaz ve ileri görüşlü idi. Bir süre sonra Lagan, Bulgar ordusunu kendi yanına çekti. Çünkü savaşta cesur ve becerikli idi. Büyük bir ordu ile Konstantin'e karşı ayaklandı ve onu öldürüp Tırnovo'yu kendisi yönetti ve böylece Bulgar Kralı oldu. Adı Lagan idi. Tırnovo'ya geldi, Yunanlı Mariya'ya küfür ederek onu Mihail ile Tsarigrad'a sürdü ve krallığın hakimiyetini bir süre elinde tuttu. Fakat Konstantin Şişman tarafından tahttan kovulan önceki Kral Smilets'in Yunan Kralı'nın yanında olan Yoan adında bir oğlu vardı. Kral, bu Yoan'ı Lagan'a karşı kışkırtıp onu güçlü bir ordu ile Lagan'ın üzerine gönderdi. Lagan, Yoan'ın güçlerine karşı koyamayacağını gördüğünde Tatar Beyinin sarayına kaçtı. Fakat, Yoan ve Yunan Kral'ının isteği üzerine Tatar Beyi Noga, Lagan'ı öldürdü ve böylece o kendi hayatını sonlandırmış oldu.

III. Yoan-Asen kraliyet ailesinden ve eski Kral Asen'in soyundan olduğu için Bulgar tahtını sorunsuz aldı. Yunan Kralı'nın kızı İrina ile evlendi. Uzun süre de Bulgar Krallığı'nı sükûnet ve barış içinde yönetti. Ancak, hainlik içindeki baronlardan biri olan Petır, Yoan'ın tahtını ele geçirmek için kraliyet ordusuna ve baronlarına yalan söyledi. Yoan, Petır'ın komplosunu anladığında kraliyet hazinesini toplayıp Tsarigrad'a gitti. Orada da barışçıl ve sessiz bir şekilde hayatını sonlandırdı.

Petır Bulgar Krallığını ve tahtını devraldı. Fakat bu Tatar Beyi Noga, Tatarlarını Petır'a karşı kışkırttı. Ancak Petır'ın üstesinden geldi. Muharebede canlı olarak ele geçirdi ve onu bir zindanda boğdu. Bir süre sonra Boyarlar Petır'dan nefret etti ve o da Edirne'ye kaçıp orada salgından öldü.

Bolyarlar, bazıları savaşta becerikli ve ilk baron olan Svetoslav'ı Kral olarak isteyen diğerleri ise Kral Konstantin Şişman'ın oğlu olan Mihail'i isteyen olarak ikiye ayrıldı. Svetoslav zirveyi alıp kraliyet tahtına çıktı. Yunan Kralı Mihail'in kızı ile evlendi. Persler Yunan Krallığını tehdit ettiğinden Kral Mihal damadı Svetoslav'dan Perslere karşı ona yardım etmesini istedi. Svetoslav, Yoan'a Hristobozko Matsukata'nın komutasında 20.000 atlı asker ve 6000 yaya Bulgar gönderdi. Böylece başlangıçta Bulgarlar Persleri yendi. Döndükleri zaman Persler onların etrafını dar yerlerde sarıp bir kişinin bile geri dönememesi için onları katletti. Bu yüzden Tırnovo Patriği Yoakim'in Perslerle gizli bir anlaşması olduğundan şüphelenilmişti. Fakat Yoakim'in

bunda suçu yoktu. Svetoslav, Patrik Yoakim'i yüksek bir dağdan atıp öldürülmesini emretti. Bulgarlar Svetoslav'ın bu merhametsiz davranışını gördüklerinde ondan vazgeçtiler ve onu tahttan kovdular.

Bulgarlar tahta Kral Konstantin Şişman'ın oğlu Mihail'i çıkarttı. Mihail Kral Milutin'in kızı olan karısı Neda'yı terkedip Svetoslav'ın karısı Teodora'yı aldı. Çünkü Svetoslav kısa bir süre sonra Kefalonitski Despotu olan bir kont tarafından öldürüldü. Ancak Sırp Kralı Stefan Neman, kız kardeşine hakaret ettiği için Bulgar Kralı Mihail'den intikam almaya hazırlanıyordu. Ama Mihail de Bulgar ile Ulah birlikleri topladı ayrıca Yunan Kralı Andronik'i yardıma çağırdı. Yunan Kralı ordusu ile yola koyuldu ama kurnazlık ederek Lagonska tarafında durdu ve Mihail kuzeyden Sırp topraklarına karşı taarruz etmeye başladığında Mihail'in yardımına gelmedi ve ülkeyi Struma Nehri'nin üst kısımlarına kadar harap etti. 5. günde Stefan Neman onun etrafını çevirip sardı, 10.300 Alman askerleri diğer Sırp ve Macarlar yardım etti. Bir Deçanski Kralı olan Stefan Neman, Mihail'i mağlup edip onu çarpışmada öldürdü. Andronik'te Kral Mihail'in düşmesinin ardından, Bulgarların kendi aralarında kimin kral seçileceğini tartıştıklarını gördü. Ordusu ile saldırdı. Mesembria'yı ve diğer birçok şehri Bulgarlardan aldı. Daha önce Mihail bu Andronik'i Kraliyet tahtına yerleştirmişti. Tsarigrad'a bir ordu ile saldırdı ve yaşlı Andronik'i kovup yerine genç Andronik'i koydu. Bulgar tahtında oturduğu müddetçe ondan vergi aldı.

Mihail'den sonra Bulgarlar tahta onun kardeşi Aleksandır'ı çıkarttı. Sırp Kralı Stefan Bulgaristan'a Radomir'in yakınlarına karanlığı durduran bir ordu ile geldi ve Bulgarlara "bizimle barış yapmak ve topraklarınızda savaş olmasın istiyorsanız Aleksandır'ı kovun ve yerine kız kardeşimin oğlu Stefan'ı yerleştirin" diyerek elçi gönderdi. Bu Stefan Sırp Kralının kız kardeşi Neda ve Mihail tarafından dünyaya geldi. Sırplar, Bulgar tahtına yerleşmek istedi. Fakat Aleksandır, Stefan Neman'a karşı yeni bir ordu ile taarruza geçti ve onu Sırbistan'a geri gönderdi. Bundan sonra Yunan Kralına karşı döndü ve Edirne ile birçok yeri ele geçirerek ganimetleri alarak Bulgaristan'a geri döndü.

Andronik'in yerine geçen Yunan Kralı Yoan-Kantakuzin güçlü bir ordu toplayarak aniden Bulgaristan'a saldırdı ve sınırın yakınında geniş bir bölgeyi tahrip etti. Aleksandır bunu görüp Yoan'ın yanına barış istemek için elçi gönderdi. Ancak Yoan barış yapmak istemedi. Aleksandır kendi yanında 8000 Bulgar 2000 Ulah olan orduya sahipti. Böylece 7000 olan Yunanlılara karşı 10.000 kişi ile gitti. Yunanlılara karşı savaş başladı ama Bulgarlar hiçbir şekilde geri çekilmediler ve Yunan ordusunu

sağlam bir şekilde katlettiler. Böylelikle Yunanlılar, Kralları Yoan-Kantakuzin ile beraber geriye doğru Rusçuk şehrine doğru kaçtı. Bulgarlar ise kenti uzun süre kuşattı. Kral Yoan-Kantakuzin çok çaresizdi ve ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Kral Aleksandır, Kral Yoan'a merhamet etti. Yeniden ona barış teklif etti ve ona Tsarigrad'a barışçıl bir şekilde dönmesini söyledi. Yoan ise bundan çok memnun kaldı ve Aleksadır ile daha büyük bir barış olsun istedi ve 15 yaşında olan Aleksadır'ın oğlu Yoan Şişman'a 10 yaşında olan kızını verdi. Edirne'de ihtişamlı bir evlilik ile dostluk kuruldu. Burada, her iki kraliyet sarayında da büyük bir görkem ve kraliyet ihtişamı vardı.

Bundan sonra Aleksandır Tırnovo'ya döndü. Kendisinin sahip olduğu tüm düşmanlardan kurtuldu ve krallığını büyük bir anlayış ile yönetti. Onun zamanındaki tüm halk özgürce yaşadı. Fakat kötü niyetli bir karısı vardı ve kötülük içinde yaşıyordu. Aleksandır onu kovdu ve bir Yahudi kadın aldı. İlk önce vaftiz edilmesini emredip böylelikle onu karısı yaptı ve ilk karısını oğlu Straşimir ile beraber Vidin'e gönderdi. Oğlu Straşimir'e annesi ile beraber Vidin ve çevresini yönetmesi için izin verdi. Bir süre sonra Straşimir annesinin dolduruşu ile babasını dinlemedi. Kendini Vidin'in Kralı olarak adlandırdı ve babasına hiçbir şekilde itaat etmedi. Straşimir'e olan büyük sevgisi yüzünden Aleksandır ona hiçbir şekilde zarar vermek istemedi. Fakat Macaristan Kralı gelip Vidin'i kuşattı ve babasına itaatsizliği yüzünden Straşimir'i yakalayıp cezalandırdı. Onu uzunca bir süre zindanda tuttu. O zamanda Kral Aleksandır'ın ricası üzerine Vengarski veya Macar Kralı Straşimir'i zincirlerinden kurtardı. Çocuklarından birini rehin aldı ve gitti. O zaman 1351 yılı idi. O sırada Sultan Murad Bulgaristan'a karşı birlikleri ile saldırmak istedi. Aleksandır ona kızlarından birini verdi ve böylelikle kısa hükümdarlığı boyunca Sultan Murad ile barış yapmış oldu.

1363 yılında Aleksandır öldü ve geriye Straşimir, Şişman ve Asen adında 3 oğlunu bıraktı. Aleksandır'dan sonra tahta Şişman çıktı. Ancak Sultan Murad Bursa'da otururken Kral Aleksadır zamanında Yunanlılar, Bulgarlar ve Murad arasında barış vardı. Onun ölümünden sonra Bulgarlar ve Yunanlılar bu barışı bozdu. Şişman saldırıp Edirne'yi Yunanlılardan aldı ve onları vergiye tabi tuttu. Bu yüzden onlar da büyük bir rica ile Murad'ı Bulgarlara karşı çağırdı. Murad'da Bulgaristan'a karşı karadan ve Karadeniz'den büyük bir Türk ordusu ile geldi. Türklerin yarısı Bulgaristan'a, yarısı Eflak'a karşı olarak ikiye ayrıldı. Böylece Yoan Şişman ve onun kardeşleri Straşimir ile Asen Murad'a karşı cesurca davrandı ve o zaman Türkleri ve

Murad'ı yendiler. Murad'ın ordusunu ciddi hezimete uğrattı ve onu Bulgaristan'dan utanç verici şekilde kovdular. Bu savaşta Türkler Şişman'ın kardeşi Asen'i öldürdü. Aynı şekilde Eflak'a giden Türk ordusundan birini Ulahlar hezimete uğrattı. Geriye kalanları ise Tuna'da boğuldu. Böylece Bulgarlar ve Ulahlar Türk köleliğinden kurtulmuş oldu. Sultan Murad göğsünden yaralandı ve Bulgarlara karşı aşırı kızgınlık ve öfke içindeydi.

Yeniden 3 sene içinde Bulgaristan'a karşı Türk ordusunu topladı. Yunan Kralı Manuil bu duruma sebep oldu. O sırada da Straşimir ve Şişman kavga ve münakaşa yaşadı. Straşimir büyük kardeş olarak Tırnovo'da hüküm sürmek istedi. Fakat Yoan Şişman orayı bırakmak istemedi ve ona şöyle dedi: *"Babam seni uzun süredir Vidin'de özgür bıraktı, Vidin sana yeter, beni ise babam tahta çıkardı ve sana bırakmıyorum."* Böylelikle ikisi arasında büyük bir nefret oluştu ve iç savaş için birlikler hazırladılar. O sırada Yunanlılar ve Türkler Bulgar münakaşasını gördü ve Murad yeniden Bulgaristan'a karşı bir ordu ile harekete geçti. Türk ordusu Bulgaristan'a saldırdı. Straşimir, Şişman'a karşı olan nefreti ve kötü niyeti yüzünden kardeşine yardıma gitmek istemedi. Böylece Türkler ilk olarak Edirne'yi[218] Bulgarlardan aldı. Sonra da güçlü bir ordu ile Tırnovo'ya doğru hareket etti. Büyük bir muharebe oldu ve çok kan döküldü. Kral Şişman uzun süredir Tırnovo'da Türklerle mücadele halinde dağ geçidi ve korunaklı yerlerde idi. Bulgarlar ile Türkler arasında farklı bir çarpışma ve savaş olmuştu. Ancak Tanrının iradesi ile o sırada Türkler mağlup edip Tırnovgrad'ı ele geçirdi ve tüm Bulgaristan'ı köleleştirip hükmü altına aldı. O zamandan bu zamana kadar onlar esaret altında tutup Bulgar topraklarında zulmediyor. Türkler Bulgar topraklarını ve krallığını 1370 yılında ele geçirdi.

---

[218] *Edirne, Osmanlı egemenliğine girene kadar Bizans döneminde kronolojik olarak; 380 'de* ***Gotlar****, 441-447 'de* ***Hunlar*** *(Atilla), 550 'de* ***Avarlar*** *(Başbuğ Bayan / βαϊανός), 809-813* ***Bulgarlar*** *(Krum Han), 970 'de* ***Peçenek – Macar – Bulgar*** *(Rus Kinezliği), 1001 'de* ***Bulgarlar*** *(Samuel), 1018 'de* ***Peçenekler*** *(Başbuğ Sulçu / Σουλτζοῦς), 1086 'da* ***Kumanlar*** *(Leon Diogenes), 1096-1149 ve 1189 'da* ***Latinler – Frenkler – Almanlar*** *(I. II. ve III. Haçlı Seferleri sırasında konaklama, yağma ve işgaller), 1204 'te* ***Venedik*** *(IV. Haçlı Seferinde hedef İstanbul idi ve bölge paylaşılınca), 1206 'da* ***Bulgarlar*** *(Kaloyan), 1308 'de* ***Katalanlar*** *ve 1328 'de* ***Bulgarlar*** *(Şişman) gibi topluluklar, barbarlar, yağmacılar, toplama ordular, krallıklar, imparatorluklar tarafından savaş, kuşatma, yağma ve istilaları defalarca yaşamış ve devamlı el değiştirmiştir. Sultan I. Murad, Lala Şahin Paşa'yı Edirne üzerine sefere yollar fakat Bizans güçleri haberi alır almaz Osmanlı ordusunu Sazlıdere civarında karşılarlar ve çok büyük bir mağlubiyet alıp Edirne'ye kaleye geri çekilirler. Haberi alan I. Murad soluğu Edirne surlarının önünde alır. Bunu gören Edirne tekfuru (kumandanı/valisi) aynı günün gecesi Meriç nehrinin de kabarmasını fırsat bilerek tüm mal varlığını alarak nehir yolu ile Enez'e kaçar ve sabahı durumun farkına varan Edirne halkı ile önde gelen insanları kalenin anahtarını sultana teslim ederler*; Altay Bayatlı, *Edirne Taş Köprüleri*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2015, s. 11-15.

Murad başkentini Bursa'dan Edirne'ye taşıdı. 12 sene sonra Sırbistan'a karşı yola koyuldu ve Sırp topraklarını Prens Lazar'dan aldı. Ancak Prens Lazar'ın damadı Miloş Momçil Kosova ovasında Sultan Murad'ı öldürdü. Murad'dan sonra Türklerin Kralı Bayezid oldu. Türkler Bulgaristan'ı ele geçirdikten 80 sene sonra veya 3 sene daha geç Sultan Mehmed Bursa ve Edirne'den çıkıp her yerden Yunanlıları kuşattı ve 1453 senesinde İstanbul'u fethetti. Türklerin Bulgaristan'ı ele geçirmesine, Bulgarlara karşı iki kere kendi topraklarından geçip onları köleleştirmelerine izin vermekten mutluluk duydular ve böylece onlar da Türk ellerine düştüler. Fakat onların büyük kötülükleri için Türkler her yerden kuşatıp sonra da onları köleleştirip ayakları altına aldılar. Yunan yazmalarında Şişman ve Straşimir'in kendilerinin Türkleri Bulgaristan'a birbirlerine karşı çağırdığı ancak Türklerin ikisine de karşı çıkıp Bulgaristan'ı onlardan aldığı yazılıdır. Bu Yunanlıların yazdığı doğru değildir. Onlar kurnazlık ile yaptıklarını gizliyor. Başlangıçta vakayinamelerini böyle yazdılar ama Rus ve Moskovların yazmaları Yunan Kralı Manuil'in önceden Türkleri Bulgarların aleyhine çağırdığını ve onların denizden ve karadan Bulgaristan'a karşı geçmelerine izin verdiğini gösteriyor. Savaş ilk olarak Yunanlılar aracılığı ile Bulgaristan ve Kral Şişman'a karşı böyle başladı.

Bu Kral Yoan Şişman Tırnovo'da 7 sene hüküm sürdü. O zaman Bulgarlar Tırnovo'da Bulgarca kitap basmaya başladı ve o dönemde birkaç kitap çıkmıştı. Şimdiye kadar da deride damgalı inciller bulunuyor. O zamanki insanlar bu işte yetenekli değildi ve yazmaları sade dille ortaya çıkardılar. Böylelikle Ruslar önceden basitçe ve ustaca olmayan kitaplar basıyorlardı ancak şimdi konuşmaları anladılar, dil bilgisine göre çıkardılar ve harfleri güzelce sıralayıp süslediler.

Bu Kral Yoan Şişman'ın kendisine ne olduğu hakkında, Türklerin onu öldürdüğü veya birkaç yıl yaşayıp yaşamadığına dair yazılı bir bilgi yok. Daha sonra bu Yoan Şişman'ın şahadetnamesinin eski çevirisi veya bir kopyasında Tırnovo beylerinin ve Kral Şişman'ın Türklere karşı koyamadığı ortaya çıktı. Tırnovo'dan, Zagore'den ve Stara Planina'dan kaçıp Sredets veya Sofya şehrine gelip burada İskır nehri ve Vitoşa dağı boyunca korunaklı yerlerde kaldılar. Böylelikle Sırplardan, Kral Vukaşin'den ve Ohri Bulgarlarından yardım aldılar. Kral Şişman 7 sene İskır boyunca Sredets'de durdu. Etrafı suyla çevrili güçlü bir kalesi olan Urviç adında bir manastır vardı. Böylece Tırnovo'nun soyluları küçük bir orduyla burada hayatta kaldı ve Türklerden kendilerini sakladılar. Bu nedenle bu yerlerde bugüne kadar yaşayan insanların Türklerden korktuğu için sakladığı ve gömdüğü sonrasında öldüğü için

yerde kalan ganimetler bulunmakta. Şişman'ın kardeşi Straşimir de Moldo-Eflak'a kaçıp ölümüne kadar orada yaşadı.

Bu, Bulgar Krallarının ve bu tarihçede yazıldığı gibi önceden sahip oldukları şanlı adlarının sonudur. Bulgarların Tuna'yı geçip Trakya, Makedonya ve İlir'in bir bölümüne yerleştiklerinden beri 980 sene boyunca kendilerine ait bir krallıkları ve bağımsız devletleri vardı. Agar'ın ve İzmail'in evlatları sıkıştırdığında ve Tanrı onların birçok krallığı mağlup etmelerine izin verdiğinde, Bulgar Krallığının da sonu gelmiş ve Agar yönetimi altına girmişti. Kısa bir Alman yazmasında Türk Kralları hakkında kimin ardından hangisinin hüküm sürdüğü ile ilgili bir sıra bulunuyor. Sultan Murad hakkında da orada Bulgar topraklarını ele geçirdiğinde genç ve güzel olan birçok delikanlıyı seçip onları güç kullanarak yakaladığı ve Edirne'de toplayıp Türk ordusunda onları Yeniçeri olarak gücüne kattığı bulunmakta. Böylece o zamanlarda insanlar dert üstüne dert, keder üstüne keder ekliyordu. Hem Bulgar Krallığı için acı ve keder içinde ağlıyorlardı, hem de anneler, babalar ve akrabalar evlatları için avutulamaz bir şekilde ağlayarak iç çektiler. Halk o dönemde Türk egemenliği altında büyük bir acı ve üzüntü duyuyordu. Güzel olan kiliseleri seçip onları camilere dönüştürdüler. Böylece Hıristiyanların kilise ve manastır yerlerini ellerinden aldılar ve büyük evleri, tarlaları, üzüm bağlarını ve güzel yerleri diledikleri gibi soydular. İlk ve önde gelen Hıristiyanları katlettiler ve mallarını yağmaladılar. Bu nedenle Bulgar Krallığının ele geçirildiği ilk neslin halkı, bu ilk nesil geçtikçe büyük bir keder, acı ve üzüntü duyuyordu. Bir sonraki nesil yavaş yavaş Türklerle yaşamaya alıştı. Türkler önceden vahşi ve büyük soyguncu idi. Tsarigrad Krallığına yerleşmeye başladıklarında birçok Hıristiyan düzeni ve hukuku öğrendiler. Başlarda bir süre biraz durdular, Hıristiyanların eşya ve mallarını yasa dışı bir şekilde soymaktan utandılar. Fakat günümüzde zavallılar hala adalet ve yargıya sahip değil.

4.1.6. BURADA BULGAR KRALLARININ ADLARINI, KİMİN KİMDEN SONRA HÜKÜM SÜRDÜĞÜNÜ OLDUĞU GİBİ BİR ARAYA TOPLAMAK GEREKİR

İlk Kral Vukiç idi. 2. Kral Dragiç. Vukiç ve Dragiç iki kardeşti. 3. Kral Boris. 4. Kral Güçlü Batoya. 5. Kral Aziz Triveliy. 6. Triveliy'in oğlu Kral Terbal. 7. Triveliy'in oğlu Moisey. 7 Kralın isimleri başlangıçtan beri yazılı olarak kaydedilmişti. Bulgar prensleri ve voyvodaları oldukça fazlaydı ancak onların adları ve yaptıkları yazılı

olarak bulunmadığından ilk prensler ve soylular unutulmaya yüz tuttu. 7 Kralın isimleri ve yaptıkları kısaca bu tarihçede sırayla verilip açıklanmıştır.

1. İlk Bulgar Kralı Büyük Asen. Yunan Kralı Leon İsavır ile beraber Arapları ve Agarları mağlup edip, onlardan Midiya ve Ermenistan'ı aldı. 95.000 Arap ve Türk'ü bozguna uğrattı ve Yunan Krallığı hakimiyetindeki Ermenistan ve Midiya'yı fethetti. İlk Bulgar Kralı olan Büyük olarak adlandırılan Asen, Yunan Dünyevi ve Manevi Konseyinden adını, unvanını ve kraliyet tacını almıştır. Bu Asen uzun yıllar boyunca mutlu ve huzurlu şekilde yaşadı. Ohri şehrinde hüküm sürerek yaşlılıktan öldü.
2. Kral Dobritsa. Büyük Asen'den sonra hüküm sürdü.
3. Kral Telezviya. Dobritsa'dan sonra hüküm sürdü.
4. Kral Sabin. Telezviya'dan sonra hüküm sürdü.
5. Kral Subotin. Sabin ve Telezviya'dan sonra hüküm sürdü.
6. Kral Tagana. Subotinden sonra hüküm sürdü.
7. Kral Telerig. Tagana'dan sonra hüküm sürdü.
8. Kral Kardan. Telerig'ten sonra hüküm sürdü.
9. Kral Krun. Kardan'dan sonra hüküm sürdü.
10. Kral Mihail-Yoan. Krun'dan sonra hüküm sürdü.
11. Kral Simeon Labas. Mihail'den sonra hüküm sürdü.
12. Kral I. Petır. Simeon'dan sonra hüküm sürdü.
13. Kral Boris. Petır'dan sonra hüküm sürdü.
14. Kral Selevkiya. Boris'ten sonra hüküm sürdü.
15. Kral Aziz David. Selevkiya'dan sonra hüküm sürdü.
16. Kral Samoil. David'den sonra hüküm sürdü.
17. Kral Radomir. Samoil'den sonra hüküm sürdü.
18. Kral Aziz Yoan-Vladimir. Radomir'den sonra hüküm sürdü.
19. Kral Dolan. Yoan-Vladimir'den sonra hüküm sürdü.
20. Kral Alusian. Dolan'dan sonra hüküm sürdü.
21. Kral Asen. Yaşlı Kral Asen olarak adlandırılan II. Asen Tanrı tarafından kutsanıp tahtın sahibi oldu. Alusian'dan sonra uzun yıllar görkemli şekilde hüküm sürdü.
22. Kral II. Petır. Asen'den sonra hüküm sürdü.
23. Kral Yoan-Kaliman. Petır'dan sonra hüküm sürdü.
24. Kral Smilets. Kaliman'dan sonra hüküm sürdü.
25. Kral Boril. Smilets'den sonra hüküm sürdü.

26. Kral Konstantin Şişman. Boril'den sonra hüküm sürdü.

27. Kral Lagan. Konstantin'den sonra hüküm sürdü.

28. Kral Yoan III. Asen. Lagan'dan sonra hüküm sürdü.

29. Kral III. Petır. Asen'den sonra hüküm sürdü.

30. Kral Svetoslav. Petır'dan sonra hüküm sürdü.

31. Kral II. Mihail. Svetoslav'dan sonra hüküm sürdü.

32. Kral Aleksandır. Mihail'den sonra hüküm sürdü.

33. Kral Yoan Şişman babası Aleksandır'dan sonra hüküm sürdü ve son Bulgar Kralıydı.

Böylelikle M.S. 720 yazından, ilk Bulgar Kralı Büyük Asen'den, son Bulgar Kralı Şişman'a, 1370 yılına kadar 33 Bulgar Kralı hüküm sürdü. Bazı kilise ve manastır kayıtlarında sırasıyla yazılı olmayan 40 Bulgar Kralından daha fazlasının adı bulunmaktadır. Burada Kral olmayan kraliyet çocuklarının isimleri de bulunuyor. Ancak isimlerini kral, kral, kral diye yazdılar ama hepsi hüküm sürmedi. Bazı kralların isimleri yazılı değil. Onlardan bazıları Krun'dan öncekiler ve Krun da Pagan idi. Tırnovo'da vaftiz edilen ilk dindar kral olan Krun'un kardeşi Mihail Yoan'dan sonra herkes dindardı. Söylediğimiz gibi dindar Bulgar Krallarının soyu ve kabilesi ondan sonra başladı. Bu kutsal ve yüce Kral Mihail, Yoan-Mihail olarak adlandırıldı ve adında soyundan olan Bulgar Krallarının onda olduğu gibi ilk Yoan daha sonra kendi adı olan böyle bir unvanı vardı. Son Kral Şişman da Yoan Şişman olarak yazılmıştır. Onların görüntülerinin, mühürlerinin ve mektuplarının bulunduğu yerde hepsi dedelerinin atalarının ve kutsal Kral Yoan-Mihail'in adını bu şekilde imzaladı. Soylu olmayanlardan bazıları Bulgar tahtını ele geçirdi ancak onlardan hiçbiri tutunamadı. Belli bir süre sonra Bulgar beyleri ve ordusu onları kovdu ve yeniden son Kral Şişman'a kadar kraliyet ailesinden ve soyundan olanları Bulgar tahtına geçirdiler.

Kraliyet mührünün işareti olarak bir aslan imgesi vardı. Bu, Bulgar halkının savaşta kudretli ve aslanlar gibi ordusunun olduğu, halkının küçük ama görkemli bir isme sahip olduğu ve defalarca imparatorlardan vergi aldığı anlamına geliyordu.

Bulgarlar ve kralları, Bulgarlar ile Yunanların sürekli nasıl savaştıkları hakkında söylediklerimiz bunlar. Buraya Bulgarları övmek, Yunanlıları aşağılamak için yazılmadı ancak okuyucuya onların yaptıkları nasıl bulunduysa öyle yazıldı. Yunanlılar başlangıçta sıralı bir şekilde yazmadı. Şimdi ise Bulgarlar hakkında bilinen düzgün ve bir süredir sahip oldukları cesaretleri hakkında yazılı bir şey bulunmuyor. Onlar da yazılı olmayana inanmazlar. Yazılan da onların zevkine göre yazılmıştır. El

yazmalarımızın, kitaplarımızın ve mektuplarımızın çoğunda eski zamanda nasıl bulunuyorsa burada da başlangıçta olduğu gibi yazılmıştır. Bulgarlar ile komşu "Tatar, Macar, Alman, Latin ve Sırp" olan diğer kral ve çarlar da vardı. Onlarla ara sıra da olsa, Yunanlılarla ise durmadan savaştılar. Nadiren barış yaptılar fakat tüm savaş, kavga ve düşmanlık kendi aralarında idi. Yunanlılar, Bulgarları cahil ve aptal olarak gördü, onları bilgelikleri ve kültürleri ile kınadı. Daima onları kendi himayesi altında boyun eğdirmeye çalıştı. Ancak Bulgarlar, Yunan bilgeliği ve kültürü için aptal ve cahil olmuş olsalar bile savaşta güçlü ve cesurlardı. Muharebede hiçbir şekilde Yunanlılardan korkmuyorlardı. Yıllar boyunca Yunanlılara karşı direnç gösterdiler. Yunanlılar bilgeliğe, kültüre ve birçok seremoniye sahipti. Bulgarlar ise savaşta inanılmaz cesaret ile uyuma sahipti. Tanrının gazabını kendi üzerlerine çekinceye, krallıklarını ve devletlerini kaybedinceye ve bugünde bile en düşük Türk kölesi oluncaya kadar birbirleri ile hiçbir şekilde yakınlaşmamışlardı. Yunanlılar ve Bulgarlar sevgi ve anlayış içinde olsaydı Türkler onları hiçbir şekilde yenemezdi. Fakat Yunanlılar kendileri yardıma çağırdılar ve kendi elleriyle verdiler. Türkler ise her yerden onları kuşatıp kendi himayeleri ve köleliği altında boyun eğdirdi.

4.1.7. BULGAR KRALLARININ VE ÇARLARININ NE KADAR BİLİNDİĞİNİN KISACA BİR ARAYA GETİRİLMESİ

Başlangıçta denildiği gibi en güçlü ve bilinen Kral Batoya'dır. Niş, Üsküp ve Ohri piskoposluğunu Yunanlılardan ve Latinlerden alıp onları bu topraklardan ve piskoposluklardan kovup buralara Bulgarları yerleştirdi. Kraliyet tahtını ve Bulgar kalesini Ohri şehrine getirip Yunan İmparatoru Konstantin Pogonat ve II. Justinianus'a boyun eğdirip uzun yıllar 6. Evrensel Konsey zamanında onlardan vergi aldı.

Aziz Kral Triveliy, Kral Batoya'dan sonra tahta geçti. O da onun gibi başarılı iyi huylu ve bilge, aynı zamanda aziz ve inancı yüksekti. Bu Kral Macarlara saldırdı. Onları kendi himayesi altına aldı ve önceden söylediğimiz gibi kovup aşağıladıkları Bulgarlar yüzünden onlara yüksek vergiler ödetti. Bu yüzden bu aziz kral büyük bir öncü ve Bulgar aydınıdır. Macar ve Avarları çok cezalandırdı. Musa'nın Yahudi soyu, Konstantin'in Latin ve Yunanlılarda olduğu gibi o da Bulgar soyuna fayda sağlasın diye Tanrı tarafından Bulgar soyunda dünyaya geldi. Onlara kraliyet ve vatandaş yargı sistemini ve askeri düzenini getirip öğretti. Başlangıçta bunu hiç kimse bilmiyordu.

Böylelikle vaftiz edilmeyi kabul etti ve tüm Bulgar soyunu vaftiz ederek aydınlattı. Tanrıya karşı olan büyük bağlılık ve hevesi yüzünden taht ve dünyevi şeylerden vazgeçerek keşişlik unvanını kabul edip inançlı bir şekilde hayatını sürdürdü. Bütün Bulgar soyuna kutsal ve Tanrısal olan unvanı kraliyet ve Hıristiyan rütbesini daha sonra da keşişlik rütbesini yaşayarak gösterdi. Ancak başlangıçta hatıra, dini tören ve merasim olmadan böyle büyük bir Bulgar aydını olan aziz muhteşem Kral Triveliya'yı cahil ve yazısı olmayan Bulgarlar bıraktı. İyi yapmadılar.

Bundan sonra üç tane aziz ve iyi niyetli kralı hatırlayacağız: Kral Triveliya'dan sonra gelen Kutsal Mihail. Bir zamanlar Tuna Bulgarları yine Ortodoksluktan vazgeçip Paganlığa yöneldiklerinde, Tanrı Bulgar halkına Kutsal Kral Mihail'i gönderdi. Onları kutsal vaftiz ile aydınlattı. Elinde kutsal haçla mucizeler gösterdi ve başlangıçta söylendiği gibi yakında onun dualarını duydu. Bütün Bulgar Krallarının atası olan Yoan-Mihail diye adlandırılan bu ikinci Bulgar aydını kutsal ve inançlı yaşamını büyük bir huzur ve refah içinde nihayete erdirdi. Ondan sonra hüküm süren onun dini bütünlüğünü devam ettirip onun ailesinden ve soyundan gelmişti ve onun mührü ile imzalamıştı. Zoğraf'taki belgelerde onu Bulgar kralları arasındaki en büyük atamız olan Yoan-Mihail ve onun ilk verdiği emirden vazgeçmeyiz ve onu destekliyoruz diye gösteriyorlar.

Böylece Bulgar Krallarının bu kutsal Kral Yoan-Mihail'e büyük saygıları vardı. Kutsal Bulgar Kralı David'i böyle hatırlayacağız. O da gönüllü olarak tahtı ve dünyevi şeyleri bırakıp keşişliği kabul ederek kutsal ve dini bütün hayatını sonlandırdı. Bedeni Ohri şehrinde tam ve bozulmamış durumda bulunmaktadır.

Önceden dediğimiz gibi David'in kardeşi olan Vladimir denilen Aziz Kral Vladislav büyük bir iyi niyet ile yaşadı ve Ortodoksluk inancı ile bedenen temiz bir şekilde şehit olarak öldü. Yunanlılar onun Bulgar Kralı olduğunu ve Bulgar Krallarının soyundan geldiğini sakladıklarından veya bilmediklerinden yazmalarında ve hayat hikayelerinde buna katılmadıklarını yazdılar.

I. Bulgar Kralı Asen'de denildiği gibi muharebede tanınmış, şanlı ve başarılı idi. Kazanmış ve binlerce Arap katledip Yunan Krallığından bir sürü toprak ele geçirdi ve taç ile kraliyet unvanı aldı. Uzun yıllar Ohri şehrinde Bulgar tahtında sakin ve mutlu bir şekilde yaşadı ve huzur içinde öldü.

II. Bulgar Kralı olan Dobritsa ünlü ve savaşlarda yenilmezdi. Kökeni Tuna taraflarına dayanıyor. Bu yüzden kraliyet tahtını Ohri'den Preslav'a taşıdı. Preslav'ın

etrafını duvarlar ile çevirip Bulgar tahtını ve kalesini buraya yerleştirdi. Bundan dolayı Ohri Bulgarları onu şaşırttılar tahtı Ohri'den kendi Tuna bölgesine taşıdığı için ona karşı ayaklanıp onu kıskançlık ve anlaşmazlık yüzünden öldürdüler.

Kral Kadram neyle ünlüydü? Ondan önceki 4 kral kendi zamanlarında başarısız oldular ve az daha Bulgar Krallığı Yunan himayesi altına girecekti ama bu Kral Kadram cesur ve başarılı idi. Yunanlılar ile çok savaştı. Generallerini ve ordularını katletti. Yunanlılar savaşı hiçbir şekilde kazanamadı. Böylelikle uzun yıllar Bulgar topraklarını Roma hakimiyetinden kurtardı ve öldü.

Kral Krun neyle ünlüydü? O da savaşlarda oldukça görkemli ve başarılı olduğu için Yunanlılardan Sofya, Samakov, Filibe, İştip, Strumitsa ve Edirne kentlerini alıp bu topraklara Bulgar nüfusunu yerleştirdi. Birçok Yunan'ı ele geçirip Hıristiyan inançları yüzünden onları katletti. Pagandı fakat söylendiği gibi Tanrının iradesi ile Yunanlıların iç karışıklığına sebep oldu ve Kral Nikifor'u öldürdü. İlk önce üç kale olan Yantra Nehri arasında Tırnovo'yu inşa etti. Buraya kraliyet tahtını koydu.

Kral Simeon Labas neden ünlüydü? Çünkü Yunan Kralları ile acımasız ve bitmek bilmeyen bir savaşı oldu. Her zaman onları mağlup etti. 4 kez Tsarigrad'a ordu ile gitti ve birçok yeri ele geçirip ateşe verdi. Hükümdarlığının 35 senesi boyunca Bulgarlar ve Yunanlılar hiçbir şekilde barış yapmadı. O zamandan beri Yunanlılar ile Bulgarlar arasında büyük bir düşmanlık ve bugün bile olan husumet kaldı. Böylelikle Simeon Bulgar topraklarını güçle kurtardı ve yoldayken öldü.

Başlangıçta Kral Samoil başarılı ve saygındı. Uzun yıllar Latinleri ve Yunanlıları yenip onlardan bir sürü toprağı ele geçirdi ve buralara farklı ülkelerdeki insanları yerleştirdi. Dünyada saygı duyulan ve bilinen birisi idi. Kral Samoil hakkında daha önce söylendiği gibi Tanrı onu kralın ailesini öldürdüğü için cezalandırdı. Yunanlılar onu mağlup etti onun ordusunun gözlerini oyarak katlettiler.

Yaşlı Kral Asen en çok neyiyle biliniyordu? Tanrının kendisi onu seçip görevlendirerek Bulgar tahtına geçmesini onayladı. Bulgar Krallığı Yunanlılar tarafından harap edildi ve bitme noktasına geldi ancak Tanrı yeniden Kral Asen'i ayağa kaldırdı. Onun eliyle Bulgar tahtını ve krallığını yeniledi ve Yunan Kralları ile imparatorlarına boyun eğdirdi. Başarılı Kral Yaşlı Asen hakkında önceden de denildiği gibi uzun yıllar boyunca bu krala ve oğluna vergi verdirtti.

Kral Yoan-Kaliman neden ünlüydü? Savaşlarda kurnaz ve başarılı olduğu için birçok kralı öldürdü. Teodor Laskar'ı kör etti ve kendi himayesi altına birçok toprak ve

esir aldı. Bütün Bulgar Krallarından daha çok toprak ele geçirdi. Yunanlıları Bulgaristan'a, Bulgarları da Yunanistan'ın Drama şehrine sürdü. Bu şehir Makedonya'da bulunuyor ve Filip'in gerçek tahtının bulunduğu şehirdir. Drama, Serez, Melnik, Selanik'ten bütün piskoposluk ve Yunan halkını kovup yerine Bulgar halkını yerleştirdi ve bugüne kadar bu piskoposluklarda hala Bulgarlar bulunuyor ve yaşıyor. Bu iki vilayetteki 10 tane Yunan kasabasını yerle bir edip Yunanlılara, Latinlera, Sırplara, Macarlara ve Arnavutlara boyun eğdirdi. Zoğraf'taki yazmalarda yazılmış olduğu gibi tüm bu toprakları ve halkı ele geçirip onlardan vergi aldı. Bu Kral Yoan-Kaliman gibi başarılı ve kraliyette nam yapmış başka bir Bulgar Kralı olmamıştır.

Konstantin Şişman neyle ünlüydü? O da Kral Asen'in soyundan geldiğinden ve yüzü ile endamı çok güzel olduğundan birçok yerden insanlar onu görmeye geldi ve bu uzun boyundan dolayı ona Şişman denildi. Bu Kralın Yunan Kralları ile çok savaşı oldu ama hiçbir zaman onu yenmeyi başaramadılar. O oldukça fazla Yunan toprağı ele geçirdi ve daha önce de söylendiği gibi aralarında huzur ve sevgi olsun diye iki tane Yunan Kralı kızlarını ona eş olması için verdi. Bunlardan birincisi Teodora, ikincisi ise Maria'dır.

Kral Aleksandır neden ünlüydü? Sırplar onun kardeşi Kral Mihail'i öldürdüğünde Bulgar topraklarına saldırıp Mraka ve Radomir'e kadar geldiler ve Bulgaristan'ı ele geçirdiler. Aynı zamanda Yunanlılar Karadeniz'den Bulgar şehirlerine saldırdı ve ele geçirdi. Bu Kral Aleksandır'ın küçük bir ordusu vardı ancak Tanrı yardımı ile hepsinin üstesinden gelerek mağlup etti. Sırpların karşısına yeni bir ordu ile çıkıp onların üstesinden geldi ve Bulgaristan'dan kovdu. Sonrasında 9000 'lik ordusuyla 80.000 'lik Yunan Kralına karşı savaştı. Fakat Aleksandır onları küçük ordusu ile yendi. Bulgar topraklarını yoksulluktan kurtardı ve Bulgar Krallığını uzun yıllar boyunca akıllıca ve huzur içinde yönetti.

Bunlar bilinen 13 tane Bulgar Kralıdır. Burada Aziz Kral David ile Yoan-Vlademir'i hatırladık. Onların kutsal ve düzgün hayatları yüzünden onları burada hatırlattık. Aziz Kral Triveliya ve Aziz Kral Yoan-Mihail ise hayatlarında azizlerdi ve krallığın başarısında cesur ve güçlüydü. Diğer 9 kral da savaşlarda yenilmez ve zor zamanlarda Tanrının yardımıyla Bulgar halkını diğer halk ve krallıkların büyük zulmü ve tutsaklığından kurtardı.

Geri kalan Bulgar Kralları için ne diyelim? Onlardan bazıları başarısızdı ve Yunanlılar tarafından birkaç defa yenildiler. Bazıları ise Yunanlılara gönüllü olarak teslim oldu. Geri kalanı ise kraliyet ailesi ve soyundan değillerdi. Bulgarlar onlara karşı

ayaklandı ve onları tahttan indirdi. Bazı anlaşmazlıklardan dolayı diğerlerini öldürdüler. Bazı Bulgar Kralları Yunan ve diğer krallarla sevgi ve barış içerisindeydi. Sakinlik ve huzur içerisinde yaşayıp hiç savaşlarda bulunmayarak ordulara sahip olmadılar. Bazı krallar hakkında sanki bir seneden daha az süre hüküm sürmüş gibi oldukça kısa yazıldı. Bazıları uzun yıllar hüküm sürdü fakat yaptıkları şeyler az olduğu için böyle kısa yazıldı. Bulgar Krallarının ne kadar hüküm sürdüğü Yunan tarihinden bulunabilirdi ancak bütün krallar hakkında bilgi olmadığı için onların ne kadar hüküm sürdüğünü yazmadık.

4.1.8. SLAV ÖĞRETMENLERİ HAKKINDA

Aziz Kiril ve Metodi'nin hangi zamanda harfleri yarattığını ve Slav dilinde kitap yazdıklarını kısaca hatırlamamız gerekir.

Kiril ve Metodi, Kral Mihail zamanında yaşadı. Selanik şehrinde doğdular ve erdemli, zengin, soylu olan babalarının adı Leon idi. Aziz Metodi Slav veya Bulgar Voyvodası olup Slav dilini öğrendi. On sene sonra Voyvodalığı bırakıp keşişliği kabul etti. Aziz Kiril, Metodi'nin küçük kardeşidir. Teofil'in oğlu olan küçük Kral Mihail ile beraber Tsarigrad'da felsefe okudu ve Tsarigrad'da bilinen ve başarılı bir filozof idi. Kardeşi Metodi'nin tavsiyesi üzerine dünyevi şeyleri bırakıp keşişliği benimseyip kutsal bir hayat sürdü.

Bulgaristan'da Murtagon'un Krallık yaptığı zamanlar da Metodi, Kral Murtagon sarayına fresk ressamı istediği için Tırnovo'ya geldi. Metodi bu işi biliyordu. Bulgarlara Hıristiyanlık inancını öğretmek ve ona doğru yöneltmek için daha çok geldi. Kral Murtagon, saraya hayvan, kuş, av resimlerinin yapılmasını emrettiğinde Aziz Metodi, Mesih'in gelişini oldukça usta ve korkutucu şekilde tasvir etti. Kral bu resmi gördüğü zaman korktu ve dinginlik hissine kapıldı. O zaman Metodi uygun zamanı bulup Hıristiyanlık inancını kabul etmesi için kral ile konuştu ve Murtagon'u inanca doğru yöneltti. Tsarigrad'dan Kraliçe Teodora tarafından gönderilen Piskopos, Kral Murtagon'u vaftiz edip ona Mihail adını verdi. Metodi Bulgarca konuştuğu ve onlara öğrettiği için çok sayıda Bulgar halkı da bu zaman da vaftiz edildi. Daha sonra Kraliçe ve diğer Bulgarlar tarafından ikna edilen Kiril ve Metodi, Bulgarlara ve diğer Slavlara Hıristiyanlık inancını öğretmek için piskoposluğu kabul ettiler ve onları Bulgar elçileri olarak adlandırdılar.

Aziz Kiril 40 gün oruç tuttu, 38 harf oluşturdu ve Slav dilinde bir mektup yazdı. “Başlangıçta sözden ibaret olan” İlk önce Yuhanna’nın incilini yazıp onu krala, diğerlerine ve Patrik İgnati’ye gösterdiler. Onlar bunu fazlası ile överek Bulgarlara ve Slavlara kendi dillerini öğretmelerini ve Yunanca olan kitapları Slav diline çevirmelerini söyledi. Onlar da başpiskopos Kliment’in yanına Ohri’ye gitti. O Bulgar’dı ama Yunanca okumuştu ve orada Helen bilgeliğini ve kutsal yazılarını bilen Bulgar soyundan olan beş filozof toplandı. Kliment, Sava, Naum, Erasmus ve Angelariya adındaki Bulgar halkının bu Aziz beş öğretmeni, Kiril ve Metodi ile beraber yedi öğretmenin hepsi bilge ve yeteneklidir. Bulgarlardan, Sırplardan, Ruslardan, Moskovlardan, Slovaklardan ve Lehlerden kelimeleri seçip oluşturup böylece toparladılar. Zebur, İncil ve diğer kitapları oluşturana kadar uzunca bir süre bu halklardan kelimeler topladılar. Yunanlıların bugüne kadar da bildiği gibi ilk önce Bulgarlara verip kitapları Bulgarca olarak adlandırdılar. Tüm halk ve dört patrik, Kudüs, Sina, Sveta Gora’daki herkes Sırpça ya da Slovence değil, kitaplara Bolgarca ya da Vorgarca diyordu.

Fakat Aziz Kiril ve Metodi daha sonra Şumadiya’dan akan Sırp Morava’sı değil Brandeburg’daki Baltık denizi olarak adlandırılan okyanusun yanındaki Morava’da Slavların piskoposları olarak atandı. Oradan ilk önce Bulgarlar çıktı ve orada kalanlar ise Slavlar diye adlandırıldı. Bir süre orada Kiril ve Metodi, piskoposluk yapıp bu Slavlara Hıristiyanlık inancını öğretti. Kısa bir süre sonra bu halk yüzünden mektup ve kitaplara Slovence denildi. Böylelikle bu kitapları okuyan insanlar onları Slovence olarak adlandırıyor. Fakat Yunanlılar, en başından beri bildiklerinden söylüyor. Bugüne kadar da aksi değil kitaplar Bulgarcadır. Böylece ilk olarak tüm Slav soyundan Bulgarlar Slav harfleri, kitapları ve kutsal vaftizlerini aldılar.

Her ne kadar Moskovlar, Sırplar, Ruslar ve diğerleri daha önce Slav harflerini ve Hıristiyanlığı kabul etmeleri ile övünseler de bu doğru değildir. Bunun hakkında hiçbir şekilde kanıt gösteremezler. Eğer Moskovlar ve Ruslar bunun hakkında yazsalar da Yunan ve Latin kronikleri Bulgar Kralı Aziz Triveliya’nın Bulgar halkı ile beraber 6. Evrensel Konseyinden biraz sonra 703 yılında Hıristiyanlığı kabul ettiğini gösteriyor. Bulgarlar 50 sene inançlı bir şekilde kaldı. Kendi dillerinde kitapları olmadığı gibi Yunanca ve Latince okuyup yazdılar. İnançlarına sıkı sıkıya bağlı değillerdi. Bu nedenle tüm halk olmasa da Bulgar Kralları yeniden Paganlığa geri döndü. Ohri şehrinde 5. Konseyden bağımsız şekilde başpiskopos atandı. Çünkü Kral Justinianus Ohri doğumlu idi. İlk olarak Ohri Dardanya olarak adlandırdılar. 5.

Evrensel Konseyinin Kralı Justinianus Aziz Papalardan istedi ve hiçbir patrik ona emir vermeden kendi başına başpiskopos atadı. Ohri'yi bir kaleye çevirdi fakat o zamanda Bulgarlar Ohri şehrini Yunanlılardan alıp kraliyetin başkentini oraya taşıdı. Ohri'de Aziz Kral Triveliya kutsal vaftizliği kabul etti.

Başpiskoposluk yanında Ohri'de Kraliyet tahtı olduğundan dini bütün bir şekilde yaşıyorlardı. Kraliyet tahtını Tırnovo'daki Zagori'ye taşıdıklarında ise Bulgar Kralları dindarlık ve sofuluktan vazgeçip 92 sene boyunca Pagan olarak yaşadı. Sonrasında 845 yılında Baron'un yazdığı gibi Bolgaris değil Murtagon ya da Mihail tüm Bulgar halkı ile beraber kutsal vaftizi kabul etti. O zamandan bugüne kadar Bulgar halkı dini bütün bir inançla yaşamaktan vazgeçmedi.

Rus prensesi Olga Hıristiyanlığı Rus soyundan olan çok az insan ile beraber 958 yılında kabul etti. Slav değil Yunan rahipleri vardı. Ruslar o zaman hala Slav dilinde nasıl okuyacaklarını bilmiyorlardı. Prenses Olga'dan sonra Rus ve Kiev Prensi Vladimir 1008 yılında tüm Moskov ve Rus halkı ile beraber Hıristiyanlığı kabul etti. Burada Bulgarların tüm halkının Rus ve Moskov halkından 153 sene evvel Hıristiyanlığı kabul ettiğini ayrıca Slav harflerini ve kitaplarını kabul ettiği açıktır. Sırplar ise Roma papası altında ve Roma inancını benimsedi. Sırplar hakkında ne Latin ne de Yunan kroniklerinde Romalıların onları hangi zamanda vaftiz ettiğine dair hiçbir yazı bulunmamaktadır. Ancak 1130 yılında Sırp yönetici Nemanya tüm Sırp halkıyla değil birkaç kişi ile beraber vaftiz edilmeyi kabul etti. Daha sonra Nemanya'nın oğlu olan başpiskopos Aziz Sava, 1190 senesinde tüm Sırp halkına Ortodoks inancını benimsetti. Böylece Sırplar da Bulgarlardan 345 yıl sonra Ortodoks inancını kabul etti.

Böylelikle, Bulgarlar tüm Slav halklarından daha önce Ortodoksluğu kabul etti. Daha önce kendilerine ait patrikleri ile kralları vardı ve kendi dillerinde okumaya başladılar. Fakat Bulgaristan Türkler arasında Tsarigrad yakınlarında bulunuyordu. Bu nedenle Bulgarlar göründüğü gibi Türkler tarafından baskı gören ve köleleştirilen oldu. Bu yüzden herhangi bir edebi beceriyi veya bilgeliği benimseyemediler. Ruslar ve Moskovların yıllardır bağımsız kiliseleri ve krallıkları var. Okullar kurdular ve böylece yavaş yavaş Yunanlıların, Latinlerin ve diğer halkların yazılı bilgeliğini mümkün olduğu kadar kavrayıp Slav kitaplarını basıyorlar. Bu yüzden kendi dillerine diledikleri gibi birçok söz tercüme edip yazıyorlar. Türklerin boyunduruğundaki Sırplar da Bulgarlardan çok daha cahil ve daha fakirler ama Alman devletinde onların bağımsız kiliseleri olduğu için okuma ve yazmada biraz daha yetenekliler. Son zamanlarda okullarda okumaya başladılar. Kendi halkından piskoposları var ve halkın

öğrenmesine özen gösteriyorlar. Rus ve Alman Sırplarından bazıları Bulgarlar ile cahil ve kendilerine ait yazılı kitapları olmadığı için dalga geçip aşağılıyor. Bu Ruslar ve Sırplar onları Agaryan köleliğinden ve Bulgarların da çok çektiği Yunan başpiskoposluğunun himayesinden koruduğu için Tanrıya şükretmeliler. Onlar bunu az da olsa yaşamış olsalar idi bu kadar acı ve zorbalıkta bile kendi inançlarını koruyabildikleri için Bulgarlara şükrederlerdi.

Sevgili okuyucu Bulgar Krallığının kendi patrikliğini Tırnovo'ya taşıdığını ve Bulgar halkından ne kadar çok azizlerin olduğunu hatırlaman için buraya iyice dikkat et. Daha önce yazdığım gibi Bulgar Kralı Labas denilen Simeon, tahta Mihail'den sonra geldi. Papa'nın piskoposları olan Pavel ve Formos çok sayıda Bulgar halkını vaftiz ettiği için Mihail döneminde Roma Papası Bulgaristan'ı 3 sene yönetti. Fakat bu zamanda Yunanlılar Bulgaristan'dan Papa'nın piskoposlarını kovduğu için Roma Papası dini bütün yaşamaktan vazgeçti. Yunanlılar ile Romalılar arasında, Bulgarları hangisi kendisini himayesi altına alacak diye büyük anlaşmazlıklar ve kavgalar oldu. Yunanlılar ve Romalılar lanetlendikleri ve ayrıldıkları için Bulgarlar bir süre Tsarigrad patrikliği himayesinde kaldılar. Fakat Yunanlılar Tırnovo Krallarından Tırnovo başpiskoposunu tanımak için çok altın ve bağış istedi. Fakat başpiskoposun tanınması için Simeon Labas Yunanlılar ile uzun süre çetin savaşlar verdi. Yunanlılara karşı beslediği başka bir nefretten dolayı Tsarigrad patrikliğinden ayrılarak Romalılara katılmak istedi. Bulgarların Roma himayesi altına girmemeleri için 4 Yunan Patriğinin hepsi Bulgarlar ile barış ve anlaşma yaparak Bulgarlara ait olan patrikliğin Tırnovo'da kurulmasını kabul ettiler. Bulgarlar hüküm sürdüğü sürece, Bulgar soyundan patrik ve piskopos atadılar ve Tırnovo Patrikliği Ohri'de başpiskopos atadı. Tırnovo Patrikliğinden sonra Ohri, ondan sonra Preslav, ondan sonra ise Sofya geliyordu. Ohri, Preslav ve Sofya'da Bulgar Krallarına ait saraylar vardı ve burada büyük baronlar otururdu. Bulgar ordusunu kalkındırıp halktan vergi topluyordu. Burada patrikten sonra gelen bir piskoposluk vardı. Aynı şekilde Vidin'de de büyük bir baron ve Sofya Piskoposluğundan gelen 4. Piskoposluk vardı. Böylece Bulgar Krallarının Bulgaristan'da Bulgar halkını yöneten onların üzerinde söz sahibi olan, Tırnovo patrikliğinden sonra gelen 4 tane başpiskoposluğu ve metropolitin yanı sıra, krallardan sonra Bulgar ordusunu yöneten 4 tane baronu veya beylerbeyi vardı. Böyle bir düzen ve yönetimleri vardı. Bulgar Kralları, birkaç defa Yunan topraklarını da kendi himayesi altına aldığında oralara kendi ordusunu ve baronlarını yerleştirdiği halde Yunan yöneticilerine ve azizlerine emir vermedi. Aynı zamanda Tırnovo Patrikliği de Yunan piskopos ve azizlerine emir vermedi. Sadece kendi piskopos ve azizlerine emir verdi.

Yabancı vilayetlerde dini şeyler değil sadece kraliyet ordusunun hükmü vardı. Aynı zamanda Yunanlılar zaman zaman Bulgarlardan toprak ele geçirdiğinde piskopos ve azizleri değil kraliyet ordusunu yerleştiriyordu.

Daha sonra Türkler Bulgaristan'ı ele geçirip köleleştirdiklerinde Bulgarlara karşı olan nefret ve kini yüzünden Türklerin zorlaması ve yardımı ile Tsarigrad patrikliği Tırnovo patrikliğini tekrardan kendi himayesi altına aldı ve bundan sonra buraya Bulgar soyundan gelen değil sadece Yunan soyundan gelen piskoposları görevlendirdiler. Aynı zamanda her şeyi Yunan diline çevirip hiçbir şekilde Bulgar okulları ve öğrenimi ile ilgilenmediler. Bu yüzden Bulgarlar yazı yazmayı öğrenemeyip cahil kaldılar. Onlardan çoğunluğu ise Yunan kültürüne ve öğrenimine yönelip kendi diline ve dilinde öğrenimi ile az ilgilendi. Bulgarların bu suçu Yunanlıların dini hükmünden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Yunan hükümdarları tarafından haksız bir şekilde büyük zorbalığa maruz kalıyorlar ama Bulgarlar onları saygı ile başpiskopos olarak kabul edip iki katı ödeme yapıyorlar. Bu nedenle saflığı ve iyilikleri için Tanrı onları mükâfatlandıracak. Aynı şekilde başpiskoposluk kanunlarına göre değil de Türklerin gücü ile Bulgarlara yaptıkları büyük hakaret ve zorbalıkların yanı sıra kendi yaptıkları işler ve bilinçsizliklerinden dolayı Tanrı tarafından cezalandırılacaklardır. Denildiği gibi herkes ektiğini biçecektir.

4.1.9. BURADA SON ZAMANLARDA BULGAR HALKINDAN ÇIKAN BULGAR AZİZLERİN İSİMLERİNİ KISACA TOPARLADIK

1. Birincisi Aziz Kral Triveliya, diğer adı ile Keşiş Teoktist olan 6. Evrensel Konseyinden biraz sonra 703 yılında yaşadı. Vaftiz olmayı kabul etti ve onun zamanında tüm Bulgar halkı vaftiz olmuştur. Birinci Bulgar vaftizi Aziz Triveliya zamanında oldu. İsa'ya karşı duyduğu sevgi ve saygıdan kısa bir süre sonra tahtı ve dünyevi işleri bırakıp Ohri yakınlarında büyük bir manastır inşa ederek bu manastırda keşişliği kabul etti. Çetin bir hayat yaşadı. Kutsal ve Tanrısal hayatını tamamlayıp bu manastırda Tanrının huzuruna çıktı.
2. İkincisi Mihail veya Yoan diye adlandırılan Kutsal ve hatırı sayılır Tırnovo Kralıdır. Mihail-Yoan deniliyordu. Son Kral Şişman-Yoan'a kadar olan bütün Bulgar Kralları onun soyundan ve ailesinden geldi. Onun soyundan gelen herkes, ismini ve unvanını, ilk başta kendi adlarını sonrasında da Yoan'ı yazarak "Yoanoviç" gibi

kullandılar. Böylece onlardan itibaren başlayan Bulgar Kralları, kraliyet ailesi ve Ortodoks inancına sahip olan ataları Mihail-Yoan'ın unvanını ve onurunu taşıdı. Daha sonra dediğimiz gibi Tırnovo'da Kral Triveliya'dan sonra Bulgarların ikinci yol göstereni oldu. 845 yılında vaftiz oldu ve sonra Tanrı Bulgarlara onun aracılığı ile mucizeler gösterdi. Baroni'nin 2. bölümü 950. sayfasında yazıldığı gibi, elinde haç ve Tanrıya duaları ile Bulgaristan'ı büyük lanetlerden korudu. Tahtta 45 yıl boyunca mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayarak ebediyete kavuştu.

3. Üçüncü Aziz Kral David'dir. Tahtı gönüllü olarak kardeşi Samoil'e bırakıp manastıra yerleşerek keşişliği kabul etti. Kısa bir süre kutsal ve dini bütün bir şekilde yaşayıp Tanrının huzuruna çıktı ve onun bedeni bir bütün olarak çıkartılarak Ohri'ye taşındı.
4. Dördüncü Aziz Kral Aaron'un oğlu Yoan-Vlademir'dir. 3 sene boyunca Ohri'de hüküm sürdü. Dünyevi ve dini bütün bir yaşam geçirdi. Eşi ve eşinin kardeşi tarafından Ortodoks inancı saf ve sağ duyulu yaşamı yüzünden öldürüldü. Daha önce de onun hakkında söylediğimiz gibi onun bedeni bugüne kadar Elbasan topraklarında bozulmadan durmaktadır. Böylelikle Bulgar Krallarından 4'ü aziz ve dini bütün yaşam sürmüştür.
5. Beşincisi Yaşlı Kral Asen zamanında yaşayan Tırnovo Patriği Aziz Yoan'dır. Daha önce de denildiği gibi Kral Asen onu tahta çıkarttı. Hayatını Tırnovo Patrikliği ile sona erdirdi.
6. Altıncısı Sofu, Ulu kilise öğretmeni ve İncil çevirmeni olan Aziz Teofilakt'tır. Kilise yararına üç dilde kitap ve çok sayıda Yunan, Latin ve Bulgar tarihi yazdı. Bulgarcaya oldukça fazla kitap çevirdi. Şanlı bir hayatı vardı ve öğreticiliği ile meşhurdu. Yunanlıların, Latinlerin ve Bulgarların gururlanmasına büyük katkı sağladı. Tanrı Bulgarlara, tüm Bulgaristan'ı öğretip hayatı ile yol gösteren, onların soyundan gelen böyle aydınlatıcı ve öğretici birini sundu. Kral Asen ve Asen'in karısı, Kraliçe Mariya büyük bir rica ile onu Ohri'den çağırıp Tırnovo Patriği yaptı. Burada uzun yıllar geçirip Tırnovo Patrikliğini layığıyla yerine getirdi. Bulgaristan'dan Yeni Roma ve Ermeni kontrolünü aynı zamanda Romanya'dan da Latinleri kovdu. Burada hayatını nihayete erdirdi.
7. Yedincisi Teolifakt'ın öğrencisi, Tırnovo Patriği Aziz Evtimiya'dır. Hocası gibi hayatıyla bilge ve aydındır. Her şeyde aziz öğretmenin öğrencisi Teofilakt'ın yaşayışını, emeğini ve öğreticiliğini taklit etti. Daha sonra da tahtının varisi oldu. Çok sayıda kitap yazdı. Azizlerin hayatını Bulgar dilinde ve birçok azizi övgü ile yazdı. Sveta Gora keşişlerine, kilise düzenini ve birçok kuralı öğretti. Ona her şeyi

soruyorlardı ve o da bilgelik ile yanıtlıyordu. Şimdiye kadar el yazması kitaplarında onun yazıları bulunmaktadır. Sonra Asen'in oğlu Yoan'ın yanında yaşadı. Onun isteği ve ricası üzerine Kral Yoan, Bulgaristan'ın farklı yerlerine çok sayıda manastır inşa etti. Bu manastırlara çok sayıda keşiş yerleştirdi. Onlara keşişlik hayatının düzenini ve kurallarını öğretip Bulgaristan'ın birçok yerinde Tanrı'ya bağlılığı arttırdılar. Öğretmeni gibi kendi Bulgar soyuna çok büyük bir faydası dokundu. Yaşlılığında Tırnovo'da öldü.

8. Sekizinci Aziz Yoakim'dir. O da Tırnovo Patriği'dir. Saf ve kutsal bir hayatı vardı. Bulgarları mağlup eden Pers ordusu yüzünden Kral Svetoslav tarafından haksız bir şekilde öldürüldü. Svetoslav, Aziz Yoakim'i hiç suçu olmamasına rağmen cezalandırdı. Kral onu yüksek kayalıklardan attı ve trajik bir şekilde öldü. Komçiya'nın 5. sayfasında yazıldığı gibi bu 4 aziz Bulgar Patriği'nin bedenleri tüm ve bozulmadan kaldı.
9. Ohri Başpiskoposu olan Yüce Mucizevi Aziz Kliment'dir. Onun bedeni bugüne kadar Ohri'de bozulmadan kalmıştır.
10. Aziz Naum'dur. Onun bedeni de Ohri yakınlarındaki manastırdadır ve birçok insan oraya ona saygılarını sunmaya gidiyor.
11. Aziz Erazım.
12. Aziz Angelariya.
13. Aziz Sava.

Kliment, Sava, Angelariya, Naum ve Erazım adındaki bu 5 aziz, Aziz Kiril ve Metodi zamanında yaşadı. Bulgar kökenli Helence okuyan, aydın, meşhur ve her tarafta bilinen yaşamları oldu. Ohri bölgesinin farklı yerlerinde yaşadılar. Kiril ve Metodi onların yanına Ohri'ye gidip onları topladı. Kiril ve Metodi Slav harflerini yarattı ancak Slav dilinde çok güzel kelimeler yazamadı ve ilk Zebur'u oluşturamadılar. Bu 5 aziz onlara oldukça yardımcı oldu. Slavca konuştukları her yere onları gönderdi ve Yunan kurallarına göre orada olan tüm kelimeleri toplayıp bu kelimelere göre Slav dilini toparladılar. Ohri ile Selanik'te ilk önce Zebur'u sonra da İncil'i yazdılar. Yunanlılar bunu bilir ve bu eski Yunan el yazmalarında bulunur. Tüm Yunan fresk ressamları bu yedi öğreticiyi beraber resmediyor ve onları Slav kitaplarını yaratan, yazan Slav öğretmenleri olarak adlandırılıyor. Burada onlar ile beraber Aziz Kiril ve Metodi de var.

14. Hayatında mucizeler yaratan Ohri başpiskoposu olan Aziz Nikolay on dördüncüsüdür. Onların hayatında yazdığı gibi Meryem Ana ona görünerek Aziz

İlarion'u Megaliya'da Piskopos olarak atamasını emrediyor. Aziz Nikolay, Ohri'de kendi tahtında öldü.

15. Hayatında öğretici, aydın ve şanlı olan Megli Piskoposu olan Aziz İlarion, inançsız Ermeni ve Yeni Roma'ya karşı büyük mücadele yürüttü ve Tanrı'nın yardımı ile hepsini utandırıp üstesinden geldi ve papalığından onların kökünü kazıdı. Bu dinsizler en çok Meglin vilayetinde çoğalmışlardı. Tırnovo Patriği Aziz Evtimi'nin kendi hayat hikayesinde yazdığı gibi Yunan Krallığı ile çok konuştu ve onları bu dinsizlerden bilge öğreticiliği ile korudu. Asen'in oğlu Kral Yoan bu dönemde Aziz İlaryon'un naaşını Megliya'dan Tırnovo'ya taşıdı. Aziz Evtimiya onu övgü ile yüceltti.

16. Ohri'deki barışçıl Aziz Nikodim burada hayatını sürdürdü ve öldü. Daha sonra onun bedeni, Arnavutların olan Belgrad'a taşındı. Bugüne kadar da bozulmadan kalıp çokça şifa dağıtmaktadır.

17. Aziz Yoan- Rilski, Rila ovasında uzun yıllar boyunca dini bütün ve kutsal bir hayat geçirdi ve yaşamını bu ovada nihayete erdirdi. Onun bedeni de bugüne kadar bütünüyle bozulmadan onun manastırında duruyor. Bulgaristan'ın her yerinden insanlar Aziz Rahip Yoan'ın naaşını ibadet etmeye geliyor. Özen ile onun yanına ve onun kutsal mekanına gelen Bulgarlar büyük bir şifa ve ruhsal fayda sağlıyorlar. Bulgaristan'da daha önceleri, bu kadar büyük manastırlar ve kiliseler bulunduğu zaman, tüm Bulgar ihtişamından bizim zamanımıza, Tanrı sadece kutsal Rahip Yoan'ın duaları aracılığı ile var olan Rila manastırını bıraktı. Bütün Bulgarlara büyük fayda sağlamaktadır. Bu nedenle şanlı Bulgar azizi olan bizim Aziz Rahip Yoan'ın duaları aracılığı ile Rila manastırından sağlanan övgüyü ve büyük Bulgar yararını kaybetmemek için bütün Bulgar azizler, Rila manastırına sadaka vermek ve onu korumakla yükümlüdür.

18. Aziz Gavriil Lesnovski, Şipka bölgesinde Lesnovska çölünde yaşadı. Uzun yıllar boyunca inzivaya çekildi. Kutsal bir şekilde yaşamını sürdürdü ve kendisini Tanrıya adadı.

19. Aziz Prohor Pşinski, Üsküp bölgesinde Pşinska çölünde dini bütün, kutsal ve mucizelerle dolu bir hayat geçirdi. Kehanet yetisi vardı ve hayatında geniş bir şekilde yazılı olduğu gibi birçok şey hakkında kehanette bulundu. Şimdiye kadar da onun kutsal bedeninden şifalı yağ akar.

20. Çölde yaşayan Aziz Yoakim Sarandapolski, bu çölde uzun yıllar geçirdi ve kutsal hayatını sonlandırdı. Fakat son zamanlarda manastırı terk edildi ve bedeni ya toprak altında ya da keşişler onları bir yere taşıdığından nerede olduğu bilinmiyor.

21. Aziz Yoakinya Deviçeski, sınır bölgesinde Sırp ve Bulgar sınırındaki Deviça Ormanında yaşadı. Orada hayatını devam ettirip yaşamını sonlandırdı. Onun aziz bedeni bugüne kadar mezardan şifa dağıtmakta. Birçok insan şifa ve ibadet etmeye onun yanına Deviçeski Manastırına gidiyor.

Bu 4 kutsal saygıdeğer Rahip olan Gavriil, Prohor, Yoakim ve Yoanikiya hakkında saygıdeğer Rahip Yoan Rilski'nin öğrencileri olduğu konuşuluyor ve yazılı bir şekilde yazmalarda bulunuyor. Yoan Rilski onlara öğretip keşiş kaidelerini ve aziz yaşamda yol gösterdi. Rila çölünde de uzun zaman geçirdi. Sonrasında Aziz Rahip Yoan, manastırlar yapmaları, onlara gelip de keşiş olmak isteyenleri toplamaları, keşişlerin düzenini ve kaidelerini öğretmeleri için onları buradan gönderdi. Böylece Rahip Yoan'ın duaları ile onun bu dört aziz öğrencisi yıldız gibi parladı. Bulgaristan'daki ilk manastır düzeni onların döneminde başladı ve Bulgaristan'da bulundukları süre boyunca birçok manastır inşa edildi. Herkes başlangıçta Aziz Rahip Yoan'ın kabul ettiği gibi kaidelerini ve geleneklerini sürdürdü. Böylece Aziz Rahip Rilski Bulgaristan'daki keşişlerin yaratıcısı oldu. Ondan sonra öğrencilerinin birçoğu mucizevi hayatı ile aydınlandı. Eğer bunun hakkında yazı bulunmasaydı, Bugüne kadar çok zaman geçmesinden yazı olmadan unutulurdu.

22. Aziz Grigoriy Sinait'in öğrencisi olan Aziz saygıdeğer Teodosiya Tırnovski, Asen'in oğlu Kral Yoan ve Patrik Evtimiy zamanında parladı. Orada Kral, Sveta Gora'ya benzer birçok manastır inşa etti ve Aziz Rahip Teodosiya Tırnovski, bütün bu manastırların başı ve akıl hocası oldu. Soylu ve Dürüst bir Tırnovo'luydu. Ancak dünyevi her şeyi bırakıp tüm kalbi ile canı gönülden kendini Tanrı'ya adadı. Kutsal ve mucizevi bir yaşamla kutsandı. Öğrencileri de bu manastırlar da kutsal yaşam ile kutsandı. Öğrencilerini Tırnovo patrikliği ve Bulgaristan'dan birçok piskoposluğa yerleştirdi ve Piskoposlarını muhteşem hayatları ve öğretileri ile süsledi. Onlardan olan:

23. Aziz Marko Preslavski Metropolit. O, Saygıdeğer annemiz Paraskeva'nın bedenini Epifat'tan Tırnovo'ya taşıdı. Kutsal hayatı ve öğretisi ile yüceydi. Preslav'daki tahtında öldü.

24. Aziz Saygıdeğer Rahip Kozma İzografski.

25. Aziz Saygıdeğer Rahip Simon Petrovski.

26. Aziz Saygıdeğer Rahip Filotey Skitski.

Bulgar soyundan olan bu üç Saygıdeğer Aziz Rahip, Sveta Gora'da parladı. Aziz Kozma uzun yıllar Zoğraf yakınlarındaki tehlikeli ve korkunç bir mağarada yaşadı. Büyük bir ileri görüş yeteneği vardı ve birçok kez hayat hikayesinde de yazdığı

gibi kardeşlerine ne olacağını tahmin etti. Aziz Simon, küçük bir mağarada taş üstünde çetin ve kutsal bir hayat yaşadı. Manastırın şu anda inşa edildiği, Simeon Petır yani Simeon'un taşı adının verildiği bu taşta, Tanrı ona birçok kez, bir yıldız gibi göründü. Macar Kralı'nın kızını kaçmaktan kurtaran, birçok insanı çeşitli hastalıklardan iyileştiren ve şifa veren bir yetisi vardı. Bu Kral ona bir manastır inşa etti. Aziz Filotey daha sonra uzun bir süre yaşadı. Bu yere manastırı inşa etti ve adını Filotey olarak adlandırdı. Aziz Filotey hiçbir şekilde ekmeği tatmadığı gibi hayatının her günündeki yiyeceği kestane idi. Sonra keşişlerinden birçok musibet gördü ve Sveta Gora'dan Edirne'ye gidip orada yaşamını sonlandırdı. Onun kardeşi Dionisiya Edirne'de metropolit idi. Yunanistan'daki Sveta Gora kayıtlarında, Filoteya ve Dionisiya hakkında iki Aziz adamın da Bulgar doğumlu olduğu yazılıdır.

27. Saygıdeğer Aziz Pimin Zoğraf keşişliğini kabul etti ve uzun yıllar Zoğraf'ta yaşadı. İkon ressamıydı, insanlardan gizlice kutsal bir hayat sürdü. İnsanların önünde akıllıca ve ustaca gizlendi. Sonrasında Sveta Gora'yı terk edip Sofya piskoposluğuna geldi. O yıllarda Türk Kralı Hıristiyanlara kilise yapma özgürlüğü verdi. Bu Aziz Pimir doğduğu yer olan Sofya Piskoposluğundaki manastırları yenileyip birçok kilise yaptı, ilgilendi ve onardı. Sonrasında İskır nehrinin yanındaki Çerepişkiya manastırını yeniledi ve burada da öldü. Yıllar sonra kutsal bedeni mezarda bozulmamış bir halde bulundu ve Vidin piskoposluğundaki Suhodolskiya manastırına getirildi. Bu Pimin 1610 yılında yaşadı.

28. Bulgar kökenli, Potuka köyünden olan Aziz Mihail Voin, Sliven piskoposluğunda yaşadı ama Yunanlılar ile savaştı. Büyük bir askeri rütbeye sahipti. Savaşlarda cesurdu ve kutsal yaşamı, duaları ve kılıcı ile korkunç ejderhayı öldürdü. Kral Yoan onun bedenini Potuka'dan Tırnovo'ya "40 şehit" kilisesine taşıdı.

29. Aziz Dimitriya Novi, 1685 yılında sade ve sıradan bir şekilde yaşadı. Rahip değildi ama Tanrı'nın ruhunu soluyor ve istediği yerde yaşatıyordu. Bu Aziz'in birkaç koyunu vardı ve bir nehir ile kaya yanında yaşadı. Küçük bir üzüm bağı dikti, kayaya bir kulübe yaptı ve bu yerde hayatını bir başına geçirdi. Fakat sade ve kutsal bir hayatı vardı ve sade hayatı ile Tanrı'yı memnun etti. Bu yerde öldü ve oraya gömüldü. Sonra Tanrı bazı insanlara onun bedenini gösterdi ve Onlar Tırnovo piskoposluğunda Sviştov yakınlarındaki Besarabovo köyüne onu götürdüler ve burada birçok kişiye şifa verdi. Böylece bu Dimitriya son zamanlarda Bulgar topraklarında sade hayatı ile cahil Bulgar halkı ile kutsandı. Ancak Tanrı onu ölümünden sonra birçok mucize ile yüceltti.

Bulgar Aziz şehitleri, Zoğraf manastırındaki, Sveta Gora'da başından itibaren listelenmiştir. Latinler, Zoğraf'tan geçerken birçok Aziz Rahibi katledip, Sveta Gora'yı tahrip edip onları kovduklarında orada kutsal bir şekilde yaşayan ve Ortodoks inancına sıkı sıkaya bağlı olan Toma adında bir baş rahip vardı. O rahiplerine "Ölümden korkuyorsanız ormanda saklanın, Ortodoks inancı için ölmek isteyenler ise beni takip etsin" diye konuştu. Böylece onun yanında gelen 4'ünün nur yüzlü olup henüz keşiş olmadığı, 25 kişi ile beraber kuleye gitti. Diğerleri ise ormana kaçıp saklandı. Aziz Rahip Toma, Latinleri dinsizliğinden oldukça kınadı. Onlar kuleyi her yerinden yaktılar. Sonrasında aziz rahipler, kulede Tanrı'ya özenle dua ettiler ve gökyüzünden Latinler ve herkes tarafından duyulan korkunç bir ses geldi: "Memnun olun ve sevinin çünkü cennetteki ödülünüz büyüktür!" Böylece 25 şehit kutsal ruhlarını Tanrı'nın ellerine teslim etti. Onların ilk isimleri: **1)** Aziz Baş rahip Toma **2)** Vırsunotey **3)** Kiril **4)** Mihey **5)** Simon **6)** İlariyon **7)** Yakov **8)** Martimyan **9)** Yov **10)** Kipriyan **11)** Sava **12)** Yakov **13)** Kozma **14)** Sergie **15)** Mina **16)** Yosif **17)** Yonikya **18)** Pavel **19)** Antoniya **20)** Evtimiya **21)** Dometyan **22)** Parteniya ve diğer 3 'ünün adı yazılmamış. Bu Zoğraf aziz şehitleridir. Fakat o zamanda Sveta Gora'da Bulgar soyundan pek çok rahip katledildi ve kaç tane olduklarına dair bir yazılı belge yoktu. Tanrı onların isimlerini bilir ve onları hayat kitabına yazdı. O zamanlarda Bulgar dilinin okunduğu 12 manastır var idi. Manastırın hücre ve odalarında birçok Bulgar kalıyordu. Sveta Gora'da Bulgarlar Yunanlılardan daha fazla idi. Şimdi ise manastırlarda, odalarında eski Bulgar kitapları ve kraliyet mektupları bulunuyor. Bu zamanlarda Bulgar Kralları manastırlara birçok köy ve bina verdi. Her yerden Bulgar manastırlarını ziyaret ederlerdi. Keşişler hayat için gerekli idi. O zaman Sveta Gora çokça yenilenip yüceltiliyor idi. Şimdi orada bu aziz 25 şehidin acı çektiği Bulgarlara kalan sadece bir Zoğraf Manastırı var. Onların kutsal kanları ve duaları ile eşsiz Bulgarlarına saygı duyuyor.

Sofya şehrinde 3 tane aziz şehit bulunuyor. **1)** Aziz Georgiya **2)** Aziz Nikolae **3)** Aziz Terapontiya. Bu azizler şu an birçok insanın iyileşmek için gittiği Trın'da rahip idi. Türklerin onu öldürdüğü yerde meşe yetişti ve bu meşenin yanında ona yapılan dualar ile birçok şifa dağıtılıyor. Aziz Georgiya ve Nikolae Tanrısız Türklerden Selim yönetiminde çok çekti. Onların kutsal bedenleri Sofya şehrinde şifa veriyor.

1750 senesinde Türk ve Makedon Paşanın oturduğu Bitol'de Türkler güzel yüzlü ve boylu poslu Hıristiyan inancına sahip olan bir gence eziyet edip saldırdı. Birçok kişi onu İsa'dan vazgeçmesi için eziyet edip zorladı ancak o akıllıca ve cesaret

ile onların Tanrısız inançlarını gözler önüne serdi. Bitol yöneticisi Yunanca çektiği acılarını anlatan cevaplarının çoğunu kaydetti. Tanrı da onun bedeni üzerinde yüce bir işaret gönderdi. Adı Florina köyünden Angel'di. Bu aziz şehit Angel bizim zamanda Bulgar topraklarında kutsandı.

Bulgar soyundan olan birçok aziz şehitlerin isimlerini bulabildim. Bulgaristan'da 29 şehit ismi bulundu. İlk zamanlarda Türkler, şehirlerde Hıristiyan inancı nedeni ile çok sayıda Bulgar halkını öldürdü. Ancak insanlar cahillikleri ve dikkatsizlikleri yüzünden acılarını tarif etmediler. Böylece onların ıstırabı ve isimleri nesilden nesille unutularak geçmiştir. Ayrıca bu tarihçede defalarca söylendiği gibi, Bulgarlar cahillikleri ve dikkatsizliklerinden başlangıçta Bulgar Azizlerinin yaşayışlarını, kilise hiyerarşik düzenini ve yaptığı şeyleri toplamaya ve derlemeye çalışmadılar. Bunlar çok az yerde bulunuyordu sonrasında ise uzun zaman önce yok oldu. Tüm Bulgar Azizlerin ve Kralların eylemleri geniş bir şekilde bulunamıyor. Onlardan bazıları kapsamlı ve iyi bilinirken bazıları ise, kısaca çeşitli basılı ve el yazması tarihlerde kısa ve nadiren bulunmaktadır.

Eski Bulgar kitaplarının ve kraliyet mektuplarının bulunduğu tüm Aynaroz manastırlarının yanı sıra, Bulgaristan'da birçok eski Bulgar kitabının bulunduğu birçok yeri aradım. Bulgar Kralları hakkında fazla yazılmış bir şey bulunmamaktadır. Bazı azizlerin hayatları geniş bir şekilde mevcut ancak bu kısa tarihçede tüm Bulgarlar, Bulgar soyundan olan ne kadar aziz olduğunu bilsinler diye hepsini bir araya getirecek kadar kısa yazdım. O kadar bulunanlardan burada 58'i yazılıdır.

4.1.10 SONSÖZ

Ben keşiş ve baş rahip yardımcısı Paisii Hilendarski, Rusça günlük konuşmalarından Bulgarcaya ve Slavcaya çevirdim, derledim ve yazdım. Soyumuzun, azizlerin ve kralların ilk zamanlardaki şanlı eylemleri hakkında toplanmış bir tarihi olmamasından Bulgar soyum için üzüntü ve keder beni yavaş yavaş yiyip bitirdi. Birçok kez Sırplar ve Yunanlılar tarihimizin olduğunu ret ettiler. Bulgarlar hakkında yazılmış birçok kitap ve tarihi kaynak gördüm. Bu yüzden iki yıl boyunca birçok tarihten biraz biraz toplayarak çok çalıştım. Alman topraklarında bu niyetle daha fazla kaldım. Orada Mavrubir'in Sırplar ve Bulgarlar, kısaca krallar hakkında

yazıp azizler hakkında yazılı hiçbir şeyin olmadığını buldum. Latin idi ve daha sonra Latinler, Yunanlılardan ayrıldıklarında aydınlanan Bulgar ve Sırp Azizlerine saygı göstermedi. Sırp Azizleri hakkında kötü yazıp gizlerken Bulgar Azizleri hakkında hiçbir şekilde bahsedilmiyor. Bu yüzden uzun zaman çektiğim baş ağrım ve uzun bir süre boyunca mide rahatsızlığım oldu ama bunu sahip olduğum arzumdan dolayı önemsemedim ve uzun süredir gömülü ve unutulan şeyleri zar zor bir araya toplayarak konuşmaları ve sözcükleri yazdım. Ne dilbilgisi ne de laik bilimleri öğrenmedim. Ancak cahil Bulgarlar için basitçe yazdım. Dilbilgisine göre konuşmaları düzenleyip kelimeleri yerine koymaya çalışmadım, sadece bu tarihçeyi bir araya getirmeye çalıştım.

Onu da benim bir anneden olma benden daha büyük kardeşim (o zaman o altmış yaşındaydı ben ise kırk) baş rahip Lavrenti'nin yanında Hilendar manastırında derledim. O zamanlar, Hilendar Türklere üç bin sikke vergi veriyordu ve yirmi yedi bin sikke borçluydu. Kardeşler arasında da büyük bir kargaşa ve anlaşmazlık vardı. Bu yüzden Hilendar'da dayanamayıp, çıktım ve Zoğraf'a geldim ve orada Bulgarlarla ilgili birçok kaynak ve yazı buldum. Ekledim ve bu tarihçedeki söylenen şeyleri Bulgar soyumuzun yararına tamamladım. Tanrımız İsa Mesih'in yüceliği ve övgüsü için Bulgar soyumuzun yararına bu tarihçedeki söylenen şeyleri ekledim ve tamamladım. Şimdi, her zaman ve sonsuza dek, her görkem, onur ve ibadet en kutsal, kıymetli, hayat veren ruhuyla yaratıcı olan babasına yakışır. Amin.

SONUÇ

Milli değerlerin yaratılması, bir toplumun siyasal egemenliğinin ulus devleti biçiminde iddia edilmesidir. Bulgaristan için ise bu durum, Bulgar milli kimlik farkındalığı yaratma sürecinde, önce bağımsız kiliseye ulaşmak, oradan da devlet olma yolunda uzun bir süreçtir. Milli kimlik oluşumu, milliyetçilik veya bağımsızlığın kazanılması gibi sosyal olayların ortaya çıkması tek bir süreç ya da kişi ile bağdaştırılamaz. Bulgar milli kimlik oluşumundaki tarihsel süreçlere bakıldığında sabit bir süreç değil tamamen değişken bir sürecin işlediği görülmektedir. Tarihsel süreçler ve bu doğrultuda olayların gelişmesi ise birbirleri ile ilişkili olan farklı etkenlerin sonucunda olmaktadır. Bulgar Aydınlanma Dönemindeki milli kimlik bilincinin güçlendirilmesi ve bağımsızlık fikirlerinin gelişmesi birbirini etkileyen değişik faktörler sonucunda gerçekleşmiştir. Tüm bu faktörleri etkileyen en temel olay ve tüm süreci başlatan kişi olarak, çalışmada konu edinilen Paisii Hilendarski ve onun eseri olan "Slav-Bulgar Tarihi" görülmektedir.

Bulgar Aydınlanma Dönemi'nin başlangıcını, tüm insanlık tarihinin gidişatını değiştiren Fransız İhtilali'ne bağlamak doğru değildir. Çünkü hem Paisii'nin fikirleri ile "kimlik" ve "kültür" kavramlarının ihtilalden önce olduğu görülmekte hem de ihtilalin, ruhbanlar ve soylular olmak üzere özel imtiyazlı kişilere karşı bir hareket olduğu bilinmektedir. Ancak Fransız İhtilali'nin aksine Paisii Hilendarski'nin yapmaya çalıştığı şey, özel imtiyazlara sahip manastır bölgesindeki ruhban sınıfını kullanarak, başta soylular olmak üzere tüm kesime hitap eden milli bilinçlenmeyi oluşturmaktı. Bu bilinçlenme ise iki temel yapı taşına sahipti. İlk olarak Bulgarlar milli benliklerini baskı altında bulundurduklarını düşündüklerinden Fener Rum Patrikhanesini bir tehdit olarak görmektedir devamında ise milli kimliğin farkındalığından sonra çok milletli bir imparatorluktan tek milletli bir devlet yaratma politikasının önündeki tek engel olan Osmanlı Devleti ile mücadele etmeliydi. Bulgarlar Hıristiyanlığın Ortodoks inancına sahipti ve bu doğrultuda Osmanlı'daki tüm Ortodoks milleti gibi İstanbul'daki Fener Rum Patrikhane'sine bağlanmışlardı. Bulgarlar arasındaki ilk bilinçlenme ise dinsel dayatmalardan dolayı Fener Rum Patrikhanesi'ne karşı olmuştur. Bu durumda ise en önemli etkenlerin başında Patrikhane ve Patrikhane'nin altında görevli rahip ve ruhban kesiminin tutumu olmuştur. Patrikhane'nin gücünün XVIII. Yüzyılda önüne geçilemeyecek kadar büyümesi, Balkanlardaki etnik grupları Rumlaştırma, asimile etme ve fikirlerini yayma gayesini beraberinde getirmiştir. Patrikhane'nin görevlendirdiği rahipler, diğer tüm Balkan milleti ile beraber Bulgar milletini de

kimliklerinden uzaklaştırmak için çalışmış ve gayelerine bir nebze de olsa ulaşmışlardır. Durum böyle iken, baskının ve yasakların olduğu her yerde olduğu gibi bir süreç başlamış olacaktı. Fakat Paisii'nin el yazmasında ve ardılı olan Bulgar Tarihçilerin söylemi ile Türklerin oradaki halkı köleleştirdiğini ve tüm özgürlüklerini kısıtladığından bahsetmektedirler. Ancak yazmış olduklarını çabuk unutmuş olmalılar ki bu yazmayı köy köy, kasaba kasaba gezerek tanıtmış ve Bulgar dilini bilmeyenlere okumuş olduğundan hiçbir Osmanlı baskısı ile karşılaşmamış olması çok ironiktir. Eğer bahsettiği gibi köle bir toplum ve baskı altında bir millet olsalar idi o coğrafyada bu kadar özgürce dolaşarak araştırma yapamaz, (hem Rum patrikliği hem de Osmanlı Devleti kontrolünde) köylerde ve kasabalarda yazdığı eseri insanlara tanıtamazdı. Tarihte bu tip propaganda ve uyanış hareketine girmiş olan birçok kişinin gerçek baskıcı yönetimlerde neler ile karşılaştıklarını hepimiz bilmekteyiz. Nitekim iki komşu millet olan Türkler ile Bulgarlar arasında farklı açıdan da analoji yapacak olursak, Paisii daha XVIII. Yüzyılda milli kimliğin önemini fark eden bir rahip iken Türk milleti için bu durum XX. Yüzyılda kurtuluş savaşının fitilini ateşleyen bir asker olan Atatürk tarafından yapılmıştır. Tüm bunlara rağmen burada göze çarpan bir diğer durum ise her iki semavi dinin de (Hıristiyanlık ve Müslümanlık) ortak olarak temel aldığı konu ölümden sonraki sonsuz yaşam olgusudur. Bu olgu ortak olmasına karşı Bulgarlar için milli kimliğin farkındalık başlangıcı bir rahipten gelmesine karşın İslam dünyasında bu olgu maalesef aksi durumda süre gelmekte ve milli kimliğimize ciddi derecede zarar vermektedir.

Bulgar milli kimlik bilincinin güçlendirilmesindeki en hayati süreç Paisii Hilendarski'nin 1762 yılında yazdığı "*Slav-Bulgar Tarihi*" eseri olmuştur. Bulgar Aydınlanma Dönemi'ni başlatmış, diğer milletler ile politik ve kültürel ilişkiler doğrultusunda dil, tarih, soy ve anavatan kavramlarına değinerek Yunanlılara ve Osmanlıya karşı ortak inanç, kültür ve dil ile Bulgar milletinin varlığına şahitlik etmiş ve gelecekteki çalışmalara büyük bir örnek olmuştur. Milli benlik arayışına erken başlayan Paisii'nin el yazmasına bakıldığı zaman sosyal yaşam açısından, sanatsal açıdan, mimari açıdan veya edebi açıdan hiçbir uygarlık ögesi içermeyen yazmada sadece savaş ve dini konulara yer verilmektedir. Yazdığı el yazması, her ne kadar Bulgar halkının geçmişi hakkında bilimsel ve eleştirel bir çalışma niteliğinde olmasa da bu onun çağdaşları ve ardılları üzerindeki yaratmış olduğu etkisinden nicelik ve önemini azaltmamaktadır. 1962 yılında Bulgar Ortodoks Kilisesi tarafından aziz olarak adlandırılmıştır. Paisii'nin ölümünün günü ve yılı bilinmediğinden onun anısı ad günü olan "19 Haziran'da" kutlanmaktadır.

KAYNAKÇA

ACAROĞLU, M. Türker, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

ADANIR, Fikret, *Makedonya Sorunu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. İhsan Catay, İstanbul 2001.

AKYOL, Taha, ORTAYLI, İlber, *Tarihin Gölgesinde,* Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

ALTINAY, Ahmed Refik, *Türk İdâresinde Bulgaristan*, Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

ANDERSON, Benedict, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul 2007.

ANGELOV, Bonyu, *Hilendarska Prepravka na İstoriya Slavyanobolgarskaya*, İzv. Na Bılgarskoto İst. D-vo, Sofya 1961.

ANGELOV, Bonyu, *Kım Vıprosıt za Rodnoto Mqsto na Paisii Hilendarski,* Lit. Misıl, Sofya 1962.

ANGELOV, Bonyu, *Paisii Hilendarski, İstoriya Slavyanobolgarskaya, Nikifor Prepis ot 1772g*., Podgotvi za Peçat Bonyu Angelov, BAN, Sofya 1961.

ARNAUDOV, Mihail, *Paisii Hilendarski, Liçnost, Epoha, Delo*, Nauka i İzkustvo, Sofya 1962.

ATAKAN, Müge, *Bulgar Edebiyatı'nda Elin Pelin ve "Geraklar" eseri*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

AYDIN, Mahir, *Şarki Rumeli Vilayeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

BALAN, Teodorov, *Paisii Hilendarski İstoriya Slavyanobalgarskaya*, Hr. G. Danov, Plovdiv 1898.

BALKANLI, Ali Kemal, *Şarkî Rumeli ve Buradaki Türkler*, Elhan Kitabevi, Ankara 1986.

BATAKLİEV, İvan, *Grad Bansko, Podnoto Myasto na Paisiy Hilendarski*, Makedonski Kulturno-Prosvetni D-va, Sofya 1972.

BAYATLI, Altay, *Edirne Taş Köprüleri*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2015.

BIÇAKLI, Hüseyin Avni, *Türkiye – Bulgaristan İlişkileri (1878 - 2008)*, İmge Kitabevi, Ankara 2006.

BOYADJİEVA, Ekaterina, *Paisii Hilendarski Pıtyat na Negoviya Jivot*, ARS Milenium MMM, Sofya 2012.

BURMA, Mustafa, "Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3. Sayı 1, Edirne 2012, s.67-89.

CRAMPTON Richard J., *Bulgaristan Tarihi,* Çev. Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, İstanbul 2007.

ÇELİK, Mehmet *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğunda Din-Devlet İlişkileri*, C. I, Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

DONÇEV, Donço, *Za Rodnoto Mqsto na Paisii,* Nar. Prosveta, Sofya 1962.

DRAGONA, Slavka*, Razpredelenie na Pozemnata Sobstvenost v Severozapadna Bılgariya v Navecherieto na Osvobojdenieto*, Bılgarskata Akademiya na Naukite, Sofya 1983.

DRAGOVA, Nadejda, "Domaşni İzvori na İstoriya Slavyanobalgarska -Paisii Hilendarski i Negovata Epoha", *Sbornik ot İzsledvaniya po Sluçay 200-godişnata ot İstoriya Slavyanobalgarska*, Pod Red. Na Dimitar Kosev, BAN, Sofya 1962.

DRAGOVA, Nadejda, *Bolgarskiye Kulturniye Tsentrıy XVII i Naçala XIX veka*, Slavyanskiye kulturıy i Balkanıy, tom 2, Sofya 1878.

DRİNOV, Marin, "Oste Nyakolko Belejki za Paisiya i za Negovata İstoriya", *Periodiçestvo Spisanie na Bılgarskoto Knijovno Drujestvo*, Sofya 1886, 134-145.

DRİNOV, Marin, "Otets Paisii, Negovoto Vreme, Negovata İstoriya i Uçenitsite Mu", *Periodiçestvo Spisanie na Bılgarskoto Knijovno Drujestvo*, 4, Sofya 1871, 3–26.

DRİNOV, Marin, *İzbrani Sıçineniya*, Tom I, Nauka i İzkustvo, Sofya 1971.

ENGELHARDT, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev. Ali Reşad, Kaknüs yayınları, İstanbul 1999.

ERCAN, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK Yay., Ankara 1989.

ERGENÇ, Leman, *Bulgar Edebiyat Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1996.

EYİCE, Semavi, "Aynaroz" Maddesi *DİA*., C.4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

FİNKEL, Caroline, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı 1300-1923,* Çev. Zülal Kılıç, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.

GÜLLÜ, Ramazan Erhan, "Bulgar Eksarhlığı'nın Kuruluşu ve Statüsü", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Gaziantep 2018.

HERDER, Johann Gottfried, *Philosophical Writings*, Çev. Michael N. Forster, Cambridge University Press, Cambridge 2002.

HİLENDARSKİ, Paisii, *İstoriya Slavyanobalgarska*, Pod Redaktsiyata na Petar Dinekov, Sofya 1963.

HİLENDARSKİ, Paisii, *İstoriya Slavyanobalgarskaya*, Stakmi za peçat po parvoobraza Yordan İvanov, Sofya 1914.

HİLENDARSKİ, Paisii, *İstoriya Slavyanobılgarska*, Standart, Sofya 2008.

HİLENDARSKİ, Paisii, *İstoriya Slavyano-bolgarskaya o Narodah i o Tsareh i Svyatah Bolgarskih i o Vseh Deyaniya i Bitiya Bolgarskaya, Sabrano i Narejdeno Paisiem Yeromonahom Bavşavo vo Svyatey Gori Afonskiya ot Eparhii Samakovskiya (Vo Leto 1762 na Polzu Rodu Bolgarskomu),* İzd. A. B. Longvinovim po Spisku, Prinadlejaştemu potomstvonnomu grajdaninu Toşkoviçu, Lyublin 1885.

HİLENDARSKİ, Paisii, *Slavyano-bılgarska İstoriya*, Bılgarski Pisatel, Sofya 1979.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't - Tevarih I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't - Tevarih II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't - Tevarih III*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't - Tevarih IV*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992.

HRİSTOV, Hristo, *Bılgarskite Obştini Prez Vızrajdaneto*, BAN, Sofya 1973.

HRİSTOV, Hristo, *Osvobojdenieto na Bılgariya i Politikata na Zapadnite Dırjavi*, BAN, Sofya 1968.

HRİSTOV, Hristo, *Paisii Hilendarski Negovoto Vreme, Jiznen Pat i Delo*, İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1972.

İGOV, Svetlozar, *Kratka İstoriya na Bılgarskata Literatura*, Prosveta, Sofya 1996.

İNALCIK, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943.

İSOV, Mümin, "Bulgaristan Tarih Ders Kitaplarında Türk Azınlığın Yerine İlişkin Bazı Gözlemler" *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı2, Edirne 2014, 45-75.

İSOV, Mümin, *Nay-razliçniyat Sısed. Obrazıt na Osmantsite (Turtsite) i Osmanskata İmperiya (Turtsiya) v Bılgarskite Uçebnitsi po İstoriya Prez Vtorata Polovina na XX vek*, Sofya 2005.

İVANOV, Yordan, *Balgarski Starini iz Makedoniya*, Nauka i İzkustvo, Sofya 1970.

İVANOV, Yordan, *Rodnoto Myasto na Otsa Paisiya se Ustanovyava*, V. Zora, br. 5591, 15. Şubat. 1938.

İVANOVA, Svetlana, "Hilendarska Kondika", *Kultura,* Broy 51, 25 Dekemvri 1998.

JELAVİCH, Barbara, *History of The Balkans (Eighteenth and Nineteenth Centuries),* Volume I, Cambridge University Press, Cambridge 1983.

JİREÇEK, Konstantin, *İstoriya na Bılgarite (s popravki i dobavi ot samiya avtor),* İzdatelstvo Nauka i İzkustvo, Sofya 1978.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Islahat Fermanı Devri 1861-1876)*, C. VII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

KARPAT, Kemal H.*, Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çev. Recep Boztemur, İmge Kitabevi, Ankara 2004.

KINOV, İvan, *Vıorıjenata Borba na Bılgarskiya Narod sreştu Osmansko Gospodstvo*, Dırjavno Voenno İzdatelstvo, Sofya 1961.

KİEL, Machiel, “Samakov”, Maddesi *DİA.,* C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.

KOJUHAROVA, Margarita, *Ruski Prepisi za Bılgarskite Zemi XVII-XIX vek.*, Oteçestven Front, Sofya 1986.

KOSEV, Konstantin, *Kratka İstoriya na Bılgarskoto Vızrajdane*, Prof. Marin Drinov, Sofya 2001.

KOSTANDOV, Georgi P., *İstanbullu Bulgarlar ve Eski İstanbul (Geçmişten Günümüze Osmanlı Bakiyesi Bulgarlar Üzerine Bir Araştırma 1800-2000)*, Kreatif Yayınları, İstanbul 2011.

KOVAÇEV, Mihail, *Bılgarsko Monaşetvo v Aton*, Sinodalno izdatelstvo, Sofya 1967.

KOVAÇEV, Mihail, *Samakovskata Eparhiya prez 1757g., sb. Paisii Hilendarski i negovata Epoha*, Sofya 1962.

KÖSE, Osman, “Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878- 1908)”, Türkoloji Dergisi 1, sayı 2, 2006.

LEKOV, Doço *Bılgarska Vızrojdenska Literatura, Problemi, Janrove, Tvortsi*, tom II, Nauka i İzkustvo, Sofya 1988.

MAZOWER, Mark, *Bizans’ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev. Ayşe Özil, Alfa Tarih, İstanbul 2014.

MCCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi 1821-1922, Çev: Bilge Umar, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1998.

NENOV, İvan, *Rodnoto mu Mqsto na Paisii Hilendarski*, Pod Redaktsiya na Prof. Simeon Yanev, Bılgarski Pisatel, Sofya 2003.

ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınları, İstanbul 2006.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorlunda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I,* Turhan Kitabevi, Ankara 2004.

Osmanlı ve Balkanlar Bir Tarihyazımı Tartışması, Derleyenler: Fikret Adanır- Suraiya Faroqhi, Çev. Beril İdemen, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

ÖZKIRIMLI, Umut, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017.

PALAİRET, Michael, *Balkan Ekonomileri 1800- 1914,* Çev. Ayşe Edirne, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2000.

PANÇEVA, İvanka, *Vızrojdenskata Sıdba na "İstoriya Slavyanobılgarska" Tom 2*, Bılgarska Akademiya i Naukite, Sofya 1994.

PEEV, Dimitır; DİMİTROVA, Margaret, "İz İstoriyata na İstoriyata- Prepisi i Prerabotki na Paisieviya Tekst" *Plovdivski Universitet "Paisii Hilendarski" Nauçni Trudove,* T.50, Kn. 1, Plovdiv 2012.

RADEV, İvan, *Taksidioti i Taksidiotsvo po Bılgarskite Zemi XVIII-XIX v.,* İzd. Prof. Marin Drinov, Sofya 2008.

RAYKOV, Bojidar, *Hilendarskata Kondika ot XVIII. vek predstavena ot Bojidar Raykov*, Narodna Biblioteka Sv. Sv. Kiril i Metodiy, Sofya 1998.

RAYKOV, Bojidar, Hristo Kodov, Boryana Hristova*, Slavyanski Rıkopisi v Rilskiya Manastir*, Nauka i İzkustvo, Sofya 1986.

RAYKOV, Dimitar, *İstoriçeskata Sadba na Makedonskite Balgari,* Makedonski Nauçen İnstitut, Sofya 1997.

REFİK, Ahmed, *Türk İdaresinde Bulgaristan*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

RUSİNOV, Rusin, *İstoriya na Novobılgarskiya Knijoven Ezik*, Abagar, Veliko Tırnovo 1999.

SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

SİMEONOVA, Lilyana, "Za İstoriyata na Edna Tsarkovna İstoriya ili za Tsezar Baroniy i Negoviya Vek", *Hristiyanstvo i Kultura*, br. 10 (107), Sofya 2015, s.67-74.

SLAVEYKOV*,* Petko, *Spomen na Çetiridesetgodişnata mi Pisatelska Deyatelnost Tom 3.*, Bılgarski Pisatel, Sofya 1979.

SMİT, Anthony D, *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

SMİT, Anthony., *Natsionalnata İdentiçnost*, Sofya 2000.

SNEGAROV, İvan, *Za Rodnoto Mqsto na Paisii Hilendarski,* Sofya 1962.

SPASOV, Liudmil, *Problemi na Novata Bılgarska İstoriya, Çast I*, *Bılgarsko Vızrajdane*, Plovdiv 2001.

STANOJEVİC, Stanoje, *Narodna Enciklopedijja Srpsko-Hrvatsko-Slovenack*a, IIIKnjiga, Bibliografski Zavod D.D, Zagreb 1928.

STOYANOV, Manyu, *Prepisi na Paisievata "İstoriya Slavyanobılgarska" prez Vızrajdaneto Paisiy Hilendarski i negovata Epoha (1762-1962)*, Bılgarska Akademiya i Naukite, Sofya 1962.

ŞAHİN, M. Süreyya, "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", Maddesi *DİA*., C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

ŞENTÜRK, M. Hüdai, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850- 1875)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Rumeli'den Türk Göçleri Belgeler*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

TAŞTAN, Yahya Kemal, "Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri" *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, Karam ve Vadi Yayınları, Ankara 2006.

TEMİZER, Abidin, "Kadınsız Şehir Aynaroz: Tarih, Mekan Ve Yaşam", *Studies of the Ottoman Domain*, Cilt. 2, Sayı. 2, Şubat 2012.

TODOROV, İliya, *Razprostranenie i Vızdeystvie na "İstoriya Slavyanobılgarska" prez Vızrajdaneto Tom 1*., Bılgarska Akademiya i Naukite, Sofya 1982.

TODOROV, İliya, Vıprosıt za Kritiçesko İzdanie na "İstoriya Slavyanobolgarskaya", *Literaturna Misıl*, kn.4, 1971, s. 93-109.

TODOROVA, Maria, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

TRAYKOV Veselin, DUYÇEV İvan, *Paisii Hilendarski, Literaturni İzvori za Epohata, Jivota i Deynostta mu, Sbornik Paisii Hilendarski i Negovata Epoha*, BAN, Sofya 1962.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih 1789-1999*, Filiz kitabevi, İstanbul 2000.

VAZOV, İvan; VELİÇKOV Konstantin, *Bılgarska Hristomatiya 1.cilt,* D. V. Mançov Kitabevi*,* Filibe- Sviştov- Selanik 1884.

VELÇEV, Velço, *Paisii Hilendarski Epoha, Liçnost, Delo*, Dırjavno İzdatelsvo Narodna Prosveta, Sofya 1981.

VRAÇALI, Sofroni, *Osmanlı'da Bir Papaz Günahkar Sofroni'nin Çileli Hayat Hikayesi 1739-1813,* Çev. Aziz Nazmi Şakir- Taş, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.

VRAÇANSKİ, Sofroni – *Jitie i Stradaniya*, Slovo, Veliko Tırnovo 2001.

YALÇINKAYA, M. Alaaddin, "Osmanlılar Döneminde Bulgaristan", *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1, KaraM ve Vadi Yayınları, Ankara 2006.

YILDIRIM, Bülent, *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre)*, İlgi Kültür Sanat, İstanbul 2018.

ANDERSON, Benedict., *Vıobrazenite Obştnosti. Razmişleniya Vırhu Proizhoda i Razprostranenieto na Natsionalizma*, Sofya 1998.

TODOROVA, Maria., *Balkani – Balkanizım*, Sofya 2004.

Arşiv Belgeleri

BOA., ae.smst.iii 312-25046.

BOA., c.adl 28-1667.

BOA., c.adl 32-1942.

BOA., plk.p 802.

TsDa, f. 720, op. 5, a.e. 78-II-I-A, nr. 74-3083-2.

TsDA, f. 720, op.5, a.e. 78-II-A-Б, nr. 60-2496-9.

TsDA, f. 1546К, op. 1, a.e. 1110, L. 18.

Elektronik Kaynaklar

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mill%C3%AE%20kimlik&uid=36136&guid=TDK.GTS.5cc8cc3957d8e4.17171349, (Erişim Tarihi: 01.03.2019).

http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=914&Level=2, (Erişim Tarihi: 09.04.2019).

https://chitanka.info/text/3746-istorija-slavjanobylgarska, (Erişim Tarihi: 15.04.2019).

http://www.pravoslavieto.com/manastiri/aton/index.htm, (Erişim Tarihi: 20.04.2019).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ce063548b00d7.60808995, (Erişim Tarihi: 06.05.2019).

http://www.pravoslavieto.com/art/shkoli/samokovska/1896-1978_Lavrenov.htm, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

http://www.sveta-gora-zograph.com/manastira/slova.php?id=1, (Erişim Tarihi: 12.05.2019)

https://www.bulgaria-italia.com/bg/bg_news/news/01859.asp, (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

http://bnr.bg/post/100564177, (Erişim Tarihi: 07.04.2019).

http://archives.bg/photoarchives/srch, (Erişim Tarihi: 03.05.2019).

https://www.bnr.bg/tr/post/100640568, (Erişim Tarihi: 04.05.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/aynaroz, (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

http://www.hilandar.org/manastir, (Erişim Tarihi: 12.05.2019).

http://www.newadvent.org/cathen/02304b.htm, (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

http://www.pravenc.ru/text/77578.html, (Erişim Tarihi: 17.05.2019).

https://search.rsl.ru/ru/record/01008506600, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

http://bgportret.com/paisii-hilendarski, (Erişim Tarihi: 25.04.2019).

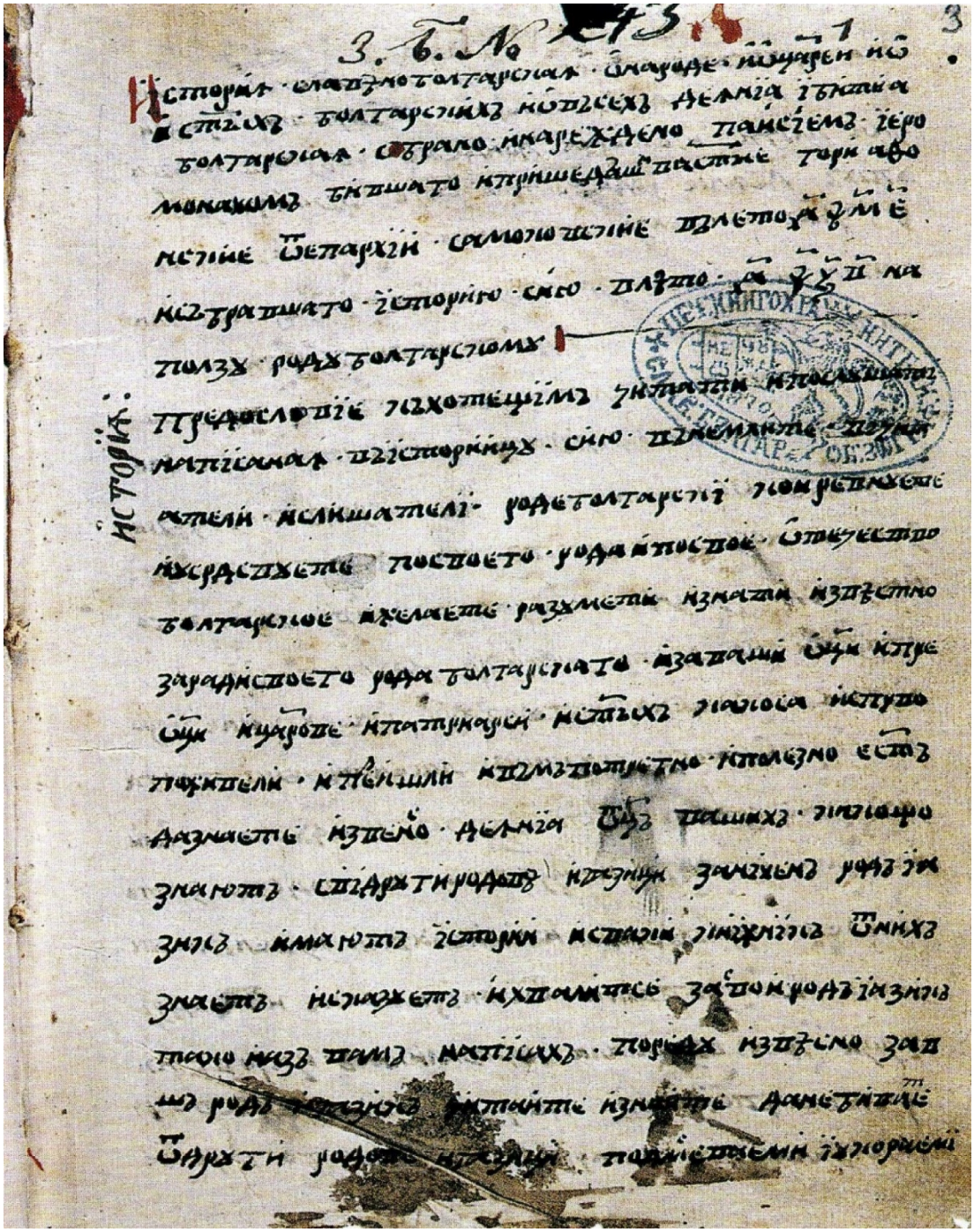
https://liternet.bg/publish8/vboneva/paisij.htm (Erişim Tarihi: 27.05.2019)

EKLER

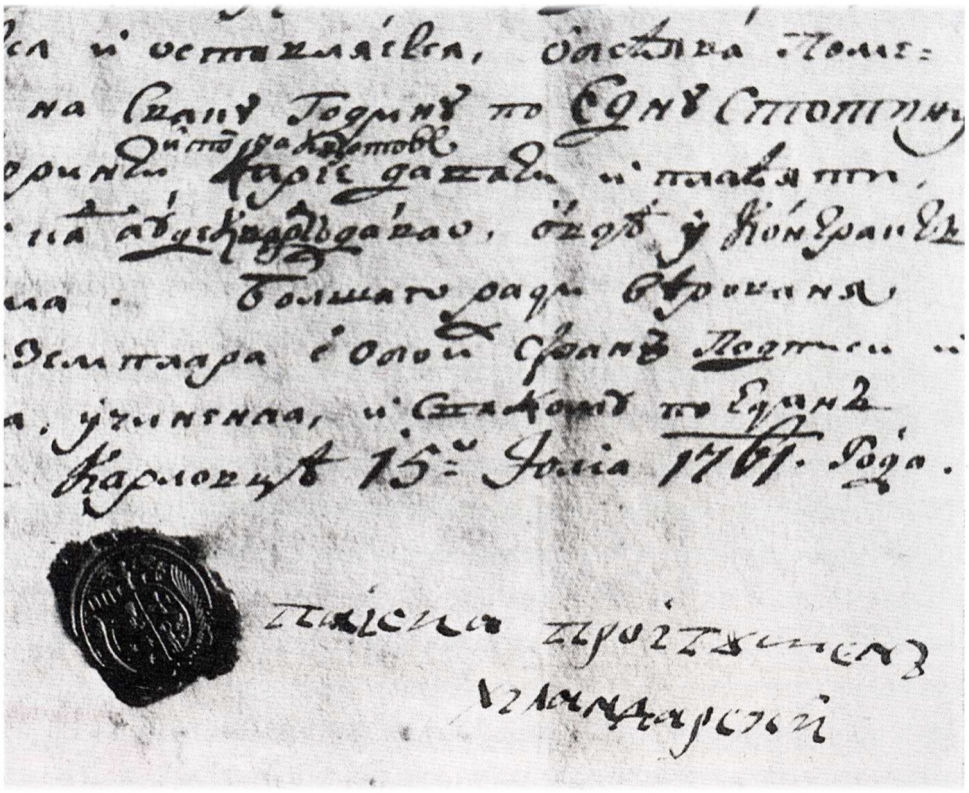
Hilendar Manastırı ve çevresinin 27 Mayıs 1845 tarihli haritası[219]

[219] BOA., plk.p 802.

Zoğraf Manastır kütüphanesinde bulunan, Paisii Hilendarski'nin orijinal el yazmasının "Slav-Bulgar Tarihi" ilk sayfası [220]

[220] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e.*, s. 90.

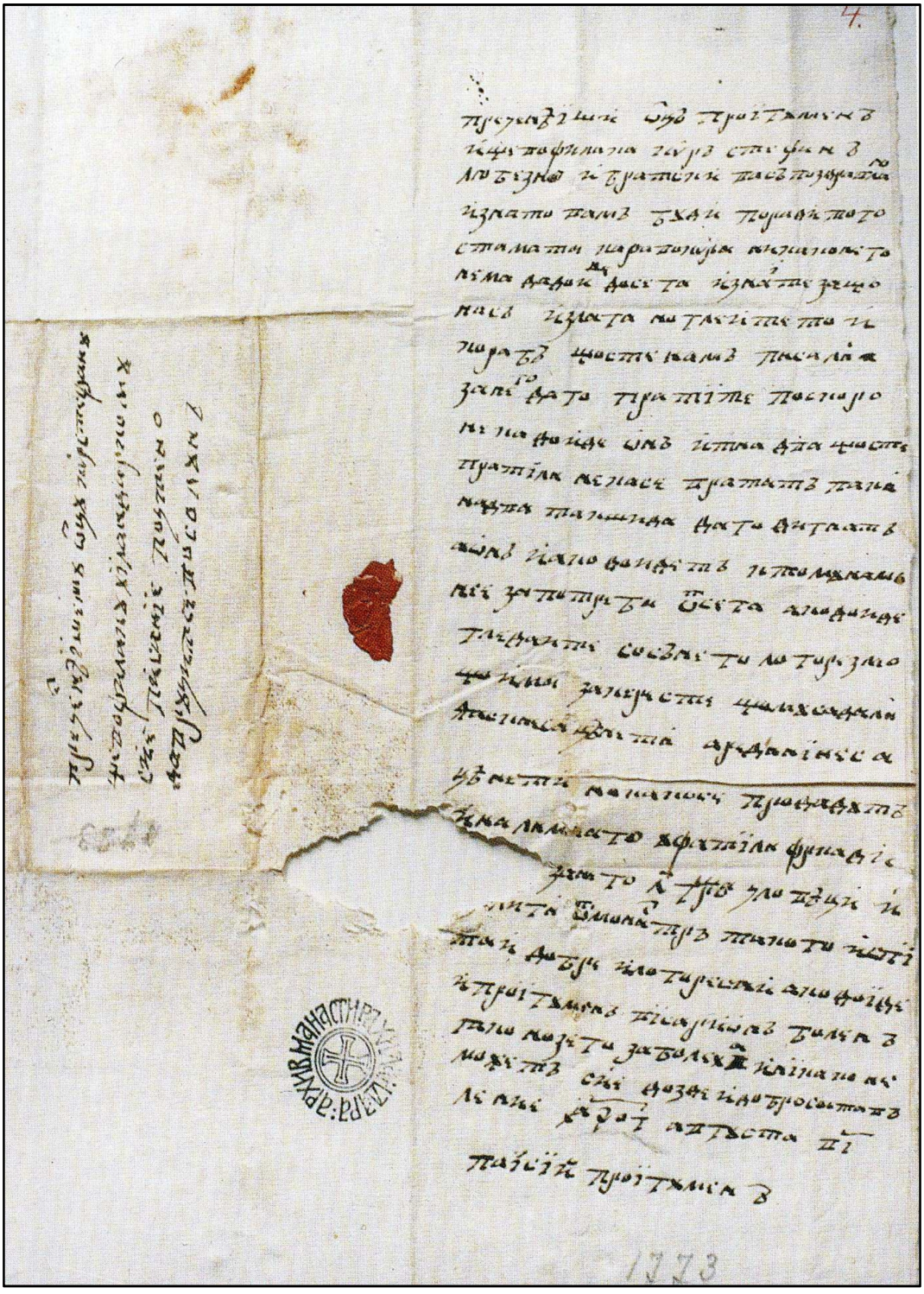

Paisii Hilendarski'nin İmzası ve 15 Temmuz 1761 tarihli Karlofça'dan gönderdiği mektup [221]

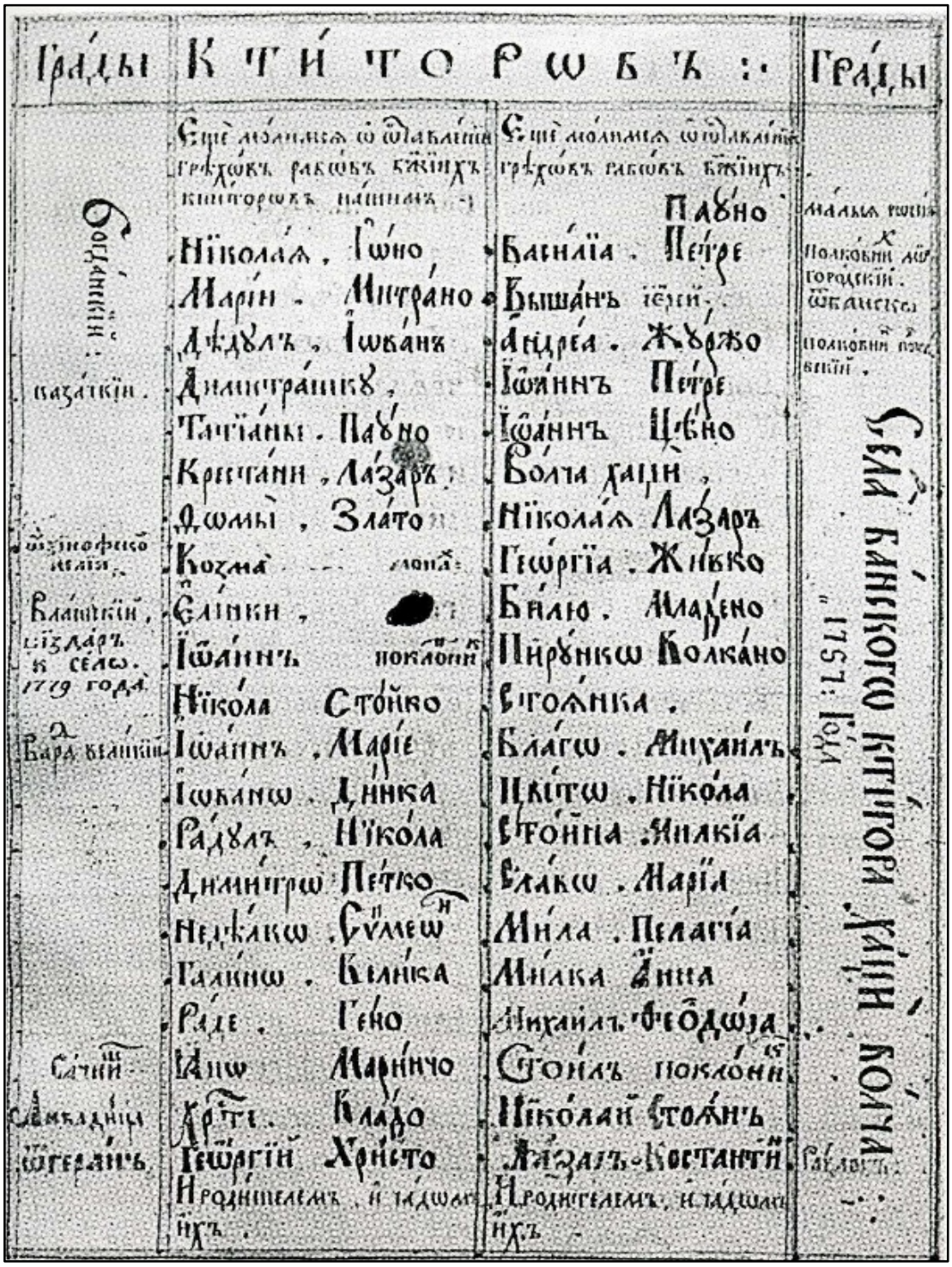
Paisii Hilendarski'nin Mührü[222]

[221] http://www.pravoslavieto.com/life/06.19_sv_Paisij_Hilendarski.htm.
[222] http://www.pravoslavieto.com/life/06.19_sv_Paisij_Hilendarski.htm.

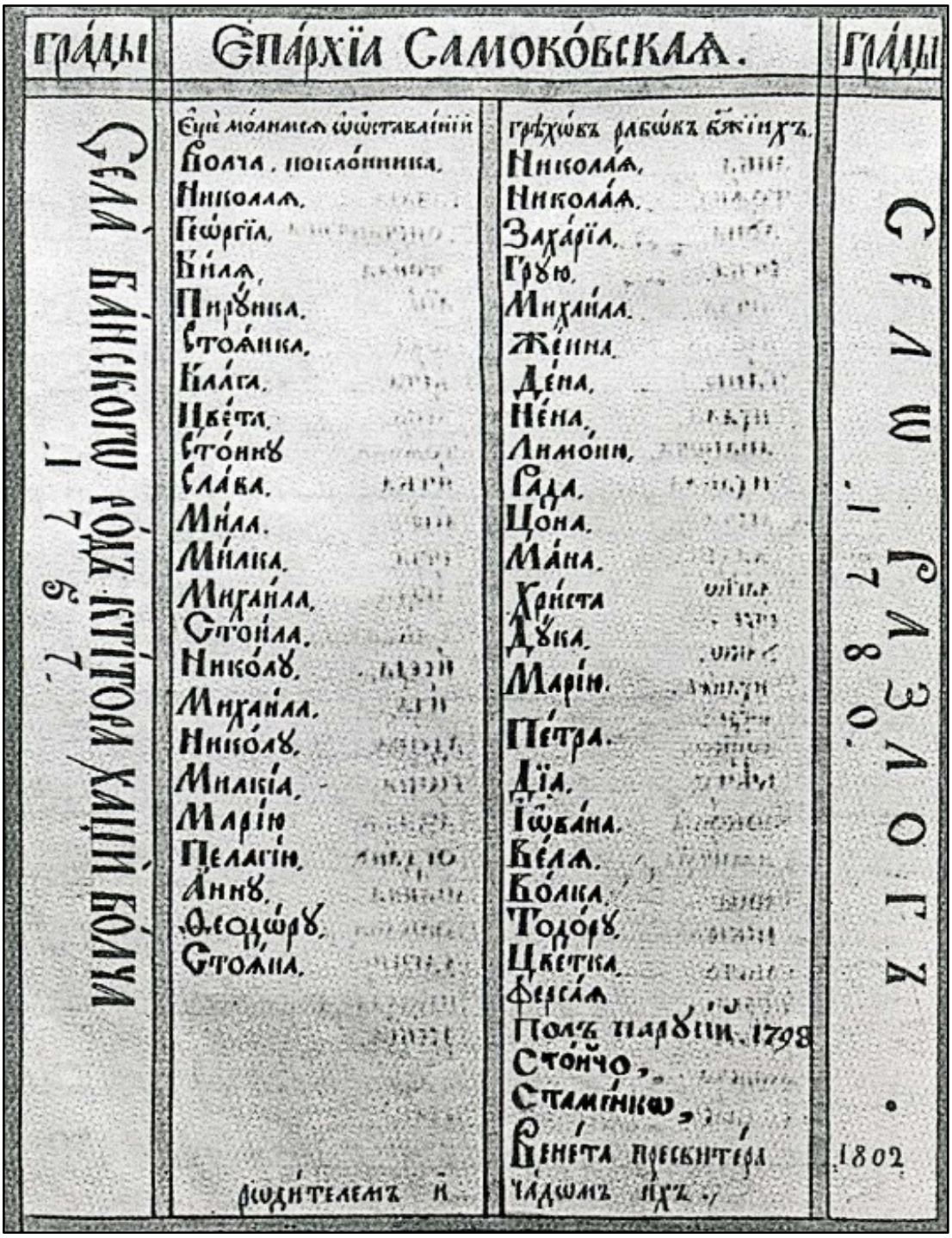
12 Ağustos 1773 yılında Selanikteki Stefan'a yazılan Paisii Hilendarski'nin son mektubu[223]

[223] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e.*, s. 93.

Bağışçı Hacı Vılço (Paisii'nin kardeşi) ve onun adı ile köyünün adının geçtiği ikinci kayıt[224]

[224] Ekaterina Boyadjieva, *a.g.e.*, s. 16.

Сѣли Вилчо Хаджи Колчовъ
Сѣли Вилчо Хаджи Колчовъ
Сѣли Вилчо Хаджи Колчовъ